3 1761 08129618 8

MASARYKOVY PROJEVY A ŘEČI ZA VÁLKY

I

MASARYKOVY

PROJEVY A ŘEČI ZA VÁLKY

I

STANISLAV MINAŘÍK, SMÍCHOV

LIBRARY
NOV 20 1974
UNIVERSITY OF TORONTO

DB
217
M3A25
1919

Předkládáme československé veřejnosti několik významných politických projevů presidenta republiky T. G. Masaryka, přednesených v době jeho činnosti v Rusku v létě roku 1917. Z nich československá veřejnost nejen pozná, jak přesně a hluboce odůvodňoval Masaryk svůj boj proti Rakousko-Uhersku, ale pochopí také, že za takovýmto vůdcem a učitelem šli Čechoslováci s nadšením, láskou a obětavostí, jež naplnily obdivem celý svět. Šli nejen z vlasteneckého nadšení, v citovém rozechvění, ale šli z hlubokého přesvědčení a s jasným pochopením, jak situace svého národa v dané historické chvíli, tak i povinnosti, vyplývající z této situace pro každého opravdového Čechoslováka. Nemohlo býti pochybností a váhání: Masaryk vyložil, poučil a přesvědčil. Projevy Masarykovy obsahují také četné cenné pokyny programového rázu pro další politiku československé republiky jak vnitřní, tak vnější. Zvláště významné jsou dnes projevy Masarykovy o poměru česko-polském. Znovu dokazují, kolik zde s naší strany bylo dobré vůle a pochopení pro opravdové zájmy polského národa. Za hranicemi, v Rusku, Poláci s velikou radostí rozšiřovali tyto projevy Masarykovy a viděli v jeho propagaci myšlenky polské samostatnosti velmi cennou podporu svých snah, zejména pro tábor spojenecký a pro demokratickou veřejnost světovou.

Projevy otiskujeme ve znění, uveřejněném v „Čechoslováku" a v „Slovenských Hlasech", tiskových orgánech Odbočky pro Rusko Československé Národní

Rady; oba listy vycházely týdně, „Slov. Hlasy" za finanční podpory Slovenské Ligy v Americe. Odbočka byla od května 1917 a je dosud vůdčím orgánem československého hnutí na Rusi a prof. T. G. Masaryk byl za svého pobytu v Rusku jejím předsedou.

Smichov, 10. března 1919. *P. Maxa.*

Problém malých národů a válka.

(Čechoslovák, roč. III. číslo 99. z 3.(16). června 1917.)

Velmi je rozšířen názor, že malé národy nemohou, ba že nemají býti samostatnými; nestačí si prý hospodářsky, nejsou s to bránit se vojensky a ani kulturně nedovedou jíti samostatně. Historie učí, že vývojem vznikají státy a národy veliké, malé politické a národní jednotky chtěj nechtěj podrobují se velikým. Je to v zájmu člověčenstva i malých národů samých.

Tento názor o roli malých národů je zejména rozšířen v zemích velikých; drží ho liberálové, obzvláště ekonomičtí, ale také sociální demokraté-marxisté, žádající větší hospodářské jednotky. Také se uvádí argument jakoby humanitní, že člověčenstvo spěje ke světové jednotě. Tyto dni na př. četli jsme stať Ivanova-Razumnika (Дѣло Народа 9. Мая) v tomto duchu; Srbům pohlceným Rakousko-Uherskem (Нежилос-бы „хуже чѣмъ" v Srbsku, byli by dokonce sjednoceni; »malinké« státy jsou pouze dočasným buferem mezi srážkami světových imperií. Docela tak argumentují pangermanisté; těmi je dokázáno, že malí národové vůbec nemají práva na existenci, jen velicí a ovšem největší — Němci.

Nebudu se proti těmto názorům pouštět do filosofických úvah; podívejme se na fakty, fakty statistické a historické.

V Evropě je 27 suverenných států, počítáme-li totiž Německo a Rakousko-Uhersko za stát jeden; je států 52 (resp. 54), počítáme-li jednotlivé německé státy a Uhersko vedle Rakouska. Nechci rozhodovat, jestli v tomto případě se má také počítat Německo a Rakousko-Uhersko.

Z těchto 27 (52) jsou veliké státy pouze 5: Rusko, Německo, Rakousko-Uhersko, Anglie, Francie; dva jsou prostřední: Italie, Španělsko, ostatek — 20 — jsou malí. Těch malých opět jsou různé kategorie: a) Andorra, San Marino, Monaco, Lichtenstein, Luxemburg, Černá Hora, Albanie a Řím (papežská stolice); b) Rumunsko, Belgie, Nizozemsko a Švédsko jsou z malých států největší, kdežto c) Dánsko atd. tvoří střední velikost.

Rozumí se, že tato klassifikace je do značné míry libovolná; velikost se může odměřovat čistě kvantitativně, ale také kvalitativně. Pangermanisté upírají Francii název velikého státu, upírají ho i Rusku a proto podle jejich theorie o vyvolenosti německého národa zůstává jim vlastně jediný veliký národ v Evropě — Němci; ostatní jsou menší a malí a proto nemají práva existence. Němci jsou určeni vládnout Evropou a světem.

Pangermanisté dokazují svou thesi také historicky. Nuže, jaké jsou fakty historické?

Je pravda, byly vytvořeny veliké státy a ty pokusy se čas od času opakovaly; vznikly takto říše Alexandrova, Římská (západní — východní) — Francká — Římsko-německá — Španělsko-rakouská — Francouzská a Na-

poleonova. Avšak právě tyto veliké říše se většinou brzy rozpadaly.

Od XVIII. stol. počínajíc vidí se podvojný historický proces; vznikají státy větší, ale vznikají také státy menší a malé. Němci a Italové sjednotili se z četných malých států v jednu velikou říši; ovšem, byl to v obou případech jeden národ, jenž překonal své středověké rozdrobení. Vedle vzniku sjednoceného Německa a Italie vznikla řada malých států z balkánských národů: Srbové, Řekové, Rumuni, Bulhaři, Albánci. Možno k nim připojit Samos; Polska zanikla, ale Finsko se stalo pod Ruskem samostatnějším a také nutno ukázat na rozšíření Švýcarska (1789).

Historie tedy nedokazuje, že malí národové a státové zanikají; naopak dokazuje docela zjevně, že malí národové se osamostatňují. Vedle toho vznikají také státy větší a veliké, tak zv. světové, ale v počtu nepatrném.

Vznik všech těchto států, i malých i velikých, nutno v nové době připsat uznání národnostního principu; ve jménu národnosti sjednotily se Německo a Italie, ve jménu národnosti osvobozeni národové balkánští.

Podrobnější rozbor tohoto historického zjevu zabýval by se arci i jinými činiteli vývoje, zejména tím, že od XIX. století počínajíc v Evropě všude poměrně rychle přibývalo obyvatelstva; pro náš účel stačí, co uvedeno.

Nynější válka má pro malé národy veliký, ba rozhodující význam. Spojenci, zejména státníci angličtí a francouzští, president Wilson prohlásili právo malých národů

a států; válka přece vznikla tím, že Rakousko-Uhersko, podporované Německem, se vrhlo na malé Srbsko; Německo se vrhlo na malou Belgii. Podle programu Spojenců je úkolem války politicky reorganisovat Evropu na základě národnostním.

V Evropě, jak řečeno, je 27 států; národností je mnohem více, alespoň 60—70; je divný fakt, že nemáme dosud přesné statistiky národů a že ani správného čísla nemůžeme udat. Při vší významnosti národnostního principu národností problém není ještě přesně zpracován.

Fakt, že je národností téměř třikrát tolik, kolik je států, znamená, že většina států je národnostně smíšená. Skutečně čistě národních států je velmi málo; Andorra, San Marino, Liechtenstein, Luxemburg, Monaco, Nizozemsko, Norsko a Švédsko (je část Laponců), Portugalsko a Španělsko (značná část portugalského nářečí). Jen tyto docela malé a několik středních států lze pokládat za čistě národní; ostatní státové jsou smíšeni, veliké i malé.

Pravidlem ve smíšených státech jeden — a to panující národ — tvoří majoritu, ostatní národové jsou v minoritě; jen Rakousko-Uhersko je unicum politické, tam minority — Němci a Maďaři — panují nad majoritou slovanskou a románskou.

Vůbec Evropa národnostně poskytuje tři charakteristické části a sice přibývá národů směrem od západu k východu. Na západě jsou větší státy a větší národové; vedle nich jsou docela zvláštní národnostní úlomky nebo

zbytky — Baskové ve Francii a Španělsku, Keltové v Bretagni, v Skotsku, Walessku a Irsku. Na Východě je Rusko národnostně velmi pestré; ruské centrum na okrajinách na západě, na Kavkaze a severovýchodě má značný počet menších a malých národů.

Mezi Západem a ruským Východem táhne se od samého severu (od Severního Mysu) na balkánský jih (Mys Matapan) zona malých a menších národů: Laponci, Norové a Dánové s Islandci, Švédové, Finové, Estonci, Lotyši, Litevci, Poláci, Lužičané, Čechoslováci, Maďaři, Srbochorvati, Slovinci, Bulhaři, Rumuni, Albánci, Turci (celkem 19).

Jestli se Malorusové uznají za docela zvláštní národ, přibude o národ více; někteří jazykozpytcové (i slovanští) různí Kašuby od Poláků, Slováky od Čechů, Horní Lužičany od jižních atd. — v tom případě by číslo národů ovšem vzrostlo.

V této středoevropské zoně velikost jednotlivých národů je velmi rozmanitá; největší jsou Malorusové a Poláci, střední velikosti Rumuni, Jihoslované, Čechoslováci, Maďaři.

Politicky někteří z těchto národů jsou samostatní; máme státy dánský, norský, švédský, srbský, rumunský, bulharský, řecký, albánský, turecký. Uhry jsou téměř samostatny, jako Finsko.

Nesamostatní jsou Laponci, Estonci, Lotyši, Litevci, Poláci, Lužičané, Čechoslováci, většina Srbochorvatů se Slovinci, část Rumunů, Řeků, Bulharů.

Politicky nejakutnější a největšího významu je úsilí o samostatnost Poláků, Čechoslováků a Jihoslovanů; jsou to národové větší, národové, již byli samostatni, národové se značnou kulturou (zejména Čechové), národové, kteří by v každém ohledu dccela dobře, ekonomicky, politicky i kulturně mohli býti ve svém samostatném státě!

Národové ostatní v této zoně mají také politické požadavky; ale buď se jedná o jistý druh autonomie v jinonárodním státě, nebo (Laponci vůbec nemají politického úsilí) o spojení s majoritou tvořící samostatný stát.

Tato zvláštní zona národů má v historii Evropy zvláštní a veliký význam, ona je také v této vojně nebezpečná pro mír Evropy a ona tvoří vlastní cíl boje. V ní vznikla vojna. Rakousko a Německo napadly malé Srbsko.

Německý »Drang nach Osten« tlačící se dvojím směrem — jedním z Pruska, druhým z Rakouska — je trvalým pokusem podmanit si národy střední zony; právě proto, že jsou menší a slabší a že se posud nedovedli trvale spojit. Němci, Prusko-Rakousko, jeden národ po druhém snaží se zotročit — stará taktika Horatia Cesara divide et impera.

S druhé strany, z východu, Rusko taktéž postupovalo proti této zoně malých národů.

Plnější rozbor problému malých národů zabýval by se ještě mnohými spornými a zajímavými body; o této orientaci musí býti ještě předvedena jedna otázka.

Národnostní princip vyžaduje totiž národní rovno-

právnost. To znamená, že národní individualita malých národů musí býti uznána vedle individuality národů velikých. Nečekám scholastické námitky, že na př. Zyrjané v Rusku nemohou přece žádat samostatnost jako Poláci nebo Čechové; rozumí se samo sebou, že malí a menší národové hospodářsky a vojensky jsou právě slabší; také kulturní instituce (školy atd.) malých národů budou skrovnější. Avšak přes tyto kvantitativní rozdíly kulturní individualita u v ě d o m ě l ý c h národů je rovnoprávná. Malí národové jsou »analogií« k tak nazývanému »malému« člověku; je zásluhou socialismu, že vybojoval pro tohoto malého člověka — a právě pro něho — politickou a již i sociální rovnoprávnost. A stejně běží v mezinárodním právě a politice o uznání »malých« národů.

Je proto smutný fakt, že socialisté, demokraté a liberálové nedovedou pochopit demokratický význam principu národnostního, zejména v otázce malých národů: spravedlnost sociální a politická vůbec vyžaduje se pro slabé proti silným, pro malé lidi, pro malé národy. Je smutné, že ruští socialisté bez kritiky přijímají předsudek imperialistické buržoasie, najmě německé, předsudek reakcionářů a absolutistův. A že skutečně běží jen o politický předsudek, o politickou pověru, myslím — i z této skizzy musí býti jasno.

A je tudíž také jasno, že spojenci, prohlásivší rovnoprávnost malých národů, opravdu bojují pro demokracii a pokrok.

T. G. Masaryk.

Profesor Masaryk hostem Československé střelecké brigády.*)

(Čechoslovák, roč. 3., číslo 107. z 19. srpna (1. září) 1917.)

Přijel. Přijel, znělo ze všech úst a radost vyzařovala z očí všech těch, s kterými jsem se setkával toho dne. Přijel již, vyprávěli o tom bratří z prvého pluku. Již je tu, ujišťoval mne horlivě jeden z vojínů. Ano, přijel, přijel skutečně námi všemi tak dlouho toužebně očekávaný a vroucně všemi milovaný náš vůdce prof. Masaryk. Přijel za námi, přijel podívati se na české, svobodné české vojsko, které s takovou nedočkavostí čekalo na jeho příjezd a které zachváceno bylo nesmírnou radostí při prvých určitých zprávách o přibytí milovaného vůdce. Čechoslovácká střelecká brigáda je rozložena ve dvou větších vesnicích Ukrajiny. Nádherné okolí, plno zeleně a stromů, nescházejí ani rybníky a malý potok. Všichni cítíme se jako doma, je nám jakoby sem převezen byl kousek drahé naší vlasti. Jenom svatý Petr jak se zdá, ne přátelil se ještě s naším revolučním hnutím. Právě tehdy, kdy české vojsko s takovou nedočkavostí čekalo svého hosta, spustil se silný déšť, který po celý den ne-

*) Označení »brigáda« není zcela přesné. Byla tehdy již divise, zvaná I. československá střelecká divise M. J. Husi, jež měla 3 pluky úplné a jeden tvořící se.

ustával. Masaryk přijel drahou do městečka P.,**) kde na nádraží přijat byl velitelem brigády, veliteli pluků a čestnou stráží. Z nádraží odpravil se do vesnice, kde je ubytován prvý pluk. Déšť neustával po celý den i večer. Vojáci vykukovali mokří ze stodol a opakovali: »To bude pěkná paráda, to se Masaryk málo potěší!« Nicméně na druhý den ráno bylo všem lehčeji u srdce. Usmálo se slunce a spolu přišel rozkaz odpraviti se na přehlídku.

Brigáda rozestavila se na pěkně vybraném místě. U vchodu na slavobráně stkvěl se nadpis »Na zdar!« a vlály červenobílé i husitské prapory. U středu byla tribuna, zdobená chvojím a husitskými znaky. Hudba hraje intrády a prof. Masaryk vjíždí do středu brigády doprovázen brigádním velitelem pluk. Mamontovem, členy Národní Rady i několika místními hosty, mezi nimi hrabětem V. Znějí české povely, prapory sklánějí se, všecky pluky vzdávají zbraní čest vůdci revolučního hnutí. Naposled vzdává čest i prvá česká dělostřelecká baterie. Masaryk se usmívá i objíždí v kočáře jednotlivé pluky, oddělení strojních pušek, pionýrů, dělostřelectva atd. Zdraví se s jednotlivými oddíly, které odpovídají bouřlivým »Na zdar!« Pak vojska shromažďují se okolo tribuny, kde místo zaujímá prof. Masaryk, představený vojsku velitelem brigády. Masaryk vlídně se usmívá, a když zavládlo ticho, promlouvá k shromážděným v hlavních rysech toto:

**) Polonnoje na dráze Kyjev-Woloczyska. *Pozn. vydav.*

Bratří! Děkuji Vám i panu plukovníkovi za přivítání. Chci říci jen několik slov o tom, co znamená český voják zde. To slavnostní uvítání, ta paráda, o tom já nevoják nemohu podati úsudek. Toto vaše shromáždění znamená, že český národ stojí v revoluci proti Rakousku a Habsburské dynastii. Majorita celého světa vyslovila se proti Rakousku a Německu, celé lidstvo protestuje proti rakousko-německé politice. Já nechci nic více dosáhnouti než pouze to, aby si byl každý vědom, proč bojuje a vy zde všichni to víte. Rakousko vyhlásilo válku Srbsku. Stát 51 mil. vrhl se na stát 4 a půl mil. z důvodu, že národ srbský je nebezpečný rakouskému státu. Bratří Srbové mohli by býti hrdí na to, jak vysoko je Rakousko ocenilo. K Rakousku připojil se 70 mil. národ německý, který společně s Rakouskem vrhl se na 4 a půl mil. národ srbský. To byl zločin. My známe Rakousko a jeho protislovanskou politiku. Za národem srbským stálo v prvé řadě Rusko a postavilo se po bok bratrského Srbska i vyhlásilo válku Německu a Rakousku. Na stranu, kde bojovalo se za právo, připojila se Francie i Anglie. Tak povstala válka Slovanstva proti Germánům, proti německému panovačství a dnes bojuje proti Německu celý svět. Jak vyhlásilo Rakousko válku? B e z n á s a p r o t i n á m. Rakouská vláda neradila se ani s jedním českým poslancem. V tom je zločin, v tom je ta rakouská perfidie. Rakouská vláda znala, že každý český politik vyslovil by se proti válce se Srbskem. Proti válce vyslovili se v první řadě čeští vojíni, kteří byli posláni

o Srbska, ti vzdávali se hromadně. Bratří! Vzpomeňte , v roce 1912 byly naše sympathie na straně Srbů a ulharů. My posílali jsme do Srbska celé vagony po- ebných věcí, posílali jsme lékaře, milosrdné sestry peníze. Vy víte, že rakouská vláda těžce nesla tyto eřejné projevy, ale tehdy netroufala si proti nám vy- oupiti. A za krátko potom měl český voják střílet do rbského národa. V tom byla ta největší perfidie. Však eští vojáci odpírali poslušnost a celými pluky přecházeli o Srbska. Vy bratří, pokračujete v jich příkladu proti akousku a Německu. Vy jste české vojsko, vojsko, teré protestuje proti těm bezprávím. Co Rakousko omýšlelo a jak pochopilo, co my chceme, toho máte ůkaz v tisících obětí, které byly dovlečeny do žalářů které byly pro svoje protirakouské smýšlení popra- ovány. Čtěte v novinách, kolik bylo provedeno kon- skací u českého lidu? Český dělník a český člověk esmí dnes projeviti svoje sympathie. Polský poslanec aszynski, který není nakloněn naší politice a který l s vládcu rakouskou ne v takové opposici, prohlásil ve ěmovně, že v Rakousku za této války bylo popraveno 0—60.000 lidí. To je úžasné, to jsou oběti strašné, toto řiznání je veliká brutálnost, na kterou my nesmíme za- omenouti. To vše volá o pomstu. Dnešní program válčí- ch stran je heslo: »Mír pro budoucnost.« Ale s náro- em německým není možný mír, s ním nutno bojovati nůž na nůž. Ano, nůž na nůž, až do konce, ož není nelidské! Bratří! Před vámi stojí ne-

přítel, který není sentimentální. Naše povinnost káže nám proto bojovati až do smrti. My dnes musíme všichni do jednoho státi proti Rakousko-Německu. Rakousko je dnes poprušteno, je čistým sluhou Pruska. Rakouská armáda, jak vy sami dobře víte, je promíchána německou. Stát a dynastie, která vzdá se vojska i politiky, není státem. Proto je Rakousko, Vídeň, sluhou Berlína. Tím již Rakousko samo donutilo nás k protestu. My takové Rakousko nechceme, nemůžeme přijímati a stojíme zásadně proti němu. — R. 1526 Čechy a Uhry spojily se s Rakouskem dobrovolně. Je tedy podle práv a zákona náš národ samostatný. Měli jsme jen společnou dynastii, nic více. Když císař německý potlačil husitství, když národ byl pokatoličtěn a Jezuité vtloukali nám náboženství katolické, upadla i naše kultura. Habsburkové konfiskovali nám tehdy čtyři pětiny půdy a odevzdávali ji do rukou cizácké čeládce, která neměla nic společného s českým národem. Přišel rok 1848. Ferdinand uznával práva české koruny. R. 1859 znamená sliby Čechům, jejich krví kupují se vítězství v Italii. Česká krev teče za Rakousko i v 1866. roku. A co bylo ze všech slibů? Habsburkové vyrovnali se s Maďary — s Maďary a ne Uhrami — r. 1867 a vznikl dualismus rakousko-uherský. A toto nebylo nic více než organisování násilí proti nám. Palacký tehdy vyslovil se: Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm. Od těch dob šel stálý boj konstituční proti Vídni a v 70. roce císař Frant. J. vydal reskript, ve kterém uznal všecka naše

práva a slíbil, že se dá korunovati za českého krále. Ale slibu F. J. I. nedostál. To je čin hanebný, nízký, ale vlastní Habsburkům. Habsburkové za dlouhého panování pracovali pouze systémem lži a falše. A my, v 1914. roku, řekli jsme konečně jasně, že je již dosti těch kompromisů a toho strachu před Rakouskem. Já sám vyznávám se před vámi, že jsem dlouho myslel, že se dá Rakousko přetvořiti v stát zbudovaný na demokratických zásadách. Ale poznal jsem, že poctivosti nedá se očekávati od Rakouska již v 1907. roku, kdy byl jsem po druhé zvolen do říšské rady. Od té doby také stál jsem již v příkré opposici proti vládě. Stál jsem v příkré opposici proti zahraniční politice, kterou Rakousko vedlo, proti organisovanému násilí, proti falši a lži. A když 1914 Rakousko vyhlásilo válku, byli jsme nepřipraveni. A když přicházely zprávy, že čeští vojáci odpírají Rakousku povinnost na válečných polích, že vzdávají se do zajetí, aniž by kdo dříve byl mezi nimi agitoval, když slyšel jsem, jak jednají moji voličové, tehdy řekl jsem sám sobě: »I ty musíš vykonati svoji povinnost nyní.« A dnes, kdybych byl mladší, stál bych tu mezi vámi jako voják. Ale i já bojuji. Všecko to, co vy zde děláte, všecky vaše úspěchy my spracujeme diplomaticky, vykládáme naše požadavky a přání celému světu. Věřte, bratři, umříti není tak strašné! Zde smrt na bojišti je smrt čestná, je to smrt lepší než to strádání hladem a žalářování Habsburky. Doufám pevně, že dobudete dalších úspěchů, že vaše řady se

v krátké době zmnohanásobí. Ruská vláda po důkazech u Zborova má k vám důvěru a dá nám všeho, co potřebujeme. Má k vám důvěru vláda, těšíme se důvěře i vrchního vojevůdce. My zvítězíme a proto na shledanou, bratři, ve svobodných Čechách a svobodném Slovensku.

Plukovník Mamontov, velitel brigády, poděkoval prof. Masarykovi i v krátké a obsažné řeči vybídl všecky k svornosti a slibu, že všichni věrni jsouce starým husitským tradicím, posíleni duchem starých božích bojovníků, přijdou za prapory husitskými a strašni nepříteli, praví boží bojovníci 20. století, neustanou dříve, dokud vrah nebude pokořen a prapory husitské nezavlají nad osvobozenou českou vlastí. »Přislibte našemu diktátoru, milovanému prof. Masarykovi, že donesete husitské znaky v svobodnou Čechii!« Hromové »Na zdar!« je odpovědí na slova plukovníkova. Celé shromáždění obnažuje hlavy a pěje: »Kde domov můj . . .« Na to pluky a oddíly znova se řadí a za zvuků »Hej Slované« procházejí slavnostním pochodem před prof. Masarykem. Po skončeném defilování prof. Masaryk sedá do kočáru a ještě jednou objíždí všecky řady, loučě se s jednotlivými částmi. Mává kloboukem, uklání se a hřímavé »Na zdar!« letí za ním jako vlny rozbouřeného moře, které nikdo nemůže zastaviti. Masaryk i hosté odjíždějí, vojáci vesele se usmívají, jsou šťastni, že viděli »tatíčka Masaryka«. Jsou hrdi, že všecko dobře dopadlo, že Masaryk byl spokojen, když přehlížel

prvé české revoluční vojsko, které vyrostlo z myšlenek, které tu a doma rozséval. A na rozloučenou s ním začínají pěti pochodové písně. Snad ještě uslyší, vždyť oočár dosud úplně s očí nezmizel. Snad uslyší jejich píseň, jejich srdce, která letí s ním, která patří jemu svobodné Čechii.

V poli, dne 4./15. srpna 1917. *J. J. Bohuš.*

Čechy a Polska.

(Beseda s prof. Masarykem.)

(Čechoslovák, roč. 3., číslo 107. z 19. srpna (1. září) 1917.)

Nyní dlí v Kyjevě známý učenec a politik, který hned na počátku války uprchl do Paříže, aby tam, volný od bdělé kontroly a terorismu rakouské vlády, bránil práva svého národa proti Vídni, proniknuté prušáctvím až do morku.

Mluvíme o profesoru Masarykovi, vůdci českých realistů.

Jeho válečné vystěhovalectví vyplynulo z týchž důvodů, které také nejlepší polské politiky v království Polském přivedly k opuštění vlasti, aby ve vyhnanství, v Petrohradě, Londýně, Paříži, Švýcarsku, Římě, pracovali k osvobození a sjednocení Polsky ve shodě s mocnostmi dohody.

Velký český vlastenec pochopil tak jako oni, že politické znovuzrození českého státu ve spolku s Němci bylo by jen chimérou, že v nejlepším případě byla by to zdánlivá svoboda. Pochopil, že třeba jít do dobrovolného vyhnanství, aby v celé plnosti mohl sloužit velikým ideálům svého národa.

Nyní Masaryk po delším pobytě ve Francii a v Anglii zdržuje se v Kyjevě, aby organisoval činnou účast česko-

slovenských divisí v ozbrojeném boji s Němci a aby působil na další vývoj československé revoluce, která ještě nevypukla velkým požárem, ale tlí stále, znepokojujíc Němce svým štiplavým dýmem vojenské obstrukce.

Pobytu prof. Masaryka nad Dněprem využil jeden ze spolupracovníků »Dziennika Kijowskiego«, aby z vlastních úst vynikajícího českého politika uslyšel zprávy o snahách českého národa a o jeho poměru k Polákům. A tato rozmluva stala se něčím více než obyčejné novinářské interviewy, stala se obšírnou z p o v ě d í n á r o d n í d u š e Č e c h ů.

Masaryk začal tím, co mu nejvíce leží na srdci: uznáním rekovnosti polské a české divise, bojující na ruské frontě proti Rakousku a Němcům. Sdělil také dopisovateli, že ve Francii se tvoří český korpus a že to je další rozvoj té revoluční činnosti, která začala v Čechách hned po výbuchu války. České pluky odpíraly poslušnost, anebo se vzdávaly do zajetí Srbům a Rusům. Tato p a s i v n í r e v o l u c e byla opravdu l i d o v á a n á r o d n í. Celý národ český stál za ní a jeho nejlepší synové, jako Kramář, Klofáč a mnozí jiní, právě za to trpěli nebo dosud trpí v žalářích.

»Pruský pangermanismus«, pravil Masaryk, »především pohltil Rakousko-Uhersko a takové Rakousko »pro forma« my podporovat nemůžeme, ba už ani nesmíme. To znamená naše revoluce, to znamená české vojsko, bojující na bojišti ruském a francouzském.

Politika Rakouska vůči Slovanům byla vždy nepoctivá

a nyní je naprosto závislá na pruských vlivech. Tato válka musí konečně lidem otevříti oči, musí je přesvědčit, že Rakousko-Uhersko je mrtvola uměle udržovaná při životě berlínským úskokem. Rakousko-Uhersko je tak slabé a neduživé, že bez pomoci německé říše bylo by už dávno rozbito Ruskem. Vždyť i Srbové na hlavu porazili rakouské vojsko a jen s pomocí Hindenburgů a Mackensenů byli zdrceni. Ale právě tato slabost habsburské monarchie dala ji úplně do rukou Prušáků.

Proto jsem se v této válce připojil k našim českým vojákům, proto jsem se postavil proti Vídni a Budapešti a pracuji ze všech sil pro vítězství spojenců. Domáháme se úplné nezávislosti českých zemí spolu se Slovenskem. Přijímáme úplně právo sebeurčení národů, věříme v možnost reorganisace Evropy na národnostních základech. Rakousko-Uhersko překáží tomuto úplně přirozenému právu a proto musí být rozděleno na své přirozené části.«

A jak si představuje Masaryk samostatnost československého státu? Na tuto otázku dává on přirozeně odpověď trochu všeobecnou a snad vzhledem k různým otázkám, svázaným s touto válkou, a k různorodnosti mnohých národních zájmů hodně nejistou, ale ve svých zásadních myšlenkových základech úplně správnou.

»Samostatnost československého státu představujeme si v organickém spojení s osvobozením celé Polsky a všeho jižního Slovanstva. Tyto tři úlohy podmiňují se vzájemně a tvoří vlastně jeden politický program.«

Na to se prof. Masaryk rozhovořil o poměru Čech a Polska v dějinách a upozornil na významný fakt, že německé nebezpečí vytvořilo těsnou vzájemnost obou kultur, české a polské, a že vlivy polské literatury a vliv polského povstaleckého heroizmu přispěl k zrevolucionování Čechů, kteří v této válce již dokázali, že dovedou být nejen zedníky a kováři, nýbrž i vojáky své vlasti.

Vůbec rozdíly, dělící Čechy a Poláky, jsou stále menší. Aristokratizmus Polsky náleží již minulosti. Její demokratický vývoj je stále rychlejší a dle slov Masarykových »socialismus je nyní stejně u Poláků jako u Čechů na polovic rozhodným politickým činitelem«.

Jablkem sporu mezi Čechy a Poláky bylo dříve české rusofilství, ale nyní, když carismus byl revolucí zvrácen, padá tato příčina dřívějších politických nedorozumění a sporů.

»Já aspoň mohu tvrdit, že jsem carismus nenáviděl neméně než Mickiewicz, který se nemohl ubránit zoufalé myšlenky, že snad i bůh je pro polský národ pouze carem a ne spravedlivým otcem . . . Ale po ruské revoluci mohou se Poláci smířit s naší rusofilskou politikou. Já vděčně podtrhuji slova Daszyńského, který ve vídeňském parlamentě prohlásil, že nyní Poláci docela mohou spolu s námi provádět slovanskou politiku. Já také věřím, že Poláci pochopí a schválí naši protirakouskou politiku. Týž Daszyński při jisté příležitosti upozornil na to, že v Rakousko-Uhersku za války bylo

utraceno 30—60 tisíc lidí. To je Rakousko! Železo a krev, jak říkal a jednal Bismarck.«

Masaryka, který je, jak známo, jedním z duchovních vůdců radikálního svobodomyslného směru v Čechách, naplňuje jistými obavami to, že protiklerikální stanovisko jeho národa může být příčinou nepřátelství mezi Čechami a katolickou Polskou a může se stát překážkou jednotné politické fronty v další praktické práci k obrození obou zemí.

Ale Masaryk hledí český protiklerikalism vysvětlit jezuitskostí Rakouska a dodává, že »právě Poláci musí odlišovat katolictví, pravé katolictví od klerikalismu a jezuitství«.

Vzhledem k obrovskému významu, jaký by měl pro oba národy co nejtěsnější poměr mezi Čechy a Polskou, opřený na vzájemné důvěře, docházející snad až k myšlence federace — Masaryk doporučuje také, aby co nejdříve byl dohodou vyřízen druhořadý spor o Slezsko, který dle jeho názoru má spíše význam hospodářský (slezské uhlí) než národní.

»My i Poláci směřujeme k témuž cíli a musíme se ho domáhat spojenými silami. Bez svobodné Polsky nebude svobodných Čech, ale i bez svobodných Čech nebude svobodné Polsky. V našem zájmu je, abychom jedni i druzí byli co nejsilnější, a v tom nám nemohou překážet otázky druhořadé. Mohu říci, že od samého počátku stále stejně vysoko se svobodou Čech a Slovenska sta-

vél jsem požadavek sjednocení a osvobození Poláků, Srbů, Chorvatů i Slovinců. Je jisté, že my, Češi a Poláci, jako nejbližší sousedé dojdeme po válce k nějaké zásadní d o h o d ě v otázkách hospodářských a snad i vojenských. Prozatím pracujme ze všech sil k vítězství našich spojenců a jich vedoucích politických myšlenek.

Tak vypadá v nejhlavnějších rysech politické »credo« jednoho z nejznamenitějších českých učenců a pracovníků, který všeobecně je považován za »genia politického realismu«. Jsa dalek snů a doktrinářství, je Masaryk skvělým typem praktického politika, který v zapletených poměrech rakousko-uherské monarchie vždy se vyznamenával smyslem pro praktičnost, ale zároveň nikdy nespouštěl s oka všelidské ideály, a chápaje dobře všecky nepostižitelné možnosti mezinárodního života, předvídal tento obrovský přelom Evropy, který začíná se splňovat a dochází k vítěznému cíli.

Je těžko předvídat, zdali v dalším vývoji poměry československé se budou rozvíjet tak přímočaře, jak si představuje Masaryk. Připouštíme, že ve vývoji nového života národů mohou se vyskytnout různé překážky a hráze, že naprostá vzájemnost nebude mezi námi vždycky možná, ale základní linie nejbližší politiky musí být pevná a jednotná k prospěchu obou národů. A potvrzujeme také s opravdovou radostí, že celý zásadní názor Masarykův na obrovský proces evropské přeměny, jehož jsme svědky, těsně se shoduje s většinou polského národa a jeho nejzralejších politických vůdců.

Prohlášení »Polského kola« v Krakově, převrat ve veřejném mínění království Polského a resoluce polského sjezdu v Moskvě jsou nejvýmluvnějším důkazem, jak rovnoběžné jsou ideové i taktické cesty Čechů a Poláků.

(Dziennik Polski, 12. srpna 1917.*)

*) Autorem interwievu je polský žurnalista a spisovatel p. J. Bandrowski, jehož sympatická kniha o československém vojsku »Bílý lev« našla u nás tolik nadšených čtenářů. *Pozn. vydav.*

Reč predsedu Československej Národnej Rady prof. T. G. Masaryka,

držaná v Moskve na ľudovom shromaždení

15. augusta 1917.

(Stenografický zápis dr. J. Kudelu)

(»Slovenské Hlasy« roč. 1., č. 10, ze dne 28. srpna (10. září) 1917).

Dva tábory.

V slovanskom svete tvorí sa mnoho a mnoho nového. Vojna má pre Slovanov velký význam. Naším cieľom musí byť vyjasniť si dókladne aký má význam táto svetová vojna. Vojna všeľudská, svetová v tom smysle, že proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku a dvom ích spojencom shlukli sa skoro všetky národy sveta v jedno. Celé ľudstvo rozdelilo sa na dva tábory a tábor, v ktorom sa nachádzame my, tvorí chromnú väčšinu. Už podľa parlamentárnych a demokratických princípov väčšina vždy rozhoduje politicky, a preto niet žiadnej pochybnosti, že ohromná väčšina človečenstva sa vyslovila a vyslovuje proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku. A ak je hlas ľudu hlas boží, hlas ohromnej väčšiny celého človečenstva volá tiež proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku. To je význam tohoto boja.

Človečenstvo sa organizuje.

Nová epocha, nová doba celého človečenstva sa začína. Vojna začala sa s malým, opovrhovaným Srbskom. Rakúsko-Uhorsko isté, že Nemecko mu pomôže, vrhlo sa na 4 miliónový národ, ale za týmto národom stálo Rusko a spojené s Ruskom Francúzsko, pripojilo sa Anglicko, Italiansko, Japonsko, Amerika, Čína — celý svet stojí teraz proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku. Nikdo sa nenazdal a najmenej vinníci tejto vojny, čo sa z nej vyvynie, čo bude. A my až teraz chápeme, že táto vojna má práve ten význam, že celé človečenstvo začína myslieť o svojej organizácii o svojom ďalšom vývoji. Dosiaľ toho nebolo, teraz je to prvý raz, že v okamžiku, v ktorom my tu myslíme o vojne, v celom svete sa myslí o nej a mozog všetkých mysliacich ľudí obrátený je výhradne k tomuto problému .Všade národy, ich vodcovia premýšľajú o tom, čo má byť. Človečenstvo začína sa organizovať ako celok. Človečenstvo si upovedomilo, že je organickou bytnosťou, celosťou. Do týchto čias národy nehraly takú úlohu v organizácii ľudstva, ako teraz začínajú hrať. Ľudstvo do dnes bolo organizované štátmi a cirkvami, ale nová doba, asi od 18 storočia, vyznačuje sa práve tým, že národy sa organizujú ako prirodzené časti človečenstva. Keď hovoríme o človečenstve, o celku ľudstva, vtedy hovoríme o národoch. Človečenstvo, to sú národy, organizované ako celok. A to je to nové: Princíp národnostný, cit národnostný. Mimo

štátu, mimo cirkve, mimo hospodárskych a iných organizacii organizuje sa národ, národnosť a Europa. Ľudstvo musí byť súhrnná organizácia všetkých jednotlivých národov. To je v tejto vojne program spojencov. A zvlášte anglickí a americkí štátnici vyslovili zásadu, že aj malé národy a štáty majú také práva ako veľké.

Štát a národ, musí byť jedno.

Národnosť je sama v sebe demokratická. Štát a církev sú organizácie viac menej aristokratické. Národ, ako celok, to je organizácia demokratická, po prípade i protištátna. Práve preto, že štáty a národy nie sú jedno a to samé. Dosiaľ v Evrope a nikde inde niet čiste národných štátov. V každom štáte žije viac národov a časť ích je vždy viac menej ujarmená. A práve ide o to, aby štáty a národy boly totožné. A to preto, aby odpadly všetky príčiny k vojne. Veď národnosť, potlačovanie národnosti, to bol posiaľ hlavný dôvod a príčina k vojnám. Ruská revolucia — to je jej zásluha — vyslovila zásadu sebaurčenia národov. Toto heslo ruskej revolucie je len pokračovanie toho veľkého hesla, ktoré vyslovila francúzská revolucia: sloboda a bratrstvo jednotlivcov, individuí. Ruská revolúcia vyslovuje zásadu rovnosti, bratstva a slobody všetkých národov. To je oficialné, aby som tak povedal heslo, oficiálný program spojencov v tejto vojne.

Čo chcú dosiahnuť Nemci?

Hneď na počiatku vojny nemecký cisár, nemecký kancellár, nemeckí politikovia vôbec sa vynasnažovali, aby túto vojnu svet považoval za boj germánskych národov proti Slovanom. Cisár Vilhelm sám a zvlášte kancellár Bethman-Hollweg objasňoval, že Nemci bojujú proti Rusom a proti panslavizmu a ešte dosiaľ Nemci a Maďari v Rakúsko-Uhorsku vravievajú o boju proti panslavizmu. To neni dnes správne. Nielen Rusovia a Slovania sú dnes proti Nemcom. Proti nim stoja dnes Francúzi a Angličania, teda románske a germánske národy, není to len boj Slovanstva a Nemecka, ale boj o mnoho širších rozmerov a hlbšieho významu. A síce toho, že celé ľudstvo sa začína organizovať. Nemci — to musíme si uvedomiť — majú tiež veľké ciele a plány. Krátko povediac, ich plán označuje sa heslom: »Centrálna Europa« čo značí Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Turecko s Balkánom, ako jednotný celok, ktorý by ešte pritiahol niektoré vedľajšie časti: Ruské Poľsko, Malorusko, na západe snáď Hollandsko atd. To je pangermánský plán. Pangermanizmus, to je toľko ako centrálna Europa. Ďalej Nemecko tým že pripútalo k sebe Rakúsko-Uhorsko, prevládlo Balkán a Turecko, otvorilo si cestu do Azie a chce vládnuť i nad Azicu. Tento nemecký plán, vychodiaci hlavne z Berlína, ale podporovaný z Viedne je, aby to bývalé malé Prusko stalo sa veľkou svetovou ríšou, zvlášte v Azii a v Afrike. Nemecko, ako to ozna-

čuje železničná čiara Berlin—Bagdad ťaží do Azie a Afriky. Chce mať také veľké kolonie ako Francúzsko, Anglicko a Rusko. Nemecko nebojuje len proti Slovanom, Rusom, ale tiež proti románskym a germánskym národom: Francúzom a Angličanom. Príčina je jasná. Rusko je už stoletia aziatskou ríšou, Sibír, centrálna Azia už dávno patrí Rusku. Rusko je najväčšia svetová ríša, hlavne ríša aziatská. Anglicko je druhá, Francúzsko tretia veľká svetová ríša. Nemecko dosiaľ svetovou ríšou nebolo a neni. Ono malo a má ohromný hospodársky vplyv, ale nemalo dosť kolonií a preto Nemecko sa usiluje, aby vedľa ostatných sa tiež stalo veľkou svetovou ríšou. To je plán Nemecka! Preto vznikol boj medzi Nemeckom a nielen s Ruskom, ale tiež s Francúzskom a Anglickom. Boj Nemcov proti Slovanom je teda, môžeme povedať len čiastkou, prvou etapou svetového boja, konečným cieľom Nemcov je vybudovanie veľkej, kolonialnej ríše v Azii a Afrike a tým Nemecko bude ovládať celým svetom. Svojou vedou, svojím hospodárstvom, svojou výbornou organizáciou svojím militarizmom Nemecko, ak by vniklo do Azie a Afriky, bolo by v Europe najsilnejším a preto nad celým svetom panujúcim štátom. To je podstata pangermanizmu a tam korení boj všetkých národov proti nemu.

My sme Nemcom prekážkou.

V tejto situacii náš národ, Češi a Slováci hneď, už na samom začiatku vojny postavil sa rozhodne na stranu

spojencov. Naši vojaci, verní slovanskému programu zahájili odboj proti Rakúsko-Uhorsku. Vy viete, ako sa českí vojáci vzdávali Rusom a Srbom, ako rakúska vláda začala u nás prenasledovať všetkých, ako prenasledovala našich politikov, naše ženy, naše deti. Jednoducho preto, že jsme boli verní svojmu národnému programu a že sme pochopili, čo chce docieliť Nemecko v spolku s Rakúsko-Uhorskom. Češi a Slováci sú v ceste Nemcom na Východ. Z Berlína sa musí ísť cez Čechy a cez Slovensko. Z Berlína do Bagdadu musí sa ísť cez Prahu. V tom je význam Prahy, Čiech a Slovenska. Bismark kedysi povedal, že kto je pánom Čiech, ten je pánom Europy. Toto zvláštne postavenie v srdci Europy, to robí, že náš národ je dôležitým politickým činitel'om. Pravda neni to len zemepis, ktorý určuje toto naše položenie, ale aj celá naša historia, celý náš vývoj je príčinou našej dôležitosti. Nezabúdajte, že Nemecko povstalo tým, že už od ôsmého stoletia od Labe až po Vislu sa Nemci pokúšali o ponemčenie Slovanov a čiastočne sa ím to podarilo. Polabskí Slovania, ako aj Pomorskí boli ponemčení a Nemecko sa stará stále o to, aby si podrobilo aj ostatných Slovanov, ktorí mu prekážajú na východe a juhovýchode, a sice Poliaci, Češi a Slováci, Juhoslovania.

Čo my na to?

Československý národ vedel odporovať Nemcom, len si sopakujme na krátko historiu československého ná-

roda, ako v tom ustavičnom boji s Nemcami vedel si ochránit svoju samostatnosť. Keď čítate pangermánsku literaturu, tam my Češi a Slováci tvoríme hlavnú kapitolu pangermánskej politiky preto, lebo sme prví na rane, v prvom rade .Oni chcú zgniaviť nás Čechov, a pomocou Maďarov Slovákov, ostatné všetko už by išlo ľahko. My to vieme. Češi v boji s Nemcami a Slováci v boji s Maďarmi sa otužili. Každý z nás to cíti na vlastnom tele, vo vlastnej duši a preto nemohlo byť inak, ako že naši vojaci hned vypovedali Rakúsko-Uhorsku poslušnosť. A právom spravili tak, lebo naše politické strany tedy boly bezmocné. Po vypovedaní vojny hneď všetky politické strany boly vlastne zrušené. Parlament v Rakúsku nezasedal. A práve preto z nášho pudu, z nášho voličstva vyšiel protest proti tejto vojne a proti jej cieľu, proti výbojnému pangermanizmu.

Ide o suďbu Rakúsko-Uhorska.

Je jasné: nielen zemepisnou polohou, ale aj historicky vyniká postavenie československého národa, tak ako Poliakov a Juhoslovanov. O tieto tri národy ide teraz v prvom rade. Polská, juhoslovanská a naša, to sú hlavné otázky, ktoré musia byť riešené v tejto válke. Inými slovami otázka rakúsko-uhorská, lebo my, Poliaci, Juhoslovania, tvoríme skoro väščinu Rakúsko-Uhorska. O existenciu Rakúsko-Uhorska ide, tak sa dá formulovať význam tejto vojny, alebo povediac pozitivne, ide

o československú, o poľskú a o juhoslovanskú otázku. Je jasné, zo zemepisnej polohy, že my Čechovia a Slováci v spojení s Juhoslovanmi tvoríme prirodzenú slovanskú hrádzu proti nemeckému náporu. Musíme si ujasniť nakolko ide v tejto vojne o Rakúsko-Uhorsko. Keď hovoríme, ide o Rakúsko-Uhorsko, hovoríme, že ide o Čechoslovákov, o Poliakov, o Juhoslovanov. To je jedno a to samé. A preto musíme si vyjasniť hlavne náš pomer k Rakúsko-Uhorsku.

Ako vzniklo Rakúsko-Uhorsko?

Obnovme si niektoré historické vspomienky. Rakúsko jestvuje vlastne len od roku 1804, pred tým boly tri samostatné štáty: Rakúske nemecké provincie (alpské zeme), Čechy a Uhorsko. Pred tým, v r. 1526 spojily sa Čechy s Uhorskom a Rakúskom. To spojenie znamenalo, že tri samostatné štáty zvolily si spoločného krála: Habsburg bol pánom v nemeckých rakúskych provinciach, bol kráľom českým, a bol kráľom uhorským. Ale Čechy aj Uhorsko boly samostatné, celkom samostatné, len kráľovský rod, dynastia, bola spoločná. Len časom, aj to proti právu Habsburgovia pokúšajú sa o centralizaciu týchto troch štátov. Proti tejto nadvláde jednoho štátu, totiž Rakúska, vypukla česká revolucia, ktorá sa skončila bitvou na Bielej Hore v 1620 r. Ale to nebola posledná revolucia. Ešte 1775 r. na Morave valašskí sedliaci sa vzbúrili a museli byť potlačení silou. Český

národ vždy a všade jednal proti Rakúsku, akonáhle siahalo na jeho samostatnosť. Maria Terezia a cisár Jozef v značnej miere uskutočnili túto centralizáciu. Český snem protestoval, ale nehľadiac na to, 1804 r. bolo vyhlásené Rakúske cisárstvo. To znamenalo, že je teraz jednotný štát. Ale v Čechách obrodený český národ a tiež uhorské národy, nielen Maďari, ale aj Slovania a Rumuni zahájili odpor proti Rakúsku. Ten odpor sa najsilnejšie prejavil 1848 r. v revolucii. Habsburgovia boli vtedy donúteni dať Čechám ústavu, tak zvanú českú ústavu z apríla 1848. Vtedy povolovali Habsburgovia aj Slovákom a podporovali ich v boji proti Maďarom. Ale skoro nastúpila Bachovská reakcia, až konečně, keď v 1886 r. Rakúsko bolo odlúčené od Nemecka, Habsburgovia boli donútení vyrovnať sa najprv s Uhorskom, vlastne s Maďarmi. Vznikol dualizmus. Od 1867 r. už to neni Rakúsko, ale je to Rakúsko-Uhorsko. Dva štáty. Dualizmus znamená, že maďarská menšina tam, a nemecká menšina tu, potlačuje Slovanov a románske národy. Proti nemecko-maďarskému dualizmu sa Palacký, a Čechovia vôbec sa vzopreli. V 1867 r. Palacký s Riegrem a inými prišiel sem do Moskvy a tým dokázali najlepšie, ako rátali na Rusko, dokázali, že pro nás sa stáva rozhodujúcou naša národnostná otázka a nie politika Rakúsko-Uhorska. Po 1867 r. začína sa u nás v Čechách boj proti Rakúsko-Uhorsku, lebo dualizmus neni nič iného, ako sprisahanie proti nám Čechom, Slovákom a Slovanom vôbec. Sprisahanie Nemcov, Ma-

ďarov a panovnického domu. Roku 1526 sa spojily Čechy, Habsburgské zeme a Uhorsko. Habsburgovia sa vyrovnali s Maďarmi, ale s nami nie a mali o mnoho viac príčin vyrovnať sa s nami, lebo Rakúsko, to sú vlastne Čechy. Bez českých zemí, perly Rakúska, Rakúsko-Uhorsko není možné. V 1526 r. Uhorsko, to bola len čiastka dnešného Uhorska, bolo to práve len Slovensko. V 1526 r. vlastne my sme sa spojili so Slovenskom, preto, lebo ostatné Uhorsko bolo zaujaté Turkami.

Nevďačnosť Habsburgckých panovníkov ako známo nemá žiadnych hraníc.

My sme svojou krvou musely vyrvať Uhorsko od Turkov a teraz vierolomná dynastia sa spojila s Maďarmi proti nám. Proti Habsburgom a Rakúsku-Uhorsku je možná pre nás len jedna politika: Nejrazhodnejší odpor. Cisár František Josef pokusil sa v 1870. r. smieriť s Čechmi, vydal reskript, v ktorom uznáva práva a význam Českého Kráľovstva a sľubuje, še sa dá korunovať, ale tento sľub nezadržal. Tak, ako nezadržal sľub daný 1861 Slovákom, keď sľúbil slovenskej deputácii, že bude Slovákov brániť proti Maďarom, a ako nezadržal ešte mnohé iné sľuby. Lebo to bol človek úplne verolomný a ničomný. Proti tomuto komplotu neostávalo nám nič iného ako boj. Rok 1914 je vrcholom tohoto boje a tu začína aj vojenská československá revo-

lucia, naši vojaci, hoci aj v nemeckých uniformách odopreli poslušnosť a naše vojsko tu v Rusku je živý protest proti Rakúsku-Uhorsku.

Naša revolúcia proti Rakúsko-Uhorsku je oprávnená.

My Češi a naše české zeme sú po právu samostatné. To uznal aj cisár František Josef. I terajší cisár sľubuje, že sa dá korunovať českou korunou. My sme neboli Rakuskom podmanení. A preto máme právo narušiť našu smluvu s Habsburgami a tú sme v roku 1914 úplne zrušili. My už neuznávame Habsburgov a Rakúsko-Uhorsko. Táto vojna bola začatá bez nás a proti nám. Ani jedného českého a slovenského politika sa nepýtali, či schvaľuje vojnu a len so strachu pred nami rozohnali viedeňský parlament. Teraz Viedeň vidí, že spravila chybu. Svoláva parlament, aby dáko vynútila aspoň dodatočné schválenie vojny, ale naši vyslanci sa nepoddávajú, ba ani sa nemôžu. Nikto z nás nesmie zabudnúť na to, ako Rakúsko-Uhorsko pokračovalo u nás doma. Horšie ako Hunovia a Avarovia. Študentov, ešte skoro detí prenasledovali a vešali preto, lebo našli u ních manifest Nikolaja Nikolajeviča. Naši politikovia, počnúc od Klofáča, potom Kramář a mnohí iní boli hodení do väzenia. Konfiskácie majetkov, aj toho najchudobnejšieho človeka jasno ukazujú, čo zamyšľa s nami spraviť Rakúsko-Uhorsko. Vyslanec Daszynski povedal, že naj-

menej 30.000 a skôr ešte 60.000 ľudí zavraždilo Rakúsko-Uhorsko. Ja by som rád videl toho úprimného Čecha a Slováka, ktorý by chcel ešte za toto Rakúsko-Uhorsko bojovať. Preto naša revolúcia, náš odboj proti Rakúsko-Uhorsku je oprávnený. My máme to právo neuznať dynastického spojenia Rakúska s Uhorskom a preto snažíme sa dobiť úplnej samostatnosti.

Otázka československá je medzinárodná.

Sľúbenou autonomizaciou a federalizaciou sa my nemôžeme uspokojiť. Naša otázka — a to je veľký pokrok — stala sa na základe odpovedi spojencov na notu presidenta Wilsona otázkou medzinárodnou. V tej nóte spojenci slávnostne vyhlásili, že popri obnovení Belgicka, Srbska a Poľska musia byť oslobodení spod cudzého panstva aj Češi a Slováci. To vyhlasujú všetci spojenci a tým sa stala československá otázka otázkou medzinárodnou. To není už vnútorná otázka Rakúsko-Uhorska, ale otázka medzinárodná a my máme teraz právo odvolávať sa na spojencov, aby dodržali svoj sľub. A ja verím, že oni dodržia.

Rakúsko-Uhorska už niet!

Rakúsko-Uhorska vlastne už niet. Teraz je len cisár Karol, ponižený sluha cisára Vilhelma. Rakúsko-Uhorsko je pohltené Nemeckom a preto my tým menej

môžeme, ba smieme uznávať také popruštěné Rakúsko-Uhorsko. A čo bolo Rakúsko-Uhorsko pred tým? Nenárodný umelý štát, kde menšina panovala nad väčšinou. Teda štát vyslovene nekonštitucionálný a nedemokratický. Rakúsko-Uhorsko to znamená dynastiu a dvor, šlachtu, generálov, hierarchiu a vysokú bürokraciu. Národy nemaly vplyvu a teraz ony už nechcú nič mať s Rakúsko-Uhorskom. A hlavne náš národ.

Čo vravia ochránci Rakúsko-Uhorska?

Ja viem, a upozorňujem na to, že všade nájdeš privržencov Rakúsko-Uhorska — austrofilov, stretneš se s nimi i tu, v Anglicku, vo Francúzsku, všade. Sú rôzneho druhu, a oni hovoria: »To Rakúsko-Uhorsko predsa je len silné, dívajte sa, ako vedelo sa uržať v tejto vojne. To dokazuje, že má životnú silu.« Oproti tomu ja hovorím: Rakúsko-Uhorsko bolo dva razy porazené Ruskom. Rusovia boli už u pri Krakove, druhý raz pri nástupe Brusilova v 1916 roku, ale aj Srbsko porazilo Rakušanov, a to značí, že životnej sily niet. Až keď Nemci mu prišli na pomoc, len tým sa udržuje. My dopúšťame, že Nemci sú veľmi silní. O tom nikdo z nás nepochybuje, ale Rakúsko-Uhorsko je len z milosti Nemecka a tým viac sme my proti takému Rakúsko-Uhorsku. 60.000 našich ľudí museli povraždiť v žalároch a na šibeniciach, aby sa Rakúsko-Uhorsko mohlo udržať. To je sila Hunnov a Džingischana a nie sila moderného štátu. Mne často hovorievajú moji priatelia:

Vy Češi ste najkulturnejší národ medzi Slovanmi, snáď kulturnejší ako Nemci. To dokazuje, že Rakúsko vám nič nespravilo, pomôhlo vám k tej kultúrnej a hospodárskej výške a preto iste môže sa nájsť dáky spôsob pre spoločné dorozumenie a spolužitie. Ja na to odpovedám: My v boju proti Nemcom a Maďarom stali sa sme z vlastných síl tým kultúrnym národom, a my sme tým kultúrnym národom už dávno boli, už vtedy, keď sme boli samostatní, my len pokračujeme v našich národných tradiciach a Rakúsko-Uhorsko nikdy z vlastnej vôle ani prstom nepohlo, aby nám pomôhlo. To je hlavná vec a to my každý pamätáme, ako sme si museli vyrvať každú školu a ako nenachodili sme vo Viedni a v Pešti porozumenia pre naše kultúrné potreby. Není pravda, že my máme niečo ďakovať Rakúsko-Uhorsku. Iste nie toľko, aby smelo nad nami panovať. Alebo vravia: »Vy ste predsa len malý národ a malý národ sa predsa len musí spojiť s druhými malými národami, ako v Rakúsko-Uhorsku, aby sa môhly brániť.« Možno, že to tak bolo v minulosti. My sme sa skutečne spojili proti Turkom, ale Turci nám teraz nehrozia, nám teraz hrozia Nemci. My sa spojíme s kým budeme chcieť. My nechceme byť vo federacii, vo spolku, v ktorom vládnú Nemci a Maďari.

My sa udržíme!

Je teda naším úkolom, aby sme si upovedomili, aká je sila, aký je politický základ toho Československého

štátu, ktorý my staviame. Či sme my doopravdy takí malí, či musíme závisieť skutočne od milosti a nemilosti Nemcov a Maďarov? České zeme, spojené so Slovenskom, majú 12—13 milionov obyvateľov a ich územie bolo by štiri razy väščie, ako Belgicko. Hospodársky my budeme môcť stáť na vlastných nohách. My teda niesme ti najmenší z malých. Štát s 12—13 milionami je štát prostrednej veľkosti, väčší než Československý štát boly by len tie najväčšie štáty: Rusko, Nemecko, Anglicko, Francúzsko, Italiansko, Španielsko, spojené Poľsko. A za nami zostane celý rad menších štátov. Neni pravda, že malé štáty nemôžu sa udržať. V Europe je 25 štátov, z nich dve tretiny sú malé štáty. Neni pravda, že by sa malý národ nemohol udržať, len veľký národ mu musí dať pokoj! A plán spojencov je, aby Europa bola organizácia národov. Potom nebude nám treba federácii, aby sme sa udržali. Rakúsko-Uhorsko je pri dnešných pomeroch nepotrebné. Robia námietky: Vy nemáte mora! Ale veď Švajciarsko tiež nemá mora, a je veľmi šťastný štát, na vysokom stupni kultúrnom a priemyselnom. Švajciarsko ešte k tomu nemá uhlia a železa, my máme oboje. Do Terstu nebude ďalej ako teraz, ale keď budeme samostatní, budeme vedeť si smluvami zaistiť svobodný priechod k moru.

Treba ale pracovať!

Budeme mať ťažký úkol. Od Rakúsko-Uhorska budeme musieť prevziať časť štátnych dlžôb. V našich

emiach zostane nenárodná šľachta a silné nemecké
maďarské menšiny — irredenta sa môže medzi nimi
yvinúť. To sú ťažké úkoly. Ale to neni dôvod proti našej
amostatnosti. A ja myslím, že Československý štát
eľmi dobre bude môct existovať, pripušťam, že treba
ude mnoho organizačnej sily a mnoho politického roz-
mu a taktu, aby tento štát bol vybudovaný tak ako sa
atrí.

Česi a Slováci.

Ešte musím osvetliť vzájomný pomer nás Čechov a
lovákov. Musím preto, lebo o tomto našom pomere
aši nepriatelia často hovoria a nejasnosť využívajú
roti nám. Ja osobne, od svojho prvého politického vy-
túpenia v Prahe pred mnohými a mnohými rokami som
ropagoval program československého spojenia. Tú pro-
agandu som začal v užšom kruhu a stále viac a viac sa
tejto otázke pojednávalo. A teraz môžeme s radosťou
istiť: čitajte české a slovenské noviny, program česko-
lovenského spojenia je teraz naším všenárodným pro-
ramom. Otázka jazyková pre nás nejestvuje. To značí,
že na Slovensku — to sa rozumie samo od seba — bude
Slovenčina, ako si Slováci sami budú žiadať v škole aj
v administracii. My si navzájom rozumieme. Nie len
vzdelaným, inteligentom, ale každý Čech rozumie Slo-
váka a Slovák rozumie Čecha. Preto jazykovej otázky
nieť a ani nemôže byť. To sa rozumie samo od seba pri

demokratických zásadach a na základe samosprávy. To je vec Slovákov, ako si zariadia jazykove svoj kraj. Politicky a administrativne ide o to, že tvoríme jeden celok. Pravda, administracia Slovenska práve tak ako administracia Československého štátu bude vyžadovať chromne mnoho práce preto, lebo Slováci neboli Maďarmi pripustení počas mnohých desaťročí k správe svojho kraju. Nachodia sa ľudia, ktorí si myslia, že by Slovensko mohlo byť samostatné. Take mienky boli aj niektori Rusovia, slavianofilovia. Boli aj v Čechách aj na Slovensku. Moje presvedčenie, je nielen dáky citový dôvod, ale presvedčenie založené na úvahe o celej politickej situacii je, že Slovensko zanechané sebe samému, ťažko by mohlo odolať maďarskému náporu. Hlavne teraz, keď vidíme, že Rusko je medzinárodne slabšie než ako by sme si priali a prajeme. Tvrdím po veľmi zralom uvážení, že ako Slovákom, tak aj nám Čechom bratské spojenie v jeden štát je najvyhodnejšia štátna forma. Ale ja som na toľko slavianofil, že pripúšťam s Havlíčkom, že na Slovensku je najrýdzejšia časť nášho spoločného národa, že na Slovensku je srdce nášho československého národa. V Čechách snád je viac hlava, ale zdravý organizmus musí mať aj hlavu, aj srdce a preto myslím, že medzi nami nemôže byť žiadnych sporov. Spory, ktoré boly, hlavne jazykové sú prekonané.

Poviem niekoľko slov o našom pomere k Rusom. Je to preto dôležité, lebo máme tu svoje vojsko, lebo tu máme massu svojich vojakov a voličov, že Čechy a Slovensko v malom teraz sú tu v Rusku. Je tu veľká časť, povedomá časť nášho národa a preto pomer k Rusku je pre nás dôležitý. Češi a Slováci vždy boli rusofilovia, od čias nášho obrodenia, počnúc od Dobrovského až do našich čias. Ja dopúšťam, že nie príliš kriticki rusofilovia. My sme Rusko nepoznali. Aspoň nie všetci. Ale my sme v Rusko dúfali a verili. V posledných časoch u nás vznikol kritickejší smer, ja som patril k nemu. My sme sa starali poznať Rusko akým ono je bez všetkých illuzií a fantazií. Ale preto sme my Rusko nemilovali menej. Tak slepá nesmie byť žiadna láska, aby človek nesmel myslieť. A jestli kritizujeme Rusko, vtedy nie z nenávisti, ako Nemci, nás to bolí keď musíme kritizovať Rusko, ako nás bolí, keď musíme kritizovať seba. Bez poznania samého seba není možná politika zdravá. My sme a zostaneme rusofilovia. Vy vojaci poznávate to Rusko prakticky, poznáte mnoho, čo sa vám nepáči, ale poznáte aj mnoho krásneho. Nesmieme zabúdať, že Rusko nám dáva možnosť stavať vojsko. A za to mu musíme byť vďační. Vy vojaci budete bojovať a prelievať krev za Čechy a Slovensko a za Rusko rovnako. A keď Rusko sa nachodí teraz v ťažkom položení nesmieme od neho odbehnúť. Pre mňa a pre každého je to

dôvod prilnúť k nemu ešte viac. My budeme Rusku veriť!

Za jedno s Juhoslovanmi.

Náš pomer k Juhoslovanom bol vždy teplý a uprimný. V posledných balkánskych vojnách mohutne prejavili sme svoje sympatie. Odsuzovali sme rozhodne rakúsku a maďarskú politiku namierenú proti Srbom. My sme od Juhoslovanov odelení zemepisne uzemím maďarským a nemeckým. Ak by spojenci úplne zvíťazili, bolo by možné spojiť Čechov a Slovákov s Juhoslovanmi. Na hraniciach rakúsko-uhorskych nachodí sa celý rad horvátskych kolonií. Táto časť bola kdysi slovenská a horvátska patrila velkomoravskej ríši a neskôr Uhorsku, keď ostatná časť Uhorska bola pod tureckým jarmom. Mohli by sme sa teda odvolávať i na isté historické právo. Tak dala by sa vystaviť cesta od Prešporka na juh k Juhoslovanom. To bolo by pravda možné len vtedy, keby spojenci zvíťazili rozhodne. Či to bude tak o tom nebudeme rozhodovať dnes.

Bez našej slobody niet slobodného Polska.

Vedľa československej a juhoslovenskej otázky je otázka poľská jednou z hlavných častí europejskeho problemu. Poliaci majú s nami spoločného nepriateľa

— Nemca. Poliaci ako my od storočí sa vzpierali Nemcom a ich tlaku na východ. Poľsko podľahlo, keď v r. 1620 boly Čechy oslabené. Dokiaľ boly Čechy samostatné a silné, bolo Poľsko slobodné a bezpečné. Poľsko padlo, ako náhle boly Čechy soslabené. Z toho vidíte, ako sú úzko zemepisne aj kulturne spojené Čechy a Poľsko. Nepriateľom Poľska není Rusko, ale Rakúsko-Uhorsko. Rakúsko-Uhorsko keď poskytnulo Poliakom niektoré práva, nerobilo to z lásky k nim. To byla len špekulácia dynastie a viedeňskej vlády, využívali Poliakov proti Rusku. Ja verím s Mickieviczom, že smier Poliakov s Ruskom je hlavnou podmienkou oslobodenia Poľska. My sme nielen zemepisne spojení s Poliakmi. Nielen spoločný nepriatel nás spojuje, ale aj kultura a sme oba slovanské národy. Sú medzi nami rozdiely a spory, Poliaci majú viac národnej šľachty, ich politika, aspoň v Rakúsku, bola viac aristokratická, naša bola viac demokratická. My sme boli viac rusofilovia, Poliaci však stáli často nepriatelsky proti Rusku. — Ale dejiny, politika a zvlášte táto vojna poučila Poliakov, že ích nepriateľom je Nemecko a Rakúsko-Uhorsko. Toto presvedčenie rozširuje sa v poľskom národe stále viac a viac. A keď hovoríme o zničení Rakúsko-Uhorska, to znamená predovšetkym oslobodnie Poliakov a Československého národa. Ak budú Poliaci, Češi a Slováci, Juhoslovania oslobodení, musia sa potom Nemci uspokojiť so svojím vlastným národom. Podstata pangermanizmu je v tom, že Nemci nechcú sa spoľahnúť len na

nemecký národ, oni považujúc nás Slovanov za druhotriedný národ, chcú vládnuť nad nami a využiť nás pre svoje ciele. Ak spojenci dobre chápajú svoje záujmy som istý, že budú sa starať o to, aby Poliaci, Čechoslováci a Juhoslovania boly samostatnými národami. Možno, že by sme my Češi a Slováci mohli byť dákym pojtkom medzi Poliakmi a Rusmi. Možno, že na nás padne úloha takého prostredníka. Ja sa neodvažujem v takej veľkej veci teraz súdiť. Len tak nadštrkol som politickú možnosť pre budúcnosť. Ale na každý pád je mi jasné, že sloboda Poliakov a Juhoslovanov je i našou slobodou. Bez slobodného Polska niet slobodného Československého národa a naopak.

Rumuni, Italianci.

Náš pomer k Rumunom je určený zemepisom a dejepisom. Neni to tak dávno (v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch) keď Srbovia, Rumuni a Slováci sa spojili v boju proti Maďarom. Rumuni — a to platí tiež o Italiancoch — musia stáť proti Rakúsko-Uhorsku. Ak má byť italianska a rumunská otázka riešená musí byť Rakúsko-Uhorsko rozdelené.

Sloboda pre všetkých je možná len bez Rakúsko-Uhorska.

Keď sa akokoľvek dívate na vývoj človečenstva, vy vidíte, že táto vojna musí riešiť otázku rakúsko-uhorskú,

otázku polskú, československú a juhoslovanskú. Vytvorenie sjednoteného Poľska vyžaduje nielem časť Ruska, ale aj Poznansko, poľské Slezsko a Halič. Ak má byť riešená otázka rumunská, je to treba rozděliť Uhorsko, italianská otázka zase vyžaduje rozdelenie Rakúska. Prichodíme k tomu, že podstata Europejskeho problemu v tejto vojne je oslobodenie Čechoslovákov, Poliakov a Juhoslovanov, alebo ináče rečeno rozdelenie Rakúsko-Uhorska.

Hádky preč! Pracujme!

Je treba, aby sme pochopili význam terajšej vojny, terajšej doby. Ak to pochopíme, potom všetky malé a menšie a hlavne osobné otazky, musia padnúť samy od seba. Medzi nami Čechmi a Slovákmi nesmie byť hádok a stránok. My máme teraz jediný cieľ, jediný úkol: oslobodiť československý národ. Práve tak nemôžu byť hádky medzi námi a Poliakmi a Juhoslovanmi. Sú sporné otázky: Tešínsko, ktoré patri historicky nám, O ňom môžeme sa po bratsky dohovoriť. Podľa mejho názoru je to viac hospodárska otázka (uhlie). Ale nehľadiac na to musíme byť jednotní, musíme pracovať za jedným a tým istým veľkým cieľom, ktorým je oslobodenie našich národov, organizácia Europy na nových demokratických základoch. To je význam našej československej otázky, to je význam nášho československého vojska.

Prof. Masaryk o současných otázkách.

(Čechoslovák, roč. 3., číslo 109. z 2. (15.) září 1917.)

Na schůzi v Nikitském divadle, o níž jsme přinesli zprávu v minulém čísle, odpovídal prof. Masaryk na dotazy. Na otázku o vlivu socialistických směrů a mezinárodních hesel na náš boj odpověděl takto:

Poměr národnosti k socialismu a národnosti k mezinárodnosti — to jsou velmi důležité problémy.

Zde v Rusku, abych mluvil konkretně, právě teď socialisté různých odstínů vyslovují se často proti národnostnímu cítění, proti patriotismu. Říká se nám, že patriotismus, národnostní cítění je šovinismus. To je omyl, a sice omyl právě pro socialisty velmi osudný. Národnost sama sebou je sociální a národnostní boj — je boj hospodářský a boj sociální. To my, Češi a Slováci, doma zkoušíme na vlastním těle. Národ potlačený politicky je laciný dělník, otrok panujícího národa. Politický útisk je vždycky také hospodářský a sociální. Maďaři vykořisťují Slováky a Rumuny hospodářsky. Němci dlouho vykořisťovali nás Čechy. My jsme byli dělnický národ ve svých počátcích. Proto je to nepochopení na straně mnohých ruských socialistů, jestliže nevidí, že hájíce národnost, bojujeme boj hospodářský a sociální. Právě socialisté měli by toto pochopit. Naši socialisté, polští, dánští, francouzští, všichni to pochopili. Ti všichni jsou

národní. Jen Rusové, protože posud na národnost a jazyk jim nikdo nesahal, nerozumějí tomu, čemu v Evropě rozumí každý. Tedy hájit národ, znamená hájit jeho hospodářské a sociální postavení a jeho rovnost s ostatními národy, a tudíž je právě povinností socialistů hájiti národnost.

Není rozdílu mezi národností a mezinárodností, když věci dobře rozumíme. Jestliže se mezinárodnost pojímá ve starém smyslu jako nějaký politický kosmopolitismus a liberalismus, pak je odpor mezi mezinárodností a národností. Ale my všichni mezinárodností rozumíme organisaci svéprávných národů a proto pro nás není rozdílu. Mezinárodnost, Evropa, lidstvo není něco nad národy. Nesmíme si myslet, že člověčenstvo, humanita je něco nad národností, nýbrž člověčenstvo je přirozený organism jednotlivých národů. Proto pravím: Mezi mezinárodností a národností není a nemůže býti rozdílu. Lidstvo spěje dvojím směrem, národním i mezinárodním. Tím okamžikem, kdy se národy osvobozují, také lidstvo přibližuje se k svému sjednocení. My nespějeme k boji jednoho proti druhému, nýbrž k smíru a jednotě všech národů. Avšak jednoty člověčenstva chceme dosáhnouti přirozeným, mírným organisováním národů, nikoli tak jak Němci, aby jeden národ panoval nad druhým. Tuto německou mezinárodnost my odmítáme. My chceme, aby lidstvo bylo jednotně organisováno, ale ne na hrobech národů, nýbrž aby to byl živý organismus živých organismů národních. Při tomto pojímání, myslím, není roz-

poru mezi národností a mezinárodností. Vím dobře, že starý liberalistický a také marxistický názor není totožný s tím, co pravím, ale já tyto názory pokládám za nesprávné a odbyté. To, co tato válka chce, co chtějí spojenci, to je organisace Evropy a lidstva na podkladu národním. Podle mého názoru socialismus nemá důvodu, aby se vyslovoval proti programu spojenců. Spojenci, a ne Němci, hájí právní socialistický program budoucnosti.

Na dotaz o Štokholmské konferenci odpověděl prof. Masaryk: Přikládám jí význam potud, že se tam sejdou zástupci různých národů a budou rokovat o sporných otázkách. Ale na přímé řešení problému války vlivu míti nemůže.

T. G. Masaryk a Poláci.

(Proneseno na banketě polského pěveckého spolku »Lutnia« v Moskvě, 17. srpna.)

(Čechoslovák, roč. 3., číslo 109. z 2.(15.) září 1917.)

Pánové!

Předseda vašeho spolku citoval můj názor o významu svobody Polska pro československý národ.

Naše těsné spojení vyplývá z politických poměrů, vytvořených touto válkou.

Rakousko-Uhersko, pohlcené Německem, existuje jen »pro forma«. Německo a Rakousko tvoří nyní jeden celek, proto také Poláci a Češi a Slováci jako sousedé jsou sloučeni k společné obraně. K těmto dvěma národům připojují se Jihoslované proti hroznému pangermanismu. Otázka polská, československá a jihoslovanská tvoří jeden politický problém, neboť pangermanismus směřuje k německému sjednocení Střední Evropy.

Slované západní a jižní musí vytvořiti hráz proti německému náporu. Tutéž myšlenku vyslovil p. Lutoslawski, když řekl, že nutnost takové přehrady je očividná v dějinném rozvoji Polska.

To, s čím se páni řečníci obraceli ke mně, přijímám jako projev bratrského poměru k mému národu. Do-

volte mi sáhnout do mých osobních vzpomínek, abych podepřel jednotu českopolskou.

Polská revoluce roku 1863 zastala mne mladým studentem. Langiewicz a Pustowojtová byli mými bohatýry, četl jsem o polském povstání, co jsem jen mohl, učil jsem se všemu, co je polské, a stal jsem se upřímným stranníkem Polska. Pozdější vývoj přivedl mne k tomu, že jsem svůj revoluční polonismus kladl do dalších věcí.

Ale nepřestal jsem se zajímat polskou literaturou. Mickiewicz, Krasiński stali se mými učiteli polské otázky, z nich čerpal jsem pochopení polské revoluce a emigrace. Později jsa sám emigrantem, vracel jsem se k myšlenkám Mickiewiczovým. Řečník přede mnou, odvolávaje se na tohoto světového slovanského genia, vzpomenul jeho Wallenroda, že jedinou zbraní nevolníků je zrada ...

V slovanských krajích viděli v této básni obrat k macchiavelismu ...

Ale to není hlavní myšlenka, nýbrž jen hluboká analysa politické nevole. Mickiewicz utíká z otroctví a směřuje k svobodě, k nezávislosti pro národ i pro celé lidstvo. Revoluce a všechny její cesty — to není cíl, nýbrž jen prostředek obrany. Tuto positivní, slovanskou, polskou myšlenku jasně vyslovil Krasiński, z něhož vidíme jasně, jak Poláci svou horoucí lásku k národu hledí zužitkovat pro organisování celého lidstva; a to je v této válce program spojenců. Myšlenky polského messia-

nismu, tak jako ideje slovanských myslitelů, předběhly tento demokratický evropský a všelidský program. Lidstvo stává se sjednoceným organismem, vzniká z organisací jednotlivých svobodných národů. V lidství není nic nadnárodního. Spojenci odmítají německou myšlenku panování jednoho národa (Herrenvolk) nad druhými a jsou pro svobodu menších i malých národů. Každý národ uvědomělý a rozvíjející svou kulturu, jest rovnoprávnou jednotkou a částí jednotného organismu člověčenstva. My, Slované, proti německé idei stavíme svou vlastní a svůj názor na lidstvo, ideu vznešenější — proto se bráníme proti pruskému panování.

My, Čechoslováci a Poláci, nejen pro zeměpisnou polohu, ale i po příkazu dějin jsme přinuceni k co nejužšímu spolku obrannému. To vyplývá z bezohledného národního nepřátelství Německa. Politická matematika přivedla oba západní slovanské národy k uzavření smlouvy na život i na smrt.

Jsou ovšem mezi námi sporné body, na př. Slezsko. Avšak tato záležitost ve srovnání se světovou důležitostí našich velikých úkolů pozbývá významu. Nebyli bychom hodni svobody, kdybychom nedovedli rozvázat tento uzel.

Jsem rád, že ministr Ribot vyslovil se tak jasně ve svém poslání Polákům. Váš politický úspěch je naším úspěchem. Doufejme, že pan Ribot promluví tak také k nám.

My, Čechoslováci, chováme upřímnou vděčnost k re-

publice francouzské. Francouzská politika byla vždy světová. Od velké revoluce tato politika směřovala k přetvoření Evropy. Francie se povznesla k výšinám idealismu a v politice ukazovala velkodušnost.

V této válce pan Briand první z evropských státníků uznal správnost našeho národního programu a slíbil nám podporu Francie. Vliv vážnosti pana Brianda způsobil, že v notě presidentu Wilsonovi byl postaven programový požadavek, aby Češi a Slováci byli osvobozeni od cizího panství, rozumí se, německo-maďarského.

My proto z celého srdce toužíme zbudovat polsko-česko-francouzskou dohodu. Tato jednota ve společenském cítění již existuje. Ať žije jednotitelka Francie!

Gazeta Polska, 22. srpna.

Náš vůdce.

(V Boj! Roč. I., číslo 16. z 12. ledna 1917.)

Nechci psáti biografii Masarykovu. Nechci neumělými slovy opakovat to, co on tak silně vyjádřil svou prací, svým učením, svým vzácným životem.

Nechci znovu uvažovati o tom, které to byly důvody, jež postavily Tomáše G. Masaryka na ono místo, na němž jako silný bojovník za svůj národ stojí dnes ve strašném zápase lidstva.

Historie poví jednou více o této postavě, která nepatří době, ale dějinám. Ale nechápeme-li snad ještě celou duší jeho slavné poslání, jeho mravní sílu a odvahu, s níž hájí barvy naše před soudem světa, to cítí dnes všechen náš lid, že prof. Masaryk stal se v nejtěžší hodině naší národní existence ústy svého národa. Umlčeni, ubiti doma, mluvíme ústy jeho k světu o svém utrpení, o svém doufání, o své věčné pravdě, za niž dnes tak jako v minulosti trpěl a trpí Husův národ.

Masaryk je svědomím naším v těžké naší přítomnosti.

Přišli, aby jej poplvali, podupali před očima lidu. Ale přišli v maskách. Náš lid strhal masky s tváří obílených hrobů a odvrátil se od nich s ošklivostí.

Nepodařil se úskok. Není náš lid raněn slepotou. Jde pevně a odhodlaně za svým vůdcem, za jeho slovem, jímž ohlásil svatý boj národa svého světu v památném prohlášení zahraničního komitétu z Paříže 14. list. 1915.

»Stavíme se na stranu bojujících slovanských národů a jejich spojenců bez ohledu na úspěch neb neúspěch, proto, že hájí právo. Rozhodnutí o tom, na čí straně v osudném zápolení národů je právo, je zásadní otázkou politické mravnosti, které se dnes nemůže vyhnout už žádný čestný a opravdový politik, žádný uvědomělý národ. Věříme v konečné vítězství Slovanů a spojenců a jsme přesvědčeni, že toto vítězství Slovanů a spojenců bude na prospěch celé Evropy a lidstva. Usilujeme o samostatný česko-slovenský stát.«

Hlas Masarykův není tu pouze hlasem nitra jeho, je hlasem národa celého, jest světlým obrazem jeho charakteru, je tepem krve naší slovanské.

Když poprvé na den velikého Jana, 6. července ozval se z Ženevy, cítili jsme vanout ze slov jeho těžký dech deseti milionů. Jménem národa volal to k světu: »Zde jsem! Zde stojím! Jinak nemohu!« A jeho národ? Jakoby čarovným proutkem otevřel bránu k věrnému srdci jeho. Blaník ducha národního se to v nejstrašnější chvíli otevřel. Uslyšeli jsme jej, ač ukováni a v žalářích ducha až ve vlasti. Uslyšeli jste jej i vy. Milion amerických Čechů a Slováků uslyšelo v tom starém, věrném hlasu hlas vlastního nitra, výkřik svého svědomí.

A jako bouřlivá ozvěna, jež od skály k skále se nese a probouzí dřímající kraj, tak probudilo se srdce našeho lidu.

Jakoby kdesi za oceánem nadějí udeřil veliký zvon, zvon svatvečerní. Kraj tone v šeru a ve snách. Zvon vy-

zvání. Probouzí děti zítřka. Naslouchají věčnému, královskému úderu pravdy, jíž bije srdce jeho, a jich všech zmocňuje se zápal nové víry: víry v dějinnou spravedlnost, víry v dobrý osud, který nedá zahynouti nám, ni budoucím.

Šílení opilci, opiti jedem vlastního nitra, a šaškové a kuliši skuhrají do zvuku hymny, již vyzvání královský zvon. Chtějí přehlušit hlas, který vychází z nitra národní duše. Ale národ neslyší skuhrání sýčků, šašků, šílených opilců. Slavná a veliká jest píseň zvonů svatvečerních.

*

V Anglii, v zemi, v níž Mazzini volal před půl stoletím ku svědomí Evropy, žije dnes jiný exulant — Tomáš G. Masaryk.

Lidstvo bojuje svůj veliký, těžký boj. Je to boj demokracie a svobody s pruskou rekrutýrkou, s maďarskou oligarchií a rakouským machiavelismem. Je to boj světa, který řekl: »Všecko je láska a právo!« se světem, který ve stínu bodáků zastiňujících nebohou Evropu přišel, aby ve hřmění děl dal lidstvu nové evangelium: »Všecko jest síla!«

Národ Lutherův, Bernhardiho, Lagardeho, Bismarkův, Momsenův a Nietzscheův, národ Buelovův a Vilémův vyšel po zuby vyzbrojen v arenu Evropy. Germán s rafinovaným intelektem XX. století, ale se srdcem a

instinkty divokého lovce z Teutoburského lesa z prvého zášeří dějin.

Roztrhal smlouvy, porušil přísahy, pobořil kathedrály, v krvi utopil práva národů, v hlubinách moře ubíjel nemluvňata, pošlapal Polsku, s vrahem se spojil, který vypil krev 800.000 Arménů, cizí národy ozbrojil a hnal je proti vlastním bratrům svým, ženy ubíjel a prznil . . .

Kam měl se v této hodině smrti postaviti národ Husův, národ Komenského? Národ, jehož smrt jest psána na vítězných praporech Německa?

»Tu jsem. Tu stojím. Jinak nemohu!« A celý ten národ sedláků a dělníků, malý, po pravdě a právu toužící národ náš přes okovy žalářů, z pod stínu německých bajonetů — podal pevně a oddaně ruku — kulturnímu světu.

Zatím co v krvi a utrpení udusili hlas národní duše, z Anglie ozval se výkřik její ústy Tomáše G. Masaryka. Volal odtamtud Košut, volal Mazzini, volá i Masaryk.

*

Z oken tichého, prostého domku, zapadlého do zahrad jedné z rodinných čtvrtí nesmírného Londýna, každý den dlouho do noci svítí slabé pruhy světel. Ač jsou okna pečlivě zastřena, létají Zeppeliny — poznáš, že tam je život, tam že kdosi bdí.

A kdybys pronikl zrakem clonu těch oken, našel bys v té rozsvícené světnici za velikým stolem u okna bdícího starce. Bílá skoro hlava pokrytá už řídnoucím vla-

sem, skloněna je nad rozevřenou knihou. V přísné, ustarané tváři shrnuty jsou četné vrásky, žilnatá ruka tvrdými, ne už pružnými pohyby rozbíhá se po papíře.

Ale oko, oko září klidným, hlubokým a pevným pohledem. Je v něm ona stará hloubka odvahy a pevné nezničitelné vůle, oné víry v dobro, jak ji zná národ při březích Labe a Vltavy. Tak plynou tady dny i noci: je to život tiché, veliké práce.

Tam jsem zaťukal na dvéře. Uvnitř rozsvícené světnice ozval se starý, trochu řezavý, pevně však ražený hlas.

Starý známý hlas. Znáš jej z Prahy, z Brandýsa, znáš jej z domova. Stokrát jsi jej slýchal v dobách, kdy bylo radostno žít. A nyní? Takový dojem to vyvolává ve tvé duši jako tehdy, když těžce nemocen ležel jsi na svém loži, čekaje pomoci, a tvými dveřmi se ozval hlas tvého lékaře.

A vejdeš. Kniha a papír a papír a kniha. I tady jest ona Komenského dílna lidskosti. Vstříc ti vstává vysoký stařec. Mlčky a s takovým úsměvem, pod nímž cítíš bolest velikého lidského srdce. S tím úsměvem jde ti vstříc. Jeho oči podívají se na tebe a pronikají tě svým klidem, tím klidem, který je tam kdesi hluboko za nima, na dně té silné duše.

Jeho žilnatá ruka stiskne tvoji ruku. A on řekne prostě: »Dobrý den!« A zase se na tebe jen dívá a usmívá se jakoby rozpačitě. Jsi tváří v tvář nejdražšímu člověku svého národa.

Člověku nesmrtelnému. Dávno bude hnít chátra, která spílala dnes jeho čistému jménu. Masaryk bude žít. A bude svítit do tmy, tak jako svítí do londýnské noci okénka jeho rozsvíceného pokoje.

*

Žije tam se svou dcerou. Je mladá, veselá, milá a dobrá. Studuje na londýnské universitě. Je radostí jeho těžkých dnů. Když ona vejde do sešeřelého pokoje, jakoby se tam rozsvětlilo. Osud je milosrdný k dobrým lidem. Masarykova Olga jest strážným andělem otcových šedin. Tolik síly a důvěry sálá z každého jejího slova, z každého pohybu, z celého jejího zjevu. Když jsem odjížděl, řekl jsem jí jménem tisíců: »Starejte se nám dobře o tatínka!« Nehněvala se a rozuměla mi. Rozuměla to prosbě české duše za mořem.

*

Nevím už, při které příležitosti to bylo. Ale Masarykova slova, jež tehdy v Londýně ke mně a mému bratrovi pronesl, zaryla se mi hluboko do duše. Nikdy na ně nezapomenu. »V mlčení je veliká síla. Žádný z těch lidí neví, jak veliká síla jest umět mlčet.«

*

Navštívil jsem v Londýně muže, jehož význam sahá daleko přes břehy Albionu. Převedl jsem řeč na prof. Masaryka, na jeho práci. Chtěl jsem vědět, jak dívá se

naň kulturní Anglie, ale tak, aby nebylo pozorováno, že je to účelem našeho rozhovoru.

»Prof. Masaryk má »very big standing«. V prvé chvíli neučiní prof. Masaryk zvláštního dojmu. Byl jsem jím úplně zklamán při prvém setkání. Ale čím dále jsem jej poznával, tím více počal jsem v něm chápat velikého člověka. Masaryk nevykládá svou učenost na každém krámu. Ale v pravé chvíli dovede ji prokázat a vítězí. Zdravé, střízlivé jeho úsudky, pochopení a znalost poměrů prokazují dnes své naprosté oprávnění, jeho učenost, síla jeho osobnosti, takt jeho, dávají mu dnes veliký vliv nejen tady, ale i ve Francii...«

Počal jsem chápat hluboký smysl slov Masarykových: V mlčení jest veliká síla.

•

Jedeme za jeden penny na střeše londýnského »bassu« do města. Masaryk je demokrat. Buď podzemní drahou, nebo na střeše bassu. Jinak nejezdí. Ač sedmdesátka jde kolem jeho hlavy, jako mladík vyskočí na stupátko jedoucího bassu a již po schůdkách nahoru. Má rád vzduch a světlo i tady na těch ulicích londýnských. A vichr, jenž naň celý život foukal, zocelil i jeho stáří.

Sedíme potom v prostém londýnském restaurantu při kalíšku čaje. Masaryk svým suchým, stručným způsobem mluví o našem boji, o vykonané a dosud nevykonané práci. Ukazuje, že úkol české Ameriky je hlavně finanční. Bez ohledu na stav na bojištích musíme vytrvat.

Nebojujeme boj příležitosti, ale boj zásad. Budeme jej bojovat dále i v případu nynějšího nezdaru. Svět musí vidět, že nebude trvalého míru v Evropě, pokud myšlenka demokracie, pokud zásady o svobodě pro všecky — tedy i malé národy — nevejdou v tělo a krev skutečnosti. Čím nepříznivěji věci by se pro nás vyvinuly proti nám, tím houževnatěji musíme bojovat. Boj proti Rakousku nutno dobojovat.

K mírovému kongresu musíme napnout veškery síly, vyvinout horečnou energii. Svět musí být správně informován o podstatě problémů, v nichž dřímá nové nebezpečí míru Evropy.

Ale prof. Masaryk věří pevně ve vítězství Allies. Právě proto, že jest to vítězství nebo pád demokracie a práva národů. Jeho hlava bělá, sklání se, ale pevně důvěřuje.

K tomuto boji jest třeba také peněz. Česká Amerika má splniti tento úkol.

»Zapisuji přesně každý haléř. Mám velmi přesné účty ze všeho vydání,« dodal prof. Masaryk.

Žádám, aby prof. Masaryk obrátil se na některé naše české lidi přímo. Nechce. Nechce, aby se někdo domníval, že dává peníze prof. Masarykovi.

»Já mám velmi slušný plat na universitě. Nikdo se nesmí domnívat, že mně daroval haléř. Vše jde Národní Radě v Paříži. Český člověk má znát svou povinnost. Nepsal jsem pensylvánskému havíři, nebudu psát ani českému boháči.

Přešli jsme na poměry doma, na rodinné věci, na naděje naše, na těžké, přetěžké balvany, jež stojí v cestě našemu vítězství, jež nutno odhodlaně odklízet z cesty, na nepochopení některých . . .

Profesor Masaryk se zamlčel. Jeho oči, jejich pohled sám už pro cosi bolí — pojednou se na mne tak měkce, bratrsky podívaly. Zvlhly a zakalily se. Nikdy nezapomenu na pohled těch očí. Svým dětem budu o něm povídat. Byl to jeden z nejkrásnějších darů, jež mi život poslal.

Jeho hlas, prochvěný tíhou těžkých let, se ozval. Bylo v něm něco bolestného, něco bratrského, něco vyčítavého, něco, co nedovedu vylíčit svým perem. Vidím jej před sebou: jeho zavlhlé oči, vidím ty těžké vrásky čela i tváře i duše. Slyším jeho chvějící se hlas: »Ani tři noci jsem nespal za ta dvě léta, co jsem z domova . . .«

Vyšli jsme. Stiskl mi ruku na dobrou noc. Vyběhl jsem do tmavých ulic Londýna. Nemohl jsem vydržet. Všecko se ve mně rozbolelo. Celý svět rozplakal se mýma očima. Tak strašně jsem plakal. Bloudil jsem nocí a pustými ulicemi Londýna. Nemyslil jsem na nic. Nebylo možno. Jakoby kdosi palicí do hlavy uhodil. Jen ten veliký, ustaraný člověk stál vysoko nade mnou a díval se na mne bolavým úsměvem, trpělivýma, věřícíma očima. V Chicagu tiskli »Vesmír«.

*

Byl jsem u Masaryka naposled. Zítra odjíždělа moje loď ke Spoj. Státům. Kolem desíti večer zdvihl jsem se

do svého hotelu v Totenham Court Road. Masaryk vzal svůj kabát, černý slovanský klobouk a vyšel se mnou směrem k tramwaji. Pršelo a tma visela nad Londýnem. Ani proudy světel reflektorů neblýskaly po nebi.

Šli jsme mlčky středem ulice. Všecko jsme za večera vypovídali. Všecky rozkazy byly vyřízeny. Jemné, studené krůpěje dešťové dotěrně prolínaly. Na hlavní ulici jezdí »bassy«. Vůz přijížděl. Stiskl jsem naposledy ruku drahého člověka. Nevím, co jsem mu přál. Cítil jsem v té chvíli, jak smrtelně mám jej rád.

Řekl prostě: »S bohem.« Nic více. Vyskočil jsem na stupátko.

Masaryk díval se vteřinu, dvě, jak bass odjíždí. A potom vysoká, štíhlá postava velikého exulanta deštivou nocí pomalu ztrácela se k domovu . . . K »domovu«?

Do noci ještě toho dne na Regents Park svítila známá světla. Tomáš Garyk Masaryk vrátil se ke svému pracovnímu stolku.

K práci! K práci! K práci! To hučelo mi na cestu jako poslední pozdrav bratřím do Spojených Států.

Vojta Beneš.

OBSAH

Úvod Prokopa Maxy. Str. 5.

Problém malých národů a válka. 7.

Profesor Masaryk hostem Československé střelecké brigády. 14.

Čechy a Polska. 22.

Reč predsedu Československej Národnej Rady prof. T. G. Masaryka držaná v Moskvě na ľudovom shromaždení 15. augusta 1917. 29.

Prof. Masaryk o současných otázkách. 51.

T. G. Masaryk a Poláci. 54.

Náš vůdce. Napsal Vojta Beneš. 58.

MASARYKOVY PROJEVY

A

ŘEČI ZA VÁLKY

I

Se svolením presidentovým

vyšlo jako

II. svazek Československé revoluce

v březnu 1919

Vede a vydává Stanislav Minařík

na Smichově, Tichá 9

Vytiskl

Ed. Leschinger v Praze

Knihovna
Středy
Svazek:
2.

KNIHOVNA STŘEDY. SVAZ. II.

*

ŘÍDÍ A VYDÁVÁ
A. KLÍČNÍK, PRAHA-KRÁL.
VINOHRADY, U RIEGRO-
VÝCH SADŮ
10.

*

TISKEM A. REISE, PRAHA-VYŠEHRAD 55.

T. G. MASARYK:

O ETHICE A ALKOHOLISMU

*

I 9 I 2

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAŽENA.

Měl jsem nedávno ve Vídni příležitost vyslechnout mínění o alkoholismu známého profesora internisty. Přednášel se stanoviska praktického lékaře a mne jeho mínění zajímalo, poněvadž jsem věděl, že on sám abstinentem není. Ale zkušenosti, kterých při své praksi lékařské nabývá ve svém oboru, donucují ho doporučovati střídmost, při nejmenším mírnost, a doznává, že by ovšem úplná abstinence, úplné zdržování se pití, bylo po stránce hygienické nejlepší. Mne právě zajímalo to, že není abstinent, a že praksе ho donucuje k tomuto poznání; vidí, že tak mnoho nemocí ať již přímo nebo nepřímo jest způsobeno pitím, a to pitím nejen nemírným, ale i mírnějším a docela mírným. Jak říkal, sám není abstinent a prohodil mezi jiným, že prý ho zaráží fakt, že se vždy a všude pije a pilo, a to že ho nutí k doznání, že tedy v tom pití něco musí být. Jistě nutí každého, kdo pozoruje lidi, ku přemýšlení, proč lidé pili a pijí, a že skutečně v tom něco musí být; ovšem, ale takových faktů, ve kterých něco musí být, protože jsou prastaré, jest velmi mnoho.

Pověra na příklad jest jistě tak stará jako lidstvo, jest ohromně rozšířena a přece všecka naše

věda čelí pověře. Kdo se podívá až na grunt, vidí, proč vědecky myslíme a také chceme vědecky myslit. V pověře jest jistě také něco, ale přece nechceme být pověrčivými.

A nechci udělat vtip: hloupost jest také velmi stará a velmi rozšířená, a musíme proti ní bojovat. Vůbec všechno, čemu říkáme nové, jest překonáváním starého. I dobré musíme překonávat lepším — když se na věc lépe podíváme, skutečným argumentem ten argument není.

Ostatně n e b y l alkoholismus vždycky. Alkoholismus jest něco nového. Pilo se víno a jiné alkoholické nápoje, ale nebylo a l k o h o l i s m u, rozuměj toho stálého, trvalého, všeobecně rozšířeného. Antika neznala alkoholismu. Hospody, v našem smyslu, jak je vidíme na př. v Praze, těch v antice nebylo. Hospoda i ve středověku jest ještě něco docela jiného, než naše. Pro h o s t a, jak ještě název značí. Ale teprve od 17., 18. století a zvláště teď se upevňuje alkoholismus. Tím faktem totiž, že vývojem průmyslu technického se dovede vyrobit alkohol rozmanitě, stává se laciným a hlavně také to, že tím technickým vývojem — komunikací — nalézáme krčmu v každé vesničce, kde dříve byl snad jen kostel. I v nejzapadlejší vísce jest dnes nejméně jedna hospoda. To jest alkoholismus. Ta možnost, že za malý peníz v malém kvantu, kdykoli kdo chce, může si koupiti alkohol, a tudíž že pořád více lidé stávají se piják y ze zvyku. To pravidelné pití, že dávky

alkoholu požívají se tak často, že dávka dříve požitá ještě není strávena, to jest alkoholismus. Může to být i t. zv. mírné pití. Nemáme jednotného měřítka, co jest mírné a co jest nemírné. Lidé zvykají pořád na víc a více, člověk se již neopíjí, ale stává se typickým alkoholikem.

Proto i země kořalkové proti zemím pivním mohou být zeměmi poměrně mírnými. Na příklad Rusko proti Německu. Rusko není tak alkoholickou zemí jako Německo; Němec, Dán vypijí daleko více, než Rus. Alkoholismus moderní jest v tom, že už teď i děti se vychovávají v pití. Nejen děti chudiny, ale všeobecně. A mládež, studující mládež, už na střední škole propadá alkoholismu.

Mluvíme-li o alkoholismu, neběží o objekt, víno, pivo nebo kořalku, nýbrž o pijící subjekt, o duchovní a duševní stav pijáka, jak se následkem pití vyvíjí, a to individuelně a dědičně; běží o celé psychické bytí pijáka, o celý jeho charakter a životní názor, a ne o objekt, alkohol. Alkoholik tím, že se rozhodne pro pití, staví se úplně jinak k nejdůležitějším životním otázkám, než abstinent. Pití a nepití znamená dnes volbu a rozhodnutí mezi dvěma úplně různými životními názory.

Mám-li tedy uvažovati o alkoholismu se stanoviska ethického, musím a smím předpokládati aspoň hlavní znalost alkoholické hygieny; jen trochu vzdělaný student, lékař, učitel, duchovní,

soudce atd. nemá dnes již práva říci, že neví, jak to s tím stojí. Teď v každých slušných denních listech máte občas zprávu o dnešní otázce alkoholní.

Dnes zejména už nikdo nesmí tvrdit, že jest alkohol potravou. Trochu pivo, ale jen trochu. Relativně za stejné peníze, které se vydají za pivo, dá se koupiti mnohem více lepší potravy.

Alkohol není také medikamentem. Snad jen pro jeden, dva případy, možná, že by se ještě dnes předepsal alkohol. Ale to už medikové vědí, že všude tam, kde se užívalo alkoholu, dnes se ho již užívati nemusí, naopak, že škodí. Na jednotlivých odděleních v nemocnici vídeňské se už nepředpisuje tolik vína, jako jindy. Jindy za 50 tisíc kor. ročně, teď už sotva za 25 tisíc, ale máme už všude také nemocnice, ústavy psychiatrické, kde se lidé léčí naprosto bez alkoholu. Není tedy ani potravou, ani lékem.

Budu se zabývati alkoholismem jakožto chronickým zjevem hromadným, jako hromadným ethickým názorem a hromadnou náladou, ovšem i pijákem jednotlivcem; když však mluvím krátce o pití a pijácích, opravňuje mne k tomuto zkracování skutečnost, že pití v přítomnosti znamená pití nemírné, neboť zcela ojedinělých, skutečně mírných pijáků, kteří posuzují a požívají alkohol jen jakožto lék, jest podle zkušenosti tak málo, že nepřicházejí v úvahu. Pro ethické posouzení pití

musíme napřed zodpověděti otázku, zda-li alkoholismus, jak se často tvrdívá, jest následek hospodářských nebo sociálních poměrů, nebo je-li jejich příznakem, nebo je-li příčinou zla, které mu vůdcové abstinentního hnutí kladou za vinu.

Dejme tomu, že by byl jen příznakem. Lékaři mají ve značné míře jen příznakovou medicinu, a přes to nikdo nebude chtíti medicinu zcela zavrhovati; právě tak by nesměl žádný soudný člověk zavrhovati protialkoholní hnutí, jestliže by alkoholismus byl jen příznakem, epifenomenem jiných poměrů sociálních. Ale alkoholismus jest více než pouhým příznakem, také více než pouhým následkem, stávajícím se zase ihned příčinou. Alkoholismus jest přímo působící příčinou těch zel, jež vědecké hnutí abstinentní mu přičítá. Jest pravda, že v duševním a společenském životě lidí neexistuje pouze jediná příčina; alkoholismus rovněž má své příčiny a spolupříčiny, ale přes to jest sám nejsilnější spolupříčinou vší té bídy, za níž jest činěn odpovědným. K tomuto konci dospíváme při pečlivém porovnání a uvážení jednotlivých skutečností; tak na př. Bunge má data o zdravotním stavu 445 rodin, statisticky správně a kriticky srovnaná a na základě těchto dat dovozuje, že alkoholismus, tedy chronická otrava alkoholem — alkohol v každé formě jest právě jed a působí na každý organismus, zvláště na člověka jakožto jed —

jest příčinou degenerace.*) A právě tak dá se v ostatních případech dovoditi, že alkoholismus jest působící a rozhodující příčinou ochuzení a zbědovanosti, fysického a psychického onemocnění.

To znamená: můžeme, musíme alkoholismus přímo ethicky posouditi a odsouditi. Jednak jako působící a rozhodující příčinu mnohého zla, ale pak posuzujeme a odsuzujeme motivy pití; kdo se dnes rozhoduje pro pití, rozhoduje se pro příčinu nesčíslných běd a pro příčinu v každém ohledu pochybeného, přímo pathologického celkového společenského stavu.

Poučují-li nás dějiny alkoholismu, že alkoholismus, t. j. všeobecné pití ze zvyku se teprve asi od třicetileté války vyvinul a přímo pathologicky zakořenil, jest tím již řečeno, že máme tu historický, ne neodvratitelný přírodní zjev, že tedy motivy alkoholismu můžeme a musíme posuzovati stejně jako skutečnost samu.

Zásluhou Kraepelinovou a jiných badatelů jest pokusně dokázáno, že pitím celá duševní činnost člověka jest otupována, že nejen činnost rozumová, ale i cit a vůle, že vůbec duševní schopnost jest zmenšována a zhoršována. Patagonci jmenují kořalku „prostředkem, jímž se ztrá-

*) Bunge, Alkoholvergiftung und Degeneration, Lipsko 1904; úplná statistika ve Virchowově Archivu, sv. 175, 1904.

ci rozum"; nejen rozum, akutním a chronickým alkoholismem ztrácí se též síla citu, ztrácí se energie, schopnost resistence. Požití alkoholu zmenšuje chápavost, seslabuje pozornost; má-li se správně a jasně myslit, nesmí se píti; precisní, přesná vědecká práce jest požíváním alkoholu znemožněna. Veškerá chvála poznání a vědy jest odsuzováním pití.

Také síla uměleckého tvoření není alkoholem podporována. Z práce Leixnerovy vidíme, že skoro všichni básníci jsou sice alkoholu nakloněni, ale žádný netvrdí, že alkohol jest nutným k poetickému tvoření, k poetickému nadšení.

Z citové stránky posuzováno, pití otupuje šlechetnější city; piják stává se nervosním, podrážděným, k svému okolí brzo drsným, v dalším průběhu vývoje hrubým, konečně brutálním a ukrutným. Piják uzavírá se při zdánlivé společenskosti v sebe, ztrácí důvěru, jest víc a více sobečtějším, a to velmi často na újmu svých příbuzných, přátel a zvláště svých nejbližších.

Síla vůle jest seslabena, piják slábne a ztrácí konečně moc nad sebou, jest neschopen o sobě rozhodovati a o sebe pečovati, otupuje sílu ku vlastní odpovědnosti a cit pro své povinnosti. Piják ztrácí svou vnitřní svobodu, svou sílu tvůrčí a resistenční.

Zkušenost tedy dokazuje, že alkoholismus představuje chronický, degenerativní proces celého du-

ševního žití, jest docela patrně subethický, neethický a protiethický celkový stav jedince a společnosti.

O otázce alkoholismu třeba uvažovati zvláště se stanoviska moderní ethiky. O tom, co vlastně moderní ethika jest, mohou panovati velice rozličné a protichůdné názory; ale myslím, že nechybím, postavím-li zde jako základ ethického snažení nynější doby vypracování harmonické a energické osobnosti. Harmonické: chápeme mnohostrannost lidských schopností a vloh, a chceme proto, jak říkáme, vychovati zcela jednotně propracované lidi a charaktery. Energické: poznali jsme veliké úkoly, které nový společenský život každému uvědomělému individuu ukládá, a vyžadujeme proto každý od sebe sama i od každého druhého, aby byl osobností vyvinutou, činnou a k činnosti schopnou.

To asi rozumíme slovem individualismus, když vždy a ve všech oborech se chválí individualismus, jakožto určitá a určující vlastnost charakteru nové doby, konkretněji myšleno — nového člověka.

Tento individualismus znamená ethické snažení nové doby o právo iniciativy — nejinak můžeme smysl a význam individualismu ethicky formulovati. Sociální a politická hesla: volnost, autonomie, selfgovernement, demokracie mají svůj ethický kořen v právu energie, v právu osobní

iniciativy — sebeurčení, sebeovládání, to jest veliký ethický problém přítomnosti, mluví-li se o přehodnocení hodnoty, přirozeném právu, ethickém anarchismu nebo aristokratismu atd.

Dnes žádáme na lidech energii, chceme býti lidmi silné vůle a takovým je chceme i míti. Dříve se to nevyžadovalo; ve starších dobách a ještě teď jest sice vyžadována píle a vytrvalost, ale vedle toho zvláště poslušnost, důvěra a víra, t. j. víra v jiné, a krátce řečeno víra ve vedoucí vyvolence a jednotlivce; my však jsme pochopili, že nepotřebujeme slepé víry, nýbrž uvědomělé přesvědčení, my nemůžeme a nechceme pouze následovati a poslouchati, nýbrž my musíme a chceme se konečně sebeurčovati a sebeovládati, pochopili jsme, že moderní člověk musí své i svého okolí osudy v zapleteném společenském životě s úplnou jasností střežiti a na jejich účelném vybudování cílevědomě spolupracovati.

O d v a h a k iniciativě, to jest ono praktické heslo reformační přítomnosti; vyžadujeme od moderního člověka, aby tvořil dějiny, a každý z nás je má tvořit, má se duchově a duševně plně vyžíti, nemá si nechati předpisovati, nýbrž má umět sám volně postupovati. Sebeurčení a sebeovládání, to jest veliké snažení moderní ethiky a tato ethika musí alkoholismus odsouditi, neboť on seslabuje a zhoršuje chápavost, oslabuje schopnost myslit, kazí činnost fantasie tím, že místo ní

posiluje nejasnou a bizarrní fantastičnost. Piják ztrácí sebeovládání, seslabuje svou vůli, odvahu, své vnitřní svobodné sebeurčení, svou odpovědnost a schopnost pro jiné myslit, cítit a jednat.

Moderní ethika žádá od každého člověka, aby k otázce pokroku v každém směru zaujal stanovisko a rozhodl se pro pokrok, t. j. nejen pro vývoj, nýbrž pro zdokonalení. K tomu však potřebuje jasné hlavy a čisté mysli. Pokrokový a pokroku příznivý člověk přítomnosti musí se rozhodnouti z přesvědčení pro sociální ideály, musí si sestrojiti s živou fantasií, ale bez fantastičnosti plán budoucnosti, jehož chce dosíci, nebo aspoň jej připravovati; pokrokový moderní člověk musí si věděti rady v prostředcích, jež si může k uskutečnění svých plánů vyvoliti; musí počítati, odměřovati a připravovati se, poněvadž veškerá praktická moc záleží na předvídání a vyměřování předem.

Ethika pokroku příznivá vyžaduje od moderního člověka vyšší duševní stav, alkoholismus oslabuje a snižuje celého člověka, který jest pak zpátečnický, pokroku nepřátelský, reakcionářský. Piják jest nepřátelský pokroku, poněvadž jest ethicky indifferentním. Piják jest nejhorší filistr a reakcionář. Nejvýše chopí se fantastický piják utopismu, ale utopismus jest vlastně také jen reakcionářský. Piják jest hazardní hráč, který vsází do hry celou svoji budoucnost, svůj život; piják uzavírá se před

pohledem v zákonnost svého i cizího života, nebo ť nechce a ani nemůže jasně myslit. Piják stává se fantastou a proto fatalistou, neobmezeným fatalistou a utopistou; piják stává se pověrčivým, poněvadž nepostřehuje přirozené spojení budoucnosti s přítomností, protože jeho rozervaná fantasie předvádí mu utopistické obrazy budoucnosti, zatím co seslabená vůle a energie ničí jeho pracovitost. Pokrok bez práce jest právě utopismus.

Piják jest proto velmi často hráčem, hazardním hráčem. Žije právě v neskutečném, falešném světě alkoholové utopie, věří a touží po zázraku takovou měrou, jakou právě jsou jeho síly seslabeny a zničeny. Piják obelhává se právě ze zvyklosti, tvoří si docela hmotným způsobem falešný svět, falešnou budoucnost. Pití a práce jsou nejpříkřejší protivy.

Alkoholismus jest nepokrokový, poněvadž seslabuje individualismus. Pokrok, jak učí moderní filosofie dějin a sociální politika, jest organickým pokračováním v novodobých snahách reformačních; pokrok není možným bez neustálé reformace, bez sebereformace a proto neustálé sebevýchovy. Reformace znamená pro moderního člověka jen nepřetržitou a stále obnovovanou reformaci, to jsme si ujasnili pozorováním a vědeckým posuzováním dějinného vývoje.

Pokrok jest osobní a společenský; pokrok jest bez plného osobního života nemožným, a jest

nemožným bez plného sociálního života, neboť každý z nás sám jest dějinami a společností; dějiny a společnost nejsou žádnými mythickými bytostmi nad osobním životem individua, nýbrž já, ty, on, my všichni jsme společností a dějinami.

Také moderní ethik bude proto lásku k bližnímu považovati za základ všech ethických povinností. Láska k bližnímu znamená však práci pro bližního. Nežádáme od moderního člověka sentimentální filantropii, nýbrž vědomí povinnosti, aby ustavičně myslil na ulevení a odstranění fysické i duševní bídy; proti této bídě musí bojovati a k jejímu odstranění musí účelně pracovati. Alkoholismus oslabuje cit pro spolučlověka, oslabuje chuť k práci, oslabuje víru a důvěru v lidskost. K činorodé lásce k bližnímu, k práci pro bližního patří čistá mysl a bystrá hlava.

Láska k bližnímu a práce pro něj vyžaduje v tomto případě dávati příklad abstinence. Příklad proti příkladu. Příkladem pití hřeší se nejvíce, nejvíce pijáků bylo svedeno příkladem. Žádný člověk nemá přirozenou potřebu alkoholového jedu. Příklad abstinence musí dávati zvláště intelligenti, neboť ti musí dnes plně znáti význam alkoholismu.

Ale tu nemůžeme si dáti vždy nejlepší vysvědčení. Pohlédněte se ve vzdělaných vrstvách, mezi lékaři, advokáty, soudci, učiteli, duchovními atd., jak se to u nich má s abstinencí. Když při dnešním

stavu alkoholové vědy lékař, učitel nebo vychovatel pití trpí, nebo dokonce k němu radí, lže a dopouští se zločinu. A pozorujte jen v životě, jak alkoholismus zdržuje člověka v konání povinností. Lékař. Jak je to hrozné, když ho musíte přivést z hospody k nemocnému, jak nepozorně vyšetřuje. A stejně soudce a profesor a učitel. Takový učitel může dětem vykládat, co chce, duchovní může dětem evangelium třeba rozkrájet a když ho pak děti vidí pijícího a snad opilého? Zkušenost učí, že všechna výchova dosáhne se ne řečí, ale živoucím příkladem, a jest tedy povinností vzdělaných a vůdčích kruhů theoreticky poučováním a prakticky abstinencí ničiti alkoholovou pověru.

Jak jest možno, aby takový člověk, který vysedá denně pár hodin v hospodě bez vzduchu, beze světla, bez čistoty, aby dovedl myslit, cítit? Nemožno. Osobnost, charakter, to se nemůže jevit v přesnosti práce, pije-li se, protože právě smysly se tím seslabují a tudíž tím nemožnější jest každé vědecké myšlení.

Alkoholismus, jak nám praví kriminální statistika jest stálou příčinou mnoha zločinů, zvláště proti osobám. Alkoholismus podkopává lásku k bližnímu a podporuje vzájemný boj. Alkoholismus činí naše požadavky nepřirozenými, popouzí nás v nervosní shon a lakotnou konkurenci, rozčiluje jednotlivce proti jednotlivci, třídu proti třídě, státy a národy navzájem proti sobě.

Přistoupíme-li k intimnějším svazkům člověka s člověkem, přijdeme nejdříve k přátelství. Bez přátelství nikdo nemůže žíti, to bylo již velice často a krásně dovozeno. Ale jest nesprávno velebiti alkoholové přátelství jako skutečné přátelství. Alkoholové přátelství jest špatné přátelství. Přátelstvím jmenujeme přece poměr duše k duši bez závoje a stěny alkoholických mlh. Ale lidé nemají odvahy hledět si otevřeně do očí, dáti mluviti duši s duší, nemají si vlastně co říci, a proto utěšují se surrogátem přátelství alkoholového. A společnost, zvláště rakouští Němci říkají, že je to „gemütlich". My nemáme pro to tak specielního názvu. —

Pohlédneme-li na rodinný život, musíme si přiznati, že alkoholismem rodina trpí. Jak jest možný rodinný život a zejména naší intelligence, ať už je to učitele, úředníka nebo koho jiného. Od rána je v úřadě, pak přijde domů, a místo aby zůstal v kruhu rodinném, musí si jít oddychnout, odpočinout — do hospody.

Pití a alkoholismus škodí poměru muže k ženě. Poměr ten jest snížen a zhruben, animálnost nastupuje místo člověčkosti.

Láska jest láska čistá, láska s alkololem a alkoholem není láskou. Stojí sice psáno muž a žena budou jedno tělo, ale oni již chtějí též býti jednou duší. Manželství jest také svazkem duší a to v alkoholismu jest nemožné. Pravá a silná láska jest čistá a cudná.

Nemluvím pro askesi, neboť neuznávám alkoholický materialismus a materialismus vůbec. Askese jest materialismem a hrubým materialismem, následkem dvojí morálky; od ženy vyžaduje se fysická neporušenost, zatím co muži jest ponechána nejhorší zvůle. Fysické panenství není vždy čistotou, čistota a silná cudnost může a musí se právě v manželství osvědčiti, má-li materialismus askese býti překonán.

Nemluvím tu o žádné ženské otázce, neboť jí není, existuje však veliká mravní otázka, zdali muž a žena mají k čistotě stejné postavení, zdali žena má býti konečně chráněna před surovostí mužovou. Jedná se konečně o čistotu muže. To jest snahou přítomnosti. Vzpomínám jen na Richarda Wagnera (Parsifal „čistý blázen"), na Nietzscheho, Björnsona, Tolstého, Dostojevského (Idiot = „čistý blázen"). Snahy těchto mužů a samozřejmě i ušlechtilých žen ukazují všecky na veliký mravní požadavek nové doby.

Po tomto mravním obrození stane se též poměr mezi rodiči a dětmi novým a vyšším. Matka byla až dosud vždy útočištěm rodiny; zajisté jest jméno matčino posvátným, ale neméně svatým jest i jméno otcovo. — Pokroková snaha nové ethiky směřuje k tomu, dáti dětem konečně i otce. „Nechte maličkých přijíti ke mně!" Jak se to ale má v mnohých rodinách? Matky jsou otrokyněmi mužů, otcové jsou při nynějších mravech a poměrech ve-

lice často — a to můžeme znova a znova pozorovat zrovna u těch vzdělaných — rozděleni hospodou od žen a dětí. A při těchto tak všeobecných poměrech dovolí si pak muž ještě deklamovati o posvátnosti manželství a rodiny!

Říkáme velice málo, řekneme-li jen, že alkoholismus škodí rodinnému životu nejcitelněji — teprve abstinence může učiniti rodinný život tím, čím býti má. Po přemožení alkoholismu bude poměr mezi mužem a ženou, rodiči a dětmi jiný, lepší, čistší a duševnější.

Starý drsný rakouský kazatel řekl: Kde Bacchus zatápí, sedí za kamny Venuše; nová zkoumání alkoholismu poučují docela nesporně, že pití kazí pohlavní život přítomnosti. Alkoholismus, otevřeně řečeno, jest spolu s prostitucí hlavní příčinou degenerace národů. Snahy nejčelnějších myslitelů o obrození lidského pokolení od Rousseaua počínaje až k Wagnerovi, Nietzscheovi, Dostojevskému jsou konečně protialkoholním hnutím uvedeny na velmi praktickou dráhu. Protialkoholní hnutí přineslo nám již znamenitou literaturu o degeneračních zjevech, na které musíme s ethického stanoviska co nejdůkladněji upozorniti. Piják škodí sobě i svým potomkům fysicky i psychicky, alkoholismus jest příčinou fysické i psychické degenerace jednotlivců, rodin a pokolení, a proto též celých národů. Slyšíme nyní, že pití rodičů škodí dětem, a že samo obyčejné mírné pití mstí se

na dětech; dědictví hrubého alkoholismu jest přirozeně tím nebezpečnější. „Cti otce svého i matku svou“ — — zajisté, ale dnes musíme dodati: Chraň a hleď si duše svého dítěte!

Láska k bližnímu jest takto vskutku láskou k našim nejbližším, ale její účinky budou v platnosti ještě v daleké budoucnosti. Odtud vyvěrají se snahy t. zv. rassové hygieny (Ploetz a j.), lidové nebo národní hygieny. Dostal jsem malou brožuru od Rossegra: „Das deutsche Laster“. Co označuje Rosseger jako neřest německou, jest právě stejně neřestí anglickou, francouzskou, slovanskou; alkoholismus jest mezinárodní, něco všeobecně lidského, totiž nelidského.

Jest povinností každého myslícího člověka, aby činně pomáhal na regeneraci svého národa; každý učiní nejlépe, působí-li nejprve energicky na sebe, na svou rodinu, na své děti. Jest národní povinností každého jednotlivce potlačovati degeneraci lidstvo ohrožující, to vyžaduje dnešní pravý patriotismus nutně. Nejen vnější, ale hlavně vnitřní politika — sebevýchova, sebereformace, sebeobrození zní národní heslo, a proto jest nutna úsilovnější spolupráce na odstranění všech škod, které alkoholismus vyvolal. To jsou ještě netušené kolonie v našem vlastním středu, jež můžeme získati, ba celého světa můžeme ještě dobýti.

Alkoholismus seslabuje celou osobnost jednotlivce a tím podporuje též sociálněpolitickou u-

jařmenost. O Lykurgovi jest známo, že podrobené kmeny povzbuzoval k nemírnému pití, aby je mohl tím spíše a jistěji opanovati. Docela tak v naší společnosti hromadné pití podmiňuje sociální a politickou ujařmenost, otroctví na jedné straně, panstvíchtivé vykořisťování na straně druhé. Alkoholismus jest nepřítelem sociální a politické rovnosti a volnosti, alkoholismus jest protivníkem demokratismu, podporovatelem absolutismu, jemuž tvoří zrovna tak tyrany jako otroky. Celá politika byla dosud extensivní; vnikání v biologický pokrok a úpadek společnosti napomíná všecky národy a státy, aby nahradili extensivní práci politickou (v celku politika násilí uvnitř a na venek) intensivní politikou kulturní.

Ethika a náboženství, které alkoholismus trpí nebo docela podporuje jest ethikou a náboženstvím smrti. Alkoholismus jest nejen příčinou mnoha nemocí, jest právě přímou i nepřímou příčinou úpadku. Oběti alkoholismu na lidských životech přesahují daleko oběti války; ale oběti alkoholismu pouze neumírají, nýbrž plouží se bídně svým chorobným životem a vštěpují svůj úpadek příštím pokolením. Alkoholismus jest velikou příčinou nervosy a duševních nemocí, jest velikou příčinou sebevražd, které svým hrozným počtem (nejméně 60.000 ročně v Evropě) a stálým přírůstkem jsou nejhlasitější obžalobou našeho vzdělání a civilisace.

Obhájci piti hájí své názory jakožto radost ze života a výhost askesi. V pravdě hájí takoví obhájci touhu po smrti, přes kterou se právě svou nemocnou fantastikou přenášejí. Alkoholismus vzniká docela patrně z illusí, sebeklamu a poblouzení. Jest ovšem záhadou, co dohání lidi k takovým poblouzením, ačkoliv to není poblouzení jediné, kterému se lidé oddali; klam, liché názory a pověra byly dosud neblahým údělem k světlu se deroucího člověčenstva. Jest skutečně skoro nepochopitelno, jak lidé pro alkohol celý svůj život nutí na křivou a špatnou dráhu. Statistika v Německu jest zvláště poučná. Když dělník vydá 15 procent své mzdy za alkohol a intelligenti ještě více, to jest zajisté velmi mnoho. A-že se vydá mnohem více za pití, nežli za stravu na příklad, není nejmenší pochybnosti. V Rakousku na př. vydáme ročně právě tolik za alkohol, kolik dělá náš celý rozpočet. Stěžujeme si na výdaje militarismu, ale dáme dvakrát i třikrát tolik za alkohol, který nám jen škodí. V Německu vydají se ročně 3 milliardy za alkohol, tedy více než na rozpočet, mnohem více; za všechnu potravu vydá Německo 1320 millionů marek, a z toho ale odpadne skoro třetina na nepotřebný a škodlivý alkohol. To padá při intelligenci hodně na váhu. Kolik průměrná rodina smí vydat, jak se škrtí na krejcar pro ženu, děti. Otec, hlava rodiny, kolik ten spotřebuje ve svém „přátelském" kruhu „na osvěženou"? To každý vidí. A kde se hodně pije, tam je zase

potřeba více nemocnic, kriminálů, policajtů. To jsou zase výdaje národní. A z této hospodářsko-sociální stránky alkoholismus jest opět nebezpečí, ohrožuje přímo, i duševně nepřímo.

Naproti tomu jest ethika protialkoholismu ethikou života a životní radosti. Jest již všeobecně známo, že abstinenti jsou zdravější a silnější; abstinence prodlužuje život a činí smysly a schopnosti člověka vnímavnějšími a celé jeho žití obsažnějším.

Abstinence činí nás též schopnějšími ku práci a v rozličných nástrahách života obezřetnějšími, v mnohých životních nebezpečích odvážnějšími. Alkohol prý zvyšuje chuť ku práci — ve skutečnosti působí právě opačně, poněvadž jen zdánlivě povzbuzuje a sílí tím, že jen na okamžik nervy napíná a pak ochabuje. Alkohol jest nepřítelem každé práce, fysické stejně jako duševní.

Pokrok lidstva vede k rostoucí pracovitosti a té bude dosaženo jen jasným rozhledem ke kýženému cíli a správnou volbou prostředků. Pracovitost neodporuje oekonomii pracovních sil, naopak, tato oekonomie jest možna jen jasností a počítáním. Piják nemá oekonomie svých sil, jest to právě hráč, hazardní hráč, žádný pracovník. Pracovati znamená mysliti a chtíti, piják otupuje svoji sílu myšlení i vůle, a propadává proto utopismu práce se štítícímu.

Člověk musí pracovati, ale hledí a to docela právem svou práci zkrátiti, člověk hledá především

volný čas a svobodnou práci, kterou si sám vyvolil. Práce sama není žádným ideálem. I zloděj pracuje a ani čert přece nikdy nespí. Jsou lidé, kteří pracují, aby nemuseli myslit. I práce může být prostředkem otupení. Práce daná nouzí a okolnostmi snáší se proto snáze, než volný čas po práci nebo docela bez práce. Právě v upotřebování volného času musí se prokázati vnitřní volnost, sebeopanování a sebeurčování; též v nezaměstnosti má člověk pracovati, t. j. na sobě a sám ssebou pracovati. Protialkoholní literatura poučuje nás o pravém významu nedělí a svátků — to jsou právě dny a svátky alkoholu; žádný den Páně, nýbrž den otroka.

Alkoholismus prýští z touhy po positivní slasti, ale též z nespokojenosti se sebou samým a svým okolím, s celým obsahem individuelního a společenského života. Ne neprávem bývá jmenováno pijáctví morální sebevraždou, alkoholismus jest prostředkem i praxí sebeobelháváním a sebeohlušováním.

Alkoholismus jest hrubý materialismus. Snaha dosíci mechanickým způsobem klidu a upokojení, což může býti podle mého přesvědčení dosaženo jen na základě duchovně náboženském a ethickém. Proto boj proti alkoholismu znamená boj proti materialismu. Jest to boj o lepší život, boj o oduševnění. Rozhodnutí pro pokrok nebo proti němu, pro nebo proti vyššímu duševnímu názoru a způsobu života.

Haní-li se abstinence jakožto nedostatek nadšení, jest to právě materialismus, starý materialismus. Nadšení — ano, ale právě n a d š e n í, oduševnění, ne zpitost, ne extase a mystika, jak jsou od nejnovějších zástupců zvláště dekadence hlásány. Já alespoň jsem výslovným protivníkem vší zatemnělosti; lidé budou opravdu jen tenkrát pokračovati, budou-li míti odvahu chtít jasně vidět a myslit. Nevěřím, že člověk by potřeboval umělých ilusí, aby mohl žíti, nebo dojdeme na konec k náhledu, že je nám třeba také opia. Člověk až dosud skutečně iluse měl, i je hledal, ale my chceme a musíme se osvoboditi ode všech ilusí, jež jsme jednou jakožto iluse rozpoznali. Alkoholismus, a o tom není možno dnes už pochybovat, jest takovou prohlédnutou ilusí.

Veliký učitel lidstva Shakespeare vycítil již a prohlédl pravý stav věcí. V postavě podlidského Kalibana věc rozřešil, když mu totiž šprýmař Trinkulo podává kořalku, vybuchne ve vděčné zvolání: Buď mým bohem! Alkoholismus jest pro nás pověrou a blouzněním; je-li člověk tím, co jí, pak věří v to, co pije.

Pro filosofii dějin jest velmi zajímavo, že vědecký boj proti alkoholismu souvisí s všeobecnou snahou o hlubší uvědomění a odstranění všech předvědeckých ilusí — povšechně řečeno o odstranění mythického světového názoru.

Ale něco chci zdůrazniti, nemyslím, že my jednoduše samotnou abstinencí dosáhneme vyššího stup-

ně. Ne, někdo může býti abstinent, a může při tom býti docela nepokrokový a reakcionářský.

Abstinence sama to nedělá, ta může být zrovna tak mechanická a materialistická jako neabstinence. Záleží na tom, že vyšší světový názor, o který zápasíme, abstinenci vyžaduje a schvaluje. Nový a vyšší světový a životní názor jest v poslední instanci tvořením charakteru, abstinence jest jedním z prostředků. Byla-li kdy doba, která vážně a poctivě přemýšlela o nejdůležitějších životních otázkách, jest to doba nynější, a mezi mnoha otázkami, jež nám nedávají spáti, jest abstinentní otázka jednou z nejdůležitějších.

Bylo mi při příležitosti namítnuto jedním velmi učeným medikem, že otázka pití jest příliš malicherná, a že na otázku životní jest uměle vyzdvihována. Odpověď jest jednoduchá: píti a jísti, co a kolik, jest skutečně jednou z nejdůležitějších otázek vědeckých a také životních. Věda jest právě proto a tím vědou, že se obírá tím, čeho si lidé posud nevšímali; tak dlouho, dokud chemie chtěla dělati zlato, dotud byla mystickou alchymií; od té doby, co pozornost její připoutána jest ohněm, vodou, vzduchem, zemí, hnojem, jest vědeckou chemií. Lidé starali se ve vědě právě jako v politice o ojedinělé, výjimečné a nápadné, teprve po mnohých mythických poblouzeních obrátili se k hromadnému, obyčejnému, nenápadnému. To jest právě podstata demokratismu ve vědě. Studujeme

nyní v biologii nejen účinky drahých a vzácných medikamentů, nýbrž pozorujeme a studujeme především vydatnost, výživnost různých látek atd., přemýšlíme konečně vědecky o každodenním jídle a pití. Tak stává se nám stará mythická medicína stále více vědeckou hygienou a profylaxí, medicina tíhne po dlouhém bloudění k ethice, se kterou ji původně již Hippokrates spojoval. Hygienický způsob života stává se ethickým způsobem života.

Otázka jídla a pití má i v jiném směru svou ethickou a sociálněpolitickou důležitost. Vědecké poznání pravého výběru potravy, nutné kvantity a kvality vede ku přemýšlení o nerovnosti lidí, o hladovění mnohých a nezdravém přesycení nemnohých. V tomto smyslu jest otázka žaludková biologicky, sociálně i ethicky jednou z nejdůležitějších životních otázek přítomnosti.

V tomto smyslu musí býti poznatky biologie a hygieny, zvláště biologie a hygieny alkoholické, ethicky oceněny a prováděny. Bez tohoto rozhodnutí ethického nedají se jednotlivě a samy o sobě nejdůležitější otázky hygienické řešit. Když na př. alkoholová biologie nám říká, že pití krátí život, pak může ten a onen piják odpověděti: Pro mne a za mne, mně na tom nezáleží zda žiji déle nebo kratšeji, jen když mám svůj požitek — — co máme takovému životnímu filosofovi odpověděti? Fakty alkoholové biologie a hygieny jsou

mu známy, jako nyní již skoro všem vzdělancům a vůbec čtenářům; o to tedy nejde, nýbrž stojíme před rozhodnutím, jak máme ty fakty ocenit, pro který světový názor se rozhodnout. Boj proti alkoholismu jest bojem proti ethickému a proto i sociálnímu indifferentismu, jenž z něho pochází a jej rozšiřuje a posiluje.

V této souvislosti má abstinentní hnutí veliký význam a oprávněnost ,a jest jednou z otázek sub specie aeternitatis*) — rozhodně pro toho, kdo chce sub specie aeternitatis myslit a jednat. Proto nejedná se jen o mechanickou abstinenci, nýbrž o pokrok lidstva k vyššímu rozvoji. Chceme utvořiti nový, vyšší život, nové životní ideály.

Povznešený, obnovený člověk — to jest náš úkol a k jeho řešení jest nutna vedle ostatních snah opravdu pokrokové ethiky také abstinence od alkoholu. V tomto smyslu platí slova: budoucnost patří střízlivým, totiž těm, kdož se rozhodli pro vyšší, mravnější světový názor a způsob života.

*) Pod zorným úhlem věčnosti.

Vřele odporučujeme

„STŘEDU“, list čtrnáctidenní, jehož první půlročník (13 čísel vyšlých do 19. června 1912.) obsahuje:

Přírodní filosofie W. Ostwalda . . . . *Ing. J. Fleischner*
Stěhováni venk. obyv. a vzrůst měst v zemích záp. a stř. Evropy . . . . *Prof. J. Koloušek*
Carlyle, Ruskin, Morris . . . . . *Insp. L. Weigner*
Naše Myšlení . . . . . *Dr. J. Herben*
Monism, monoteism, panteism a ateism . . . . . *Prof. Fr. Krejčí*
Praha a moravský separatism . . . . *Doc. Dr. F. Hodáč*
Poznámky k Havlíčkově erotice . . . . . *J. Schmitt*
Myšlenka pojišťovací, její dějiny a vliv na vývoj sociální . . . . . *Karel Málek*
Nové zdroje energie . . . . . *Jng. J. Veselý*
Vzácná kniha . . . . . *Dr. M. Hýsek*
Za Otilii Sklenářovou - Malou . . . . . *Karel Želenský*
Vilém Mrštík . . . . . *Dr. M. Hýsek*
Z dějin hierologie I. . . . . *Dr. F. Loskot*
O omrzelosti životní . . . . . *Dr. R. Adamík*
Klimatická oscillace postglacialu . . . . *Jarosl. Petrbok*
Zákonodárné snahy o řešení bytové otázky u nás . . . . . *JUDr. Aug. Straka*
David Lloyd George . . . . . *Dr. Otakar Guth*
Školní obce . . . . . *Dr Lad. Drůbek*
Greco viděný Mauricem Barrèsem . . . . . *J. Schmidt*
G. Ch. Lichtenberg . . . . . *Adolf Gottwald*
Boj o jižní točnu . . . . . *Dr. Fr. Machát*
August Strindberg . . . . . *Arne Laurin*
Theism a patheism . . . . . *Frant. Linhart*

K jubileu Gercenovu . . . . . *Dr. J. Folprecht*
Revoluční síla techniky . . . . . *Ing. J. Fleischner*
Občanská výchova v Dánsku . . . . . *Insp. L. Weigner*
Maloměstská buržoasie a žurnalistika . . *Dr. In. A. Bláha*
Londýn: Britské museum . . . . . *A. V. Frič*
Komenského plán na obnovení
Jednoty bratrské . . . . . *Dr. Vojt. Sokol*
Na rozhraní . . . . . *Antonín Hartl*
„Křídla budou - - -“ . . . . . *Ing. J. Veselý*

Galerie starých mistrů (úryvky ze spisů): Leonardo da Vinci, G. Ch. Lichtenberg, Dav. Hume, Rivarol, Im. Kant, A. Schopenhauer, J. A. Komenský, Alfred de Vigny, Galileo Galilei, E. Zola, F. Nietzsche, Tycho Brahe, Charles de Montesquieu.

Směs. — Bibliografie.

Celoroční příloha: F. Mauthner: Psychologie řeči.

Předplatné na čtvrt roku **K 3·20!**

Redaktor a vydavatel
A. Klíčník. Redakce „Středy“: Praha-Král. Vinohrady, U Riegrových sadů 10.

Přímým abonentům „Středy“ jako premie 20%ní sleva na „Knihovně Středy“.

Z posudků o „STŘEDĚ“ vyjímáme:

„— — Obsahuje (Středa) články ze všech oborů vědy a umění přístupně a lehce psané na základě nejnovějších dat a výzkumů, jimiž neodborník rozšiřovati může své vzdělání obecné — —“

Učitelské Noviny 2. května 1912.

„— — vřele můžeme doporučiti těm kdož po vzdělání touží a mají zájem o myšlénkový kvas na poli vědy a sociální otázky, čtrnáctidenník „Středu“ — —“

„Pozor“, 9. května 1912.

„Středa“, list čtrnáctidenní dovršil právě vyšlým 13. číslem prvý svůj půlročník, z něhož je již jeho směr jasný: chce své čtenáře seznamovat s nejnovějšími názory, hledisky a výzkumy všech oborů vědy, jakož i filosofie a politiky. *Jeho direktivou je nestranná pokrokovost vědeckého bádání a sociální hospodářské stanoviska.*“

„Právo Lidu“ 22. června 1912.

„Neodvislost vydavatele umožňuje pevný program, který vyniká zcela patrně z dosud vyšlých 10. čísel „Středy“. Uplné vyloučení belletrie a denní politiky, důraz kladený na hospodářské, technické a vůbec praktické otázky a ne v poslední řadě positivistický filosofický rámec všec příspěvků, jichž autoři náleží mezi nejzvučnější jména naší literatury vědecké, opravňují naděje, že ze čtrnáctidenníku vyvine se významný hlasatel nejmodernějších kulturních hnutí světových. Doporučujeme proto vřele jeho odebírání.“

„Technika XX. století“, květen 1912.

PROBLÉM ALKOHOLOVÉ VÝROBY A ABSTINENCE.

NAPSAL

DR. EDVARD BENEŠ,

DOCENT ČESKÉ UNIVERSITY A ČESKÉ VYSOKÉ ŠKOLY TECHNICKÉ.

1915.

TISKEM OTAKARA JANÁČKA. — NÁKLADEM ČESKOSLOVANSKÉHO SVAZU ABSTINENTNÍHO V PRAZE.

ÚVOD.

Těchto několik statí vzniklo příležitostně. Je to vlastně rozšířená přednáška, konaná na rakouském sjezdu protialkoholním a na manifestační schůzi Československého Abstinentního Svazu roku 1914. Vydáváme ji tiskem — ačkoli by bylo třeba v mnohém ji rozvésti — nyní proto, že událostmi válečnými otázky tyto nově byly rozvířeny a pak, že hnutí abstinentní u nás nejen po stránce agitační, ale i po stránkách jiných a zejména literární, vykazuje v poslední době příliš málo rozmachu, takže by takřka upadlo v zapomenutí. Těchto několik statí, byť nedokonalých, může býti dokladem, že ani dnes se na tyto věci nezapomíná.

I.

NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ VÝZNAM VÝROBY ALKOHOLU.

1. Pouhý pohled do našeho hospodářského života nás přesvědčí, že výroba alkoholu všeho druhu zaujímá velice význačné místo v hospodářské činnosti všech moderních států a společností. Byla proto vždy na snadě samozřejmá námitka, když problémy výroby alkoholu a abstinence vedle sebe se postavily, že odstranění té výroby mělo by za následek takové dalekosáhlé převraty, ochuzení a přímo katastrofy hospodářské, že už proto je snad abstinence nemožná.

To bývá uváděno všeobecně jako argument hospodářský proti abstinenci. Tento důvod však není, jak uvidíme, důvodem hospodářským, nýbrž všeobecně sociálním vůbec, a skrývají se za ním jiné momenty nežli hospodářské. S hlediska ryze hospodářského musíme se na celý problém dívati poněkud jinak.

Soudí-li se s ekonomického hlediska o existenci nějaké hospodářské činnosti (zemědělské,

průmyslové, obchodní atd.), bere se v úvahu vždy investovaný kapitál, množství podniků, způsoby výroby, množství produkce a spotřeby, počet zaměstnaných a na něm závisejících lidí, význam odvětví toho vzhledem k ostatním odvětvím hospodářským atp. Soudí se zejména o vztahu toho odvětví k celkovému blahobytu hospodářskému všech lidí, kteří jsou k výrobě té v přímém či nepřímém vztahu. A tím vším pak se určuje celkový význam celé té výroby vůbec.

Mluvíme-li v tomto smyslu o výrobě různých druhů alkoholu, dojdeme ovšem poznání, že hospodářská činnost, nesoucí se k této produkci, je tak dalekosáhlého významu pro dnešní hospodaření, že málo je odvětví hospodářských, která by co do množství a co do významu výrobu alkoholovou předčila nebo se jí aspoň vyrovnala.

Vedlo by velmi daleko, kdybychom zde chtěli dát úplný a podrobný přehled alkoholové výroby v jednotlivých státech. Jest tak ohromná, že by vyžadovala celých knih. Úplný výčet není také dosti dobře možný, poněvadž statistiky nejsou všude přesné a správné, v jednotlivostech se liší a hlavně nejsou provedeny všude a úplně.

Jsme proto nuceni dáti jen přibližný názor o alkoholové výrobě a speciálně jen některých druhů alkoholu. Potřebám našim to však plně vyhoví, poněvadž nám jde v podstatě o jiné věci a ten stručný přehled má dáti jen pojem o tom, jak výroba a kapitál alkoholový jsou úžasně silné a tím neobyčejně s hlediska hospodářského významné. Následkem toho i otázka abstinence jest také po stránce hospodářské svrchovaně složita a obtížna.

2. Vybíráme tedy ze statistik o hospodářském významu a síle alkoholu jen to, co našemu účelu nejlépe vyhoví.

Máme-li si aspoň přibližně učiniti pojem o hospodářské síle a významu alkoholové výroby, musíme ovšem především vzíti v úvahu výrobu různých druhů alkoholu samého: piva, kořalky a likérů, vína hroznového, ovocných vín atd. a uvážiti, kolik kapitálu je zde investováno při přímé produkci. S výrobou tou souvisí ovšem na prvém místě zemědělství (ječmen, chmel, vinné hrozny, brambory), pak veliká řada různých řemesel: strojnictví, bednářství, sklenářství, dopravnictví, stavebnictví a j.

Dále je důležitá spotřeba alkoholu. Zde padá na váhu po stránce hospodářské sprostředkování potřeby, t. j. obchod s alkoholem, jímž živí se množství obchodníků, překupníkův a především hostinských. S hostinstvím pak je arci spojena ohromná řada zaměstnání a prací jiných: v našich výčepech současně bývají i kuchyně a jídelny. Se spotřebou alkoholu úzce souvisejí kavárny, zábavní podniky, i různá řemesla a obchody rázu podružnějšího.

Následkem toho je výroba alkoholu a jeho spotřeba i rozprodej tak zaklínována do celé hospodářské organisace dnešní společnosti, že existence její skutečně sahá až ke kořenům společenské organisace a odstranění její bylo by cítěno v odvětvích nejodlehlejších.

3. Uvědomíme-li sobě sociologicky tyto skutečně komplikované poměry, je možno pouhým poukázáním na několik číslic ze světové výroby,

rozprodeje a spotřeby alkoholu vyvolati dobrou představu o tom, jaké asi místo v dnešní hospodářské organisaci společnosti výroba alkoholu zaujímá.

Jedno z předních míst náleží tu dnes Německu, především výrobou a spotřebou piva a kořalky. O tom může nám dáti hned dobrý obraz tato statistika:

V Německu se vydá ročně přibližně v milionech marek za:

obiliny, brambory, pečivo	4170 mk.
masité potravy	3584 „
tuky	3275 „
sýry	360 „
vejce	307 „
ovoce, zeleninu	1280 „
kávu	512 „
čaj, kakao, čokoládu	65 „
minerální vody	40 „
cukr, cukrové potraviny	500 „
sůl, koření	230 „
mléko	960 „
pivo	**2170** „
kořalku	**820** „
vína	**520** „

Celkem činí výdaje na živobytí 18.793,000.000 marek, a z toho celé 3½ miliardy marek spotřebuje alkohol.*)

---

*) Dr. H. Hoppe (Tatsachen über den Alkohol, Mnichov 1912, 4. vyd., str. 72.) udává tato čísla:

za pivo	2167,7 mil. mk.
za kořalku	819 „ „
za víno	455 „ „
celkem	3441,7 mil. mk.

K tomu však dlužno připočísti ještě výdaje za mošt a ovocná vína asi ve výši 40—50 mil. mk. Tak je resul-

Při tom vyrobí se v Německu ročně jen piva 63,500.000 hl.

Ve své knize „Die Tatsachen über den Alkohol“ uvádí Dr. H. Hoppe ještě tato data, jež dobře výše uvedenou statistiku osvětlí:

Německé akciové pivovary měly r. 1905—6 kapitál 570,692.425 mk., prodaly 30,840.000 hl. piva a dávaly průměrnou dividendu 7·75%; ve všech německých pivovarech byly uloženy 4 miliardy mk. Veliké pivovary stále a stále podporují vznikání nových výčepů a hostinců. Většina hostinců, restaurací a výčepů je buď v rukou pivovarů samých, nebo přímo na nich závislá; jsou i případy, že pivovar má smlouvy a klade takové podmínky hostinskému, že ten musí jisté množství piva ročně prodati, nemá-li býti nahrazen jiným. Tak na př. r. 1895 bylo celých 48% hostinců a výčepů v Mannheimu v rukou velikých pivovarů. Jako pivovarské město je znám i Mnichov: mnichovské pivovary mají závodního kapitálu asi 44,000.000 mk.

Stejně důležité pro význam alkoholové výroby v Německu jest spojení se zemědělstvím. R. 1907 bylo v Německu 5229 velikých zemědělských statků spojených s velikými lihovarnami. To ovšem pravidelně znamená, že tato výroba dává a určuje ráz veškeré ostatní výroby, života a potřeby celého svého okolí. Jinak v Německu bylo téměř celá jedna čtvrtina veškeré zemědělské produkce obilné určena pro výrobu alkoholu.

---

tát týž: přibližně 3½ miliardy mk. Statistiku hořejší vyjímáme z publikace: „Wein-Bier-Branntwein“. Beiträge zur Alkoholfrage. Aus dem Reichs-Arbeitsblatt, Berlin 1907.

K tomu dlužno přidati ještě toto: Roku 1911 bylo zaměstnáno v německém pivovarství 121.000 dělníků, kteří obdrželi mzdy 148,000.000 mk. a vyrobili celkem asi 63,500.000 hl. piva. Z té výroby zaplaceno bylo 211,000.000 mk. státní daně spotřební. Berlín sám zaujímá v produkci piva místo nejvýznačnější; vyrábí ročně přes 5,000.000 hl. asi ve stu podnicích pivovarských, a z toho zase 4—4,500.000 hl. vyrábí asi 25 akciových společností pivovarských, které celkem mají 73,000.000 mk. akciového kapitálu.

4. Z berlínských pivovarů proslulý a ovšem i hospodářsky a pro sociologické zkoumání zajímavý je známý Schultheiss Brauerei A.-G. Tento pivovar sám vyrábí ročně přes 1,500.000 hl. piva, jsa tak největším podnikem světovým toho druhu vůbec. Má 14,000.000 mk. akciového kapitálu, zaměstnává $^1/_{40}$ všeho německého pivovarského dělnictva, t. j. přes 3000 dělníků. Založen byl r. 1842 a jen v posledních dvou desetiletích stoupla jeho výroba ze 400.000 hl. na 1,500.000 hl. a kapitál akciový z 5,400.000 mk. na 14,000.000 mk.

Pivovar ten má pět oddělení: v Berlíně tři a po jednom v Dessavě a Vratislavi; má řadu sladoven v různých místech, vlastní svou továrnu na sudy, svou tiskárnu, své zahradnictví (pro své berlínské výčepy), neobyčejně četné sklady v různých provinciálních městech. V r. 1901 měl jich 45 a r. 1910 už 68. Má dále své vlastní nádraží se 109 vlastními železničními vozy. Kromě toho má ovšem pro dopravu jiných 896 vozů pro potahy, 8 nákladních automobilů, pro Berlín parní loď, ohromné centrální bureau atd. atd.

Představu o takovém podniku může si učiniti jen ten, kdo někdy v podobných podnicích byl a ten veliký společenský dosah jejich velikosti, rozlohy, síly, počtu zaměstnaných na vlastní oči viděl.

Od založení výnos Schultheissova pivovaru 120krát se zvětšil, tak že se platily dividendy ohromné. Během 42 let posledních byly dividendy

9krát po 10%,
24krát po 10—15%,
9krát přes 15%, nejvíce 18%;

od r. 1894 pod 14% nesklesly, následkem čehož ovšem úžasně vysoký kurs akcií není nic nepochopitelného.

Abychom poněkud sociální význam takovýchto podniků illustrovali, připojujeme ještě tato čísla:

Roční plat všech zaměstnaných dělal asi pět milionů mk. Kromě toho ovšem pivovar přispíval na povinné i dobrovolné pojištění dělnictva a na různé dobrovolné sociální instituce. Tak vydal roku 1911 na povinné pojištění skoro 7,000.000 mk.; s platem dělníků dohromady obnášela tato vydání 13,275.000 mk. Vedle toho však vyplatil téhož roku na

starobní přídavky	337.000 mk.
dělnickou záložnu	387.000 „
různá zařízení pro dělníky	372.000 „
Úhrnem . . .	1,132.000 mk.*)

*) Všecka tato data možno najíti ve velmi pěkné a instruktivní studii v „Archivu für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 1913, I. H. (Friedrich Lenz: Die soziale Geschichte der Schultheiss-Brauerei A.-G.), kde se podává vývoj a sociální historie celého toho podniku. Studie tato není ostatně sama. Psáno bylo o něm právě pro jeho význam a zajímavost dosti; zmínky zaslouží zejména spis od téhož autora: Die Schultheiss-Brauerei in Vergangenheit und Gegenwart.

Ten, kdo dovede pozorovati sociální život a kdo zná a vidí komplikovanost, souvislost a nejužší vzájemnou působnost všech sociálních jevů, a speciálně jevův ekonomických, dovede si představiti, co znamená takový hospodářský podnik nejen pro Berlín, ale pro celý život říše.

A zejména co znamená pro své nejbližší prostředí. Můžeme tu takřka hmatati, jak lidé zde přímo visí na existenci podniku, jak nejmenší otřes v pravidelném chodu jeho vyvolá zmatky a nesnáze daleko široko cítěné, jak na jeho hospodářské prosperitě závisí nejen materiální postavení celých set a tisíců dělníků, ale i život rodinný, mravní, sociální a politický celých set rodin. Je nutno umět pozorovati jevy sociální, aby dosah a význam takového jediného podniku — když je v proudu své činnosti — byl dobře a cele pochopen. U nás ostatně v Plzni, na Smíchově a jinde máme poměry zcela obdobné. —

5. Poměry v Anglii jsou právě takové jako v Německu. Dle statistik J. Spencera a W. Hoylea*) vykazovala roční spotřeba alkoholu v Anglii už v letech šedesátých v poměru k ostatnímu vydání tato čísla:

Alkoholové nápoje	2.720,000.000	mk.
Chléb	1.400,000.000	„
Byt	1.400,000.000	„
Školství	220,000.000	„
Činnost missií	21,000.000	„

Jsou-li tato čísla správná, nemohou přirozeně nepřekvapovat, a to tím spíše, že v posledních desetiletích spotřeba alkoholu velice vzrostla a je tedy dnes v Anglii zajisté ohromná.

*) Viz Matti Helenius, Die Alkoholfrage, Jena 1903, strana 286.

O tom všem svědčí i další data, jež uvádí Hoppe: Dnešní investovaný kapitál v celém anglickém průmyslu alkoholovém obnáší 6—7 miliard mk. R. 1903 disponovaly pivovary a palírny v celku kapitálem 3.866,000.000 mk; průměrná dividenda byla 10% (celkem tedy 386,600.000 mk.), některá léta až 20%.

Finančně bylo interesováno na spotřebě a prodeji alkoholu 167 členů horní sněmovny, 129 členů sněmovny dolní a 880 jiných šlechticů; obě sněmovny se takto účastnily v anglickém pivovarství kapitálem více než 70,000.000 fr.

V Anglii r. 1890 ze 140.000 koncesovaných živností hostinských bylo jen 4—5000 samostatných; neboť jako v Německu i zde je výnosnější pro pivovar, míti hostinec úplně ve svých rukách. R. 1903/4 dáno bylo 230.171 licencí k výčepu alkoholových nápojů a z těch 91.500 bylo v rukách velkovýrobců samých. Toho roku měla firma Grienall, Whitley & Co. 534 výčepy a hostince, firma Georg & Co. Bristol 257 výčepů.

Dle Rowntree & Sherwellovy knihy*) bylo r. 1903 90% všech výčepů závislých nebo vůbec v majetku velkých pivovarů. — V Liverpoolu je dle některých statistik $^{9}/_{10}$ všech hostinců v rukách 6—7 velikých podniků. Jako v Německu a u nás biskupové, šlechtici i členové vládnoucích rodin, tak i v Anglii tíž lidé — jak již bylo řečeno — mají velikou účast v podnikání alkoholovém.

Dle týchž spisovatelů r. 1899 měly pivovary a hostince celkem 400,000.000 mk. čistého zisku.

*) Taxation of the Liquor-Trade, London, 1912. — (Dle Hoppeho.)

S tím ovšem souvisí úžasná cena velikých hostinců. Zcela běžné je, že se v Londýně prodávají hostince po 400.000, 600.000, 800.000 mk., ale také za 1,000.000, 1,200.000 a 1,400.000 mk. Cena birminghamských hostinců od roku 1876 stoupla z 18,000.000 na 110,000.000 mk. do r. 1903. U nás v Praze je tomu stejně — pražský Obecní dům na př. platí asi 150.000 K jen nájemného. Je možno si dle toho představiti, co se musí vypíti, má-li se těch 110,000.000 zúrokovati, hradit při tom režii a ještě míti výtěžek.

Podobný obraz bychom obdrželi, kdybychom zkoumali produkci a konsum alkoholu v Severních Státech Amerických. Stačí jen uvésti, že ve výrobě piva stojí na prvém místě světové produkce vůbec, že i od nás je tam vývoz chmele značný, že počet pivovarův a ohromných velkopodniků převyšuje tu svou hospodářskou silou a významem všecky státy ostatní. Zmíníme se raději více o bližší nám Francii.

6. Pro Francii udávají jednotliví spisovatelé čísla hodně různá. „Handwörterbuch der Staatswissenschaften“ 1909, III. udává roční výrobu čistého alkoholu na 2,151.000 hl. (r. 1906 však 2,709.831 hl.). Výroba různých likérů a kořalek je ovšem rozšířena ohromně a je proslulá, stejně jako spotřebou alkoholu vůbec stojí Francie v čele všemu světu. Jen absintu spotřebovala Francie více než celá ostatní Evropa (r. 1900 přes 300.000 hl., od té doby však spotřeba jeho poklesla).

Hlavní pro Francii je ovšem produkce vína. Různí autoři udávají souhlasně přibližné číslo 70,000.000 hl. ročně. Dle „Annalles Antialcooliques“ r. 1905 obnášela výroba vína r. 1904 asi

72,000.000 hl., v čemž je asi 6,000.000 hl. z Alžíru. Vinice zaujímají ve Francii dle udání v. Heckelova 1,837.000 ha. půdy, t. j. 4·9% veškeré půdy francouzské.

Stejně důležitá a nad jiné země vynikající je výroba ovocných vín. Dle úředních statistik obnášela průměrná roční produkce ovocných vín v letech 1891—1900 asi 17,290.000 hl. R. 1904 dostoupila výše 36,500.000 hl. a v některých letech převyšuje prý docela i výrobu vína. Průměrně vyváží se ročně asi 20,000.000 hl., spotřebuje se pak průměrně asi 17,271.000 hl.

Spotřeba piva je ve Francii arci menší; přes to v posledních letech značně stoupla, takže i pro Francii produkce piva je hospodářsky důležitá. Dle Hoppeho byla produkce piva roku 1906 asi 14,265.000 hl., r. 1907 asi 14,500.000 hl. a r. 1908 asi 14,800.000 hl.

Přímo překvapující jsou čísla výčepův a hostinců, jež se zabývají rozprodejem alkoholu. Tak udává Mayet počet výčepů r. 1890 na 417.000, pro rok 1899 na 435.628; Lotte pro rok 1901 má počet výčepů 464.419, pro rok 1906 pak 477.233 výčepů*). Dlužno pak uvážiti, že to jsou vždy celé rodiny, jež tu žijí z prodeje alkoholu a že tedy hospodářský effekt těchto poměrů je dalekosáhlý.

Jen několik údajů o tom, jak mnoho lidí je interesováno na výrobě alkoholu ve Francii. Dle údajů dra H. Hoppeho jeví se hospodářská součinnost při výrobě alkoholu takto:

*) Citováno dle Hoppeho.

Vinaři	1,524.000	osob
Vyrabitelé vín ovocných	1,065.000	„
Vyrabitelé kořalky	750.805	„
Hotelieři, kavárníci, výčepníci	533.272	„
Sládci, destilatéři, velkoobch. a cestující	90.000	„
Dřevodělníci (bednáři atd.)	30 000	„
Sklenáři	13.000	„
Práce s osvětlováním	3.300	„
Dopravnictví	40.000	„
Celkem	4,049.000	osob.

Uvážíme-li, že je ve Francii asi 16—17,000.000 práce schopných lidí, znamená to, že je celá jedna čtvrtina. pracujících lidí zaměstnána při výrobě a konsumu alkoholu. Nezdá se tedy přehnané, tvrdí-li někteří spisovatelé, že ve Francii žije 1,100.000 rodin z alkoholisace ostatních 8,000.000 rodin.*)

Jistě, že čísla tato jsou tak výmluvná, že poznámek k nim netřeba.

7. Nebudeme probírati podrobně ostatní země; co bylo řečeno o Německu, Anglii a Francii, jistě je dostatečnou illustrací a cílům našim vyhoví úplně. Jen malou ještě poznámku o Italii a Rusku. O poměrech našich je třeba ovšem zase podati několik dat podrobnějších.

---

*) Úřední statistika z r. 1905 má tato data:

Obchodníků s alkoholovými nápoji je	501.706
Velkoobchodníků	30.714
Destilatérů a výrobců kořalky	8.894
Domácích výrobců vína kontrolovaných	470.466
„ „ „ nekontrolovaných	514 463
Vinařů	1,541.536
Výrobců vín ovocných	1,067.352
Dělníků (při bednářství, dopravě atd.)	1,110 000
Celkem	5,245.231

V Italii pěstuje se víno na celé $^1/_5$ veškeré obdělané půdy (4,445.000 a.), hrubý výtěžek je více než 1 miliarda lir. Více než $2^1/_2$ mil. lidí žije výlučně jen z pěstování vína. K tomu jest to právě produkce nejvýhodnější, neboť ty krajiny, kde se pěstuje, jsou nejbohatší, nejlépe živí své obyvatele a nejméně se z nich lidé stěhují (11—12‰, z ostatních 54—88‰). R. 1912 vyvezlo se z Italie za 74 mil. fr. vína, obce vybraly jen přirážek z jeho výroby přes 70,000.000 fr.*)

Co znamená alkoholism pro Rusko, povědí pouhé dvě číslice: stát měl v rukou 27.000 monopolových prodejen alkoholu a jenom na vodce vydělával ročně 626,000.000 rublů = 1,600 milionů K! Denník „Rěč“ předložil ke konci r. 1913 statistiku a ukázal, že pijáctví v Rusku roste nebývalou rychlostí. V roce 1910 v monopolním obvodu, čítajícím 65 gubernií 10 okresů (t. j. celé Rusko kromě Kavkazu, střední Asie i Kamčatky se Sachalinem), vypilo se 89,542.467 věder, v roce 1911 91,650.236, v roce 1912 96,500.000 věder. Pití vodky tedy se zvýšilo od r. 1910—11 o 2·4 proc. a od r. 1911—12 o 5·32 proc. Úřední výkazy za první pololetí r. 1913 vypadají však ještě smutněji, neboť proti statistice z roku 1912 zvýšila se spotřeba vodky o $12^1/_2$%! To jsou čísla, která nepotřebují komentáře; ukazují sama, jaké místo zaujímá v hospodářství ruské společnosti manipulace s alkoholem. Vysvětlují také hrozné, ale výrazné příjmí vodky, jež nedávno proniklo i u nás na veřejnost: „zelená zmije“.

*) Z referátu na kongresu v Miláně v září 1913.

8. Celkový přehled světové výroby piva dají nám tato data:

Výroba piva v Evropě 1911—1912
v zaokrouhlených číslech (v hl.):

Německo	63,500.000
Anglie s Irskem	56,000.000
Rakousko-Uhersko	25,586.000
Belgie	16,000.000
Francie	15,000.000
Rusko	9,500.000
Švédsko	2,800.000
Švýcary	2,800.000
Dánsko	2,600.000
Holandsko	1,800.000
Italie	500.000
Norvéžsko	500.000
Španěly	380.000
Rumunsko	300.000
Bulharsko	230.000
Turecko	150.000
Srbsko	100.000
Řecko	90.000
Celkem asi	197,836.000
Spojené Státy Severoamerické	72,964.350
Úhrnem asi	270,800.350

K tomu Kanada, Jižní Amerika, Afrika, Britská Indie a území ostatní asi 30,000.000 hl. Světová výroba obnáší tedy celkem na 300,000.000 hl ročně. Čísla ta nejsou ovšem přesná, neboť rozličtí spisovatelé podávají pro jednotlivé země statistiky odlišné, ale celkem oceňuje se úhrnná výroba přibližně stejně.*)

*) Viz u Dra. H. Hoppeho o. c. řadu různých statistik. (str. 673. a n.). Novější čísla udává Zpráva Banky pro průmysl pivovarský v Praze za r. 1913, v níž je zpracován dobře materiál získaný přímo z různých zemí a která dává dobře nahlédnouti do světové produkce pivovarské.

S tím se shodují i referáty na mezinárodním sjezdu protialkoholním v Miláně (v září 1913), kde roční výroba všeho piva oceňovala se asi na 300 milionů hl. ve více než 30.000 pivovarech a počet zaměstnaných dělníků se odhadoval na ½ milionu s roční mzdou více než ½ miliardy fr. Celkové vydání, jež pohltí jen pivo samo, činí v celém světě za rok 16—18 miliard fr., čistý výnos z celé výroby obnáší asi 1 miliardu, různých daní a poplatků je také asi na 1 miliardu.

9. Jaký význam má asi výroba vína pro hospodářský život dnešní společnosti, může přibližně naznačiti tato statistika:

Výroba vína v hlavních vinných zemích v roku 1908 v hl.:*)

Francie s koloniemi	68,940.000
Italie	48,400.000
Španěly s ostrovy	21,500.000
Portugaly	3,900.000
Rakousko-Uhersko	11,700.000
Německo	2,300.000
Rusko	2,800.000
Řecko s ostrovy	2,800.000
Bulharsko	2,900.000
Srbsko	480.000
Rumunsko	2,200.000
Turecko	1,800.000
Spojené Státy Americké	1,800.000
Chile	2,400.000
Argentina	1,250.000
Ostatní země Již. Ameriky	650.000
Australie, Kapsko, Persie a Lucemburg	661.000
V celku asi	176,481.000

*) Dle Hoppeho.

10. K tomu dlužno připojiti ještě několik slov o našich poměrech rakouských a zvláště o poměrech v Čechách, pro nás zvlášť důležitých.

O významu pivovarství v Rakousku může dobře poučiti tato tabulka:

Výroba piva v Rakousku-Uhersku v r. 1911—1912 v hl.:

Čechy	10,633.868
Dolní Rakousy	3,716.066
Morava	1,790.765
Halič	1,621.647
Horní Rakousy	1,114.919
Štýrsko	1,350.643
Tyroly a Vorarlberg	601.727
Slezsko	648.011
Solnohrady	457.429
Korutany	256.795
Bukovina	193.383
Přímoří	132.226
Krajina	117.618
Země uherské	2,950.643
V celku asi	25,585.740

Rakousko samo vyrobilo tedy roku 1911—12 22,635.097 hl. piva.

K tomu třeba dodati ještě roční výrobu vína ve výši 6,200.000 hl. a výrobu lihu, jíž určují tato data:

V kampani r. 1910—11 bylo vydestilováno lihovary a palírnami:

V Rakousku	1,784.786 hl.	100% alkoholu
V Uhrách	1,155.610 „	„ „
V Bosně	31.385 „	„ „
V celku	2,971.781 hl.	100% alkoholu.

Z toho ve způsobě nápojů spotřebovalo se 2,132.969 hl.; zbytku užilo se v průmyslu. Na výrobu octa upotřebeno asi 28.500 hl. Z celé výroby lihu připadá na Čechy asi 376.000 hl.

S množstvím výroby alkoholu v Rakousku shoduje se i jeho spotřeba, jak ukazuje už prostý ten fakt, že z 22,148.641 hl. piva, vyrobených u nás r. 1910—11 vyvezlo se do ciziny pouhých 644.899 hl. a dalších 40.287 hl. ještě z ciziny se dovezlo. Patrno tedy z těch čísel, že Rakousko zůstává co do významu své alkoholové výroby i konsumu jistě velmi málo za Německem. *)

Názorná je také tabulka z r. 1910—11:

Stav výroby, počet pivovarů a dělnictva v rakouském pivovarství r. 1910—11:

	Počet pivovarů:	Výroba piva v hl:	Zaměstnáno průměrně dělnictva se mzdou denní:	týdenní:	měsíční:
Čechy	561	10,318.589	2317	3689	6212
D. Rakousy .	45	3,715.028	234	4315	607
Morava . . .	95	1,903.234	612	811	1201
Halič	93	1,584.842	1654	361	1352
H. Rakousy .	132	1,065.537	180	182	1077
Štýrsko . . .	31	1,240.671	395	569	759
Tyroly, Vorarlberg .	72	575.997	123	91	421
Slezsko . . .	28	653.364	180	235	505
Solnohrady .	39	438.504	53	40	423
Korutany . .	34	251.744	32	133	254
Bukovina . .	7	166.953	19	32	216
Přímoří . . .	1	114.810	—	174	97
Krajina . . .	8	119.278	55	84	145
Celkem . .	1146	22,148.641	5854	10716	13269

*) Jak se má asi produkce rakouská k německé vyplyne z tohoto srovnání:

	Počet obyvatel:	Výroba piva:	Připadá tudíž na 1 obyvatele:
Rakousko . . .	28,568.000	22,635.097 hl.	skoro 80 l.
Německo . . .	65,000.000	63,500.000 hl.	asi 97 l.

Za to z produkce vína připadá v Německu na 1 obyvatele jen 3·5 l., kdežto v Rakousku téměř 22 l., takže výsledek je stejný: v Německu 100·5 l., v Rakousku 102 l. piva a vína na 1 obyvatele.

Vyvezlo se celkem 644.899 hl. dovezlo zpět 40.287 hl.

11. Nyní ještě jen několik slov o pivovarství českém, jehož význam pro náš český život vysvitne z těchto čísel:

Při výrobě pivovarské a sladovnické (bez administrativního personálu) v Čechách je zaměstnáno asi 14.000 osob, jimž se ročně vyplácí 18 milionů korun mzdy a za něž se platí přes 600.000 korun příspěvků do pokladen nemocenských a úrazových.

Dalekosáhlý je ovšem význam českého pivovarství i pro státní hospodářství i pro naše země a obce, neboť platí daně spotřební asi 40 milionů korun, obecních dávek (pivních krejcarů) 20 milionů korun a zemských dávek dalších 40 milionů korun, tedy celkové zdanění dosahuje plných 100 milionů korun. Výdělková daň a různé přirážky činí pak ještě nových 6 milionů korun.

Veliký význam českého pivovarství a sladařství pro naši hospodářskou bilanci spočívá ve značném vývozu obou výrobků. Z Čech se vyváží asi 1,200.000 hl. piva, z čehož polovice jde do ciziny (r. 1910—11 vyvezeno 576.109 hl. za hranice). Obchodní hodnota vývozu činí 25 milionů korun. Sladu se vyvezlo r. 1912 do ciziny asi 690.000 q v ceně 20 milionů korun, takže podíl jen pivovarství a sladařství na našem vývozu činí asi 45 milionů korun.

Téměř polovina rakouské výroby piva připadá na Čechy. V r. 1911—12 uvařilo se 10,633.868 hl. piva; značný podíl — 981.400 hl. — připadá na Měšťanský pivovar plzeňský. Číslice tato vynikne podotkneme-li, že Dolní Rakousy s velikým prů-

myslem vídeňským vyrábějí 3½ mil. hl., z cizích pak Bavory 18½, Belgie 16, Francie 15 a celé ohromné Rusko pouze 9.5 mil. hl. piva. Obchodní hodnota vyrobeného piva v Čechách je asi 180 milionů korun; připočteme-li k tomu obnosu hodnotu 690.000 q sladu vyvezeného ve výši 20 mil. korun, dostáváme úhrnnou obchodní hodnotu obou výrobků 200 milionů korun. — Číslo to teprve náležitě posoudíme, srovnáme-li je s hodnotami některých jiných výrobků. České cukrovarství zaujímá zajisté vynikající místo v domácím průmyslu a přece roční hodnota 5,000.000 q cukru, které dle desetiletého průměru vyrábí, jest asi 110 milionů korun a dosáhlo v mimořádném r. 1913 při 7.6 mil. q cukru výše 165 mil. korun. Hodnota vyrobených 376.000 hl. lihu je ročně 22½ milionů, vytěžených 250 milionů q uhlí 140 milionů korun a vyrobených 3½ mil. q železa 28½ mil. korun.

V českých pivovarech a sladovnách je investováno asi 300 mil. korun, a ježto zásoby a pohledávky lze odhadnouti na 200 mil. korun, je v našem průmyslu vloženo asi půl miliardy korun. Pivovarů bylo v Čechách r. 1912 úhrnem 557, na Moravě 98.*)

České pivovary spotřebují ročně 2,300.000 q ječmene

v ceně	44,000.000 K
vyveze se sladu z 900.000 q ječmene v ceně	17,000.000 „
k tomu 35.000 q chmele v ceně asi . . .	13,000.000 „
píce a potahy asi	6,000.000 „
Dospíváme tak úhrnného obnosu	80,000.000 K,

*) Udaje tyto podáváme dle výroční zprávy Banky pro průmysl pivovarský v Praze z r. 1912.

které domácí zemědělství dostává ročně od našich pivovarů a sladoven.

Úzké styky obou činitelů vyplývají také z toho, že pivovary a sladovny vracejí zemědělství množství cenných odpadků:

asi 100.000 q zadiny v ceně	1,400.000 K
„ 130.000 „ květu „	1,800.000 „
„ 2,000.000 „ mláta „	6,000.000 „
Celkem asi . .	9,200.000 K

12. Sestavíme-li tato čísla v přehlednou tabulku, bude se jeviti investice a roční obrat kapitálový v českém pivovarství v r. 1911—12 takto:

Uvařilo se 10,633.000 hl. piva v ceně . . .	180,000.000 K
Vyrobilo se 690.000 q sladu v ceně	20,000.000 „
Investováno v pivovarech a sladovnách . .	300,000.000 „
Zásoby a pohledávky	200,000.000 „
České pivovary spotřebují ročně	
3,230.000 q ječmene	61,000.000 „
35.000 q chmele	13,000.000 „
Pro zemědělství dají zpět odpadků pivovary	
2,330.000 q	9,000.000 „
Zaměstnáno při pivovarnictví 14.000 lidí se	
mzdou	18,000.000 „
Dávky státní z konsumu piva	40,000.000 „
Dávky obecní	20,000.000 „
Dávky zemské	40,000.000 „
Výdaje podnikům na pivovarech závislým asi	61,000.000 „
	K 962,000.000 K

Celkem téměř jednu miliardu K.*)

To pro zemi, jako jsou Čechy, znamená ovšem hospodářskou sílu ohromnou.**)

*) Dle výroční Zprávy Banky pro průmysl pivovarský z r. 1912.

**) Kdybychom chtěli učiniti podobné srovnání jako bylo provedeno výše mezi Německem a Rakouskem ještě s výrobou v Čechách, uviděli bychom, jaké význačné místo

Ačkoli už tato data mluví hodně zřetelně, přece úplný obraz celého našeho průmyslu alkoholového a jeho hospodářského významu tím podán není.

---

v hospodářském životě českém má výroba alkoholu a speciálně piva, vzhledem ke státům a zemím jiným.

V Čechách je dle sčítání r. 1910 6,774.000 lidí, vyrobilo se loni 10,633.000 hl. piva; připadá tedy na jednoho obyvatele přes $1^1/_2$ hl. vyrobeného piva (v celém Rakousku jen 80 l. a v Německu jen 97 l.).

Také pro Čechy bychom mohli učiniti podobné srovnání jako s pivovarem Schultheissovým. Už několik dat o pivovaru smíchovském by ukázalo, ačkoli to není náš největší pivovar, jak hospodářsky významný je to podnik.

Tak r. 1913 zaměstnával tento podnik téměř 600 dělníků a čistý výtěžek jeho obnášel dle výroční zprávy K 1,476.900·51; dividendy a superdividendy vyplatil téměř celý milion korun.

Výroba piva byla v posledních letech tato:

Roku 1908	570.000 hl.
„ 1909	545.000 „
„ 1910	561.000 „
„ 1911	604.000 „
„ 1912	624.000 „
„ 1913	575.500 „

Celkový stav pivovaru v r. 1912—13 byl asi takový:

Hotově v pokladně	50.142·84 K
Pozemky a stavby	3,790.947·31 „
Stroje	1,384.384·76 „
Bednárny	736.971·46 „
Nábytek	67.549·27 „
Potahy	65.697·23 „
Zásoby	1,727.571·— „
Vklady u peněž. ústavů a dluhy	1,479.347·23 „
Cenné papíry	34.984·40 „
Vklady pro pens. fond	47.643·63 „
V celku	9,385.239·13 K.

Pro naše poměry a pro naše hospodářské prostředí mají tato čísla význam jistě značný.

Bylo by nutno připojiti k tomu výrobu lihu a kořalky (r. 1910—11 činila, jak výše už uvedeno, 376.000 hl. 100% alkoholu), dále ovšem přesný výpočet osob při produkci, distribuci a konsumu alkoholu súčastněných, spoluúčast různých řemesel a odvětví průmyslových a obchodních atd. tak, jak bylo to učiněno s Francií. U nás bohužel všestranných a přesných statistik v tomto smyslu nemáme.

13. Z toho všeho je patrno, jaká ohromná část všeho lidstva a civilisovaného světa pracuje tak namáhavě, intensivně, den co den, rok co rok, jen k výrobě, rozprodeji a spotřebě alkoholu a vydávají tak všichni dohromady a stravují v alkoholu téměř jednu desetinu všeho svého příjmu, výtěžku práce, svého potu a námahy. Z toho je také patrno, že dnes, když hospodářská vzájemnost je tak veliká, kdy závislost jednoho odvětví hospodářského na druhém je tak pronikavá a když nedojde k sebe menšímu otřesu v jednom odvětví na jedné straně civilisovaného světa, aby to necítilo na druhé straně často průmyslové odvětví naprosto odchylné, hospodářský význam alkoholové výroby je takový, že se prostě nedá ani měřiti.

Organisace alkoholové výroby je takto ohromnou sociální silou, která by společnosti, kdyby ji tato chtěla odstraňovati, ležela v cestě jako ohromný žulový balvan; silou, která náleží do řady těch složek, jež sahají až ke kořenům organisace naší společnosti. Je proto pochopitelno, že vedle degenerační stránky alkoholismu je dalekosáhlým problémem sociologickým i tato hospodářská stránka alkoholismu a abstinence.

Před těmito fakty se ovšem musí myslící člověk zastavit a tázati se s odpůrci boje protialkoholního: je možno pomýšleti na odstranění průmyslového odvětví alkoholového, je to vůbec možno a také žádoucno? A především zase se musíme tázat: je to žádoucno s hlediska výlučně hospodářského? Neznamenalo by odstraňování této výroby povlovné ubíjení hospodářského rozmachu celých krajin, ochuzování států, zemí, okresů, měst, představme si města jen jako Plzeň, Mnichov, okresy a kraje jako žatecký, země jako jižní Francii a Italii atd.? Neznamenalo by to uvrhnouti v hospodářskou krisi na dlouhá a dlouhá léta a snad desetiletí celé národní společnosti, vyvolání ne nového blahobytu v zemi, nýbrž naopak bídy a strádání?

Otázku tuto mohli bychom si zodpověděti jen všeobecným prozkoumáním podmínek odstranění nějakého hospodářského odvětví vůbec a pak výroby alkoholové zvláště.

II.

JE MOŽNO ODSTRANITI NĚJAKÉ ODVĚTVÍ HOSPODÁŘSKÉ A SPECIÁLNĚ PRŮMYSL ALKOHOLNÍ?

14. Prostá neexistence některého hospodářského odvětví by měla za následek, že všichni, kteří se jím zabývají nyní, by byli bývali ve svém životě hospodářsky orientováni zcela jinak a zaměstnávali by se jinou činností, že také řada potřeb a způsob života těch, kteří produkt ten konsumují, byl by jiný. Jde-li však o odstranění alkoholové výroby již existující, pak docházíme nejprve k všeobecné otázce o možnosti odstranění nějakého hospodářského odvětví vůbec. Je to s hlediska hospodářského možno?

Národohospodáři si už dávno na to odpověděli, neboť odpověď jim dala sama fakta života hospodářského, a teoretická věda národohospodářská dle toho pak má a může míti vždy jasnou a připravenou odpověď: je to možno. Vždyť hospodářský život denně poskytuje ne jeden, nýbrž sta a sta příkladů, že různá odvětví hospodářská vzni-

kají a zanikají. Vývoj národního hospodářství není ničím jiným nežli soustavným vyměňováním, obnovováním, rozšiřováním a zase zanikáním různých hospodářských odvětví. Máme příklady u nás, že odvětví hospodářská na př. tkalcovství v některých místech zmizela úplně, máme příklady, že se soustavně odstraňovaly továrny různých odvětví, máme příklady i v historii, jak hornická města změnila svou tvářnost úplně a jiná jí zase nabyla, máme i příklady, jak uměle se různá odvětví hospodářská v životě vyvolávají a udržují, jak zanikají (hedvábnictví ve Francii, vinařství u nás a j.), máme konečně sta příkladů, jak v tomto smyslu působí zejména moda atd. A zanikne-li takové odvětví, lidé, kteří se jím zabývají, přecházejí prostě, t. j. musejí přecházeti v jiná odvětví. Je jasno, že kdyby zítra padla všecka výroba alkoholu, že by v ní zaměstnaní lidé okamžitě se vrhli na výrobu zcela jinou.

Je ovšem známo, že každé takové zanikání nějakého odvětví hospodářského nese sebou těžké stíny, krise, strádání a bídu. Ti, kdo zánikem nebo odstraněním odvětví takového jsou zastiženi, nalézají se často po celá léta v těžké hospodářské situaci a jsou nuceni řadu let těžce materiálně se probíjet, nežli jejich stav se opět konsoliduje; často přecházejí v řemesla a odvětví jiná, zde jako nekvalifikovaní a nerutinovaní méně vydělávají, často nuceni jsou přesídliti, stěhovati se atd. Tak se to jeví zvláště tam, kde zanikají buď určitá odvětví, nebo aspoň některé způsoby práce po zavedení moderních strojů.*) To vše znamená však pro řadu

*) Viz o tom Ch. Gide, Principes de l'économie politique, str. 97—98.

lidi materiální otřesy a strádání, někdy přímo bídu.

Je tedy sice nahražování nebo odstraňování různých odvětví možné, ale vždy je to dosti draze vykupováno společenskými krisemi a otřesy. Čím odvětví je silnější, tím otřesy jsou pronikavější a celá společnost tím hlouběji to pociťuje v důsledcích, jevících se na různých polích hospodářského života.

15. Odstraňování nebo nahražování jednoho odvětví druhým může se pak díti dvojím způsobem: buď náhle a okamžitě, nebo povlovně krok za krokem.

Okamžité odstranění hospodářského odvětví nebo části některého odvětví se často uskutečňuje (pravidelně však vždy jen částečně, t. j. na př. jen v jednom kraji) hospodářskou katastrofou, úpadkem, všeobecnými krisemi. Toto odstranění má pravidelně za následek prudký otřes celého kraje a veliké jeho ochuzení, někdy přímé ožebračení. Okres takový se vylidňuje, úroveň hospodářská a životní klesne; průmysl i obchod je ochromen, živnosti zatíženy dluhy, podnikavost v kraji tom na dlouhou dobu je zaražena úplně. Teprve po letech přichází pomalu náprava a zotavení.

Odstranění povlovné přináší sebou sice také krise a otřesy, ale mnohem snesitelnější a méně zhoubné. Zde nepadají existence v tak hojné míře jako při náhlé katastrofě, zde často vůbec existence padati nemusejí, jde-li postup zvlášť pomalu a vypozorují-li lidé v čas tendence hospodářského vývoje. Proto se krise takové snášejí snáze, a byť by vyvolávaly nespokojenost, nejsou takového rázu, aby zasahovaly společnost v jejích kořenech.

Známe na př. takové krise ve středních stavech u nás v době poslední. V některých našich okresích živily se tu a tam celé obce drobným textilnictvím a obuvnictvím — přišla však výroba tovární a okresy ty se pomalu sice, ale tím nezadržitelněji měnily. Řada živnostníků přecházela v jiné obory — nejčastěji v zemědělství — a veliká řada, většinou mladých lidí, se stěhovala do okresů sousedních, kde se industrialisovalo. Tak na př. v obcích okresu rakovnického a královického po r. 1900 úplně odpadla obě ta odvětví naprosto, ačkoli někde se jimi živila téměř jedna polovina obce, a za to mladí lidé z obcí těch se šmahem stěhovali jednak do uzavřeného území, hlavně do Žatecka a Mostecka, jednak jevil se příliv na Berounsko a jinam, kde založeny textilní podniky tovární, jež právě krisi malých živnostníků vyvolaly a uspíšily.

Jiný význačnější příklad pro úplné odstranění odvětví hospodářského máme tam, kde na příklad zmizí zdroj hospodářského bohatství: když se vypotřebují zásoby rud, zlata, stříbra, uhlí v některé krajině. Tu se objeví všechny důsledky, na něž bychom museli býti připraveni, kdyby se jednalo o umělé odstraňování některého odvětví výroby.

Zde nejedná se tedy o úplné odstranění určitého odvětví výroby i konsumu z hospodářského života vůbec, nýbrž jen o odstranění částečné, t. j. jen výroby z určitého kraje. Pro úvahy naše o odstranění výroby alkoholu však i tento příklad může býti vodítkem. Že ovšem i jiná odvětví výroby zcela zmizela — a docela odvětví podobná výrobě piva — je známo; vyráběla se na př. medo-

vina, která zatlačena byla výrobkem jiným. Nebylo by nesnadno určitými opatřeními odstraniti ve Francii na př. výrobu cidru (ovocných vín) a nahradit ji výrobou jinou atd.

Takové povlovné odstranění nějaké výroby závisí na dvou věcech: buď se odstraňuje nějaká výroba z důvodů technických, t. j. jako v případech výše uvedených nový hospodárnější způsob výroby, užití strojů, lepší využití materiálu, surovin, dopravního spojení atd. zničí nehospodárně prováděnou výrobu téhož odvětví, zkoncentruje ji jinam a postaví ji na novou basi. Anebo se stává, že konsum určitého produktu upadá, poněvadž potřeba nějakého statku se zmenšuje a slábne, jsouc převedena na pole jiné. Tu vůbec se dotýkáme základní otázky hospodářské pro naši celou úvahu, otázky potřeb. Potřeby právě mají ty vlastnosti, že je možno je substituovat, vyměňovat potřebami novými. Tato substituce potřeb je hospodářský zjev velice důležitý a otázka odstraňování hospodářských odvětví právě jen na něm závisí. Je nesporno, že potřeba petroleje a svíček je zatlačována potřebou novou, plynu a elektřiny, a že tato substituce má význam pro výrobu obou těch statků. A takových případů by bylo více.*)

V obou těchto případech povlovného odstraňování hospodářských odvětví, kdy uměle se zakročuje a kdy hospodářské podmínky té které společnosti si odstraňování to vynucují samy, společenské otřesy a strádání není tak veliké jako

*) Viz o tom: Gide, Principes de l'économie politique str. 45. a P. Leroy-Beaulieu, Traité l'économie politique, jenž uvádí řadu příkladů.

při náhlých a okamžitých katastrofách. Zvláště v případě posledním, kdy jedná se o prostou substituci potřeb, postup bývá nejpovlovnější a proto i poměrně velmi málo cítěn. Potřeby slábnou a mění se zvolna, krok za krokem, v podnicích bilance to ukazují sice velmi zřetelně, ale nevyvolává to hned krise a nebezpečí, podnikatelé prozíraví poznávají příčiny menší produkce a menšího odbytu a dovedou dle toho zaříditi své podnikání i do budoucnosti. Tak se stává, že často různá odvětví upadají a do veliké míry se omezují, a přece právě proto, že následkem substituování potřeb postup jde velice pomalu, nevyžádají si často žádné existence; jeví se sice jistá deprese, umenšení výtěžku a z toho pak nucené zmenšení závodů, propouštění dělníků, ale to vše jde pomalu, zastižení dovedou uchytiti se snadno jinde, zvláště není-li krise všeobecnější; a tak způsobem tímto odstranění hospodářského odvětví nebo aspoň značné zmenšení jeho důležitosti je věc velmi častá a při tom nikoli nebezpečná pro sociální a hospodářské postavení účastněných výrobců a pracovníků.

Zásadně tedy s hlediska ryze hospodářského můžeme říci, že odstranění nebo veliké zmenšení nějakého výrobního odvětví je možné a to tím snáze a s tím menšími nebezpečími a otřesy společenskými, čím proces jde pomaleji a přirozeněji, t. j. jedná-li se především o substituci potřeb.

Problém tedy není: bylo by možno odstranit výrobu alkoholu?, nýbrž otázka je: 1. jak by to bylo možno, aby oběti hospodářské byly při tom co nejmenší, a 2. je-li žádoucno, aby se to vůbec za tyto určité oběti stalo? Tyto otázky však ve-

dou k řadě úvah dalších, jež velmi úzce, jak dále bude patrno, souvisejí s úvahami jinými — etickými.

16. Nejdříve si tedy odpovíme na první otázku: Jak je možno odstraňovati výrobu alkoholu, aby z toho nebyly větší škody nežli prospěchy?

Tu padá na váhu především to, co bylo právě řečeno o přirozeném pochodu při zániku nějakého odvětví hospodářského. Prudké a náhlé odstranění vyvolalo by otřesy a pohromy i bouře a nespokojenost v postižených vrstvách lidu (což by bylo i politicky důležité).

Proto bylo by zase jedině vhodné a možné odstraňování povlovné a opatrné, ať cestou takovou či onakou; ale v každém případě nejspolehlivější a nejlepší bylo by tu umělou cestu učiniti přirozenou prostě tím, že se uměle sice vyvolá pomalé zmenšování potřeby pití alkoholu, ale toto zmenšení potřeby nevyhnutelně vyvolá zmenšování a odstraňování výroby.

Tak při umělém odstraňování výroby alkoholové dojdeme konečně jako k nejjistějšímu a nejlepšímu prostředku, k pochodu přirozenému a k základnímu momentu celého problému: k omezení potřeb, čili konec konců k přesvědčování, že lidé píti nemají.

Když pak se získá tímto způsobem veřejné mínění do takové míry, že jednak se spotřeba alkoholu skutečně omezí, jednak i politická situace pro státní zakročení se dostatečně připraví, je možno onen zcela přirozený postup (t. j. omezování výroby postupujícím omezováním potřeby alkoholu) posíliti opatrnými opatřeními státními. Ve Finsku,

Norsku, Švýcařích a j. omezili výrobu některých alkoholových produktů zákonodárně bez nesnází a bez hospodářských katastrof klidně tímto způsobem.

Krise ovšem i tu vznikají, tu a tam některá existence pak padá, úroveň některých krajů neb obcí tím může eventuálně i hospodářsky klesnouti, ale je-li již jednou dokázáno, že v celku požívání alkoholu škodí a přijme-li značná část veřejnosti tento důkaz za svůj, obětují státy, veřejné mínění a celá společnost lehce tuto menší část svého obyvatelstva, zejména není-li příliš početná; a jde-li postup hodně zvolna, odhodlává se k tomu společnost bez nejmenších obav a starostí.

Nejlepší důkaz pro možnost odstranění alkoholové produkce podává nám veliká řada států, které na tomto poli postoupily již značně daleko. Stačí nahlédnouti jen do známé knihy Bergmannovy*) a sledovati zejména to, co v posledních letech tu bylo podniknuto, aby všechny pochybnosti byly odstraněny.

17. Velmi výrazně a jasně shrnuje všecka státní opatření proti alkoholismu a praktické výsledky jejich dr. R. Broda ve své knize „Die Kulturaufgaben des Jahrhunderts“ (str. 1—8.)**)

Můžeme na to poukázati jen několika slovy, abychom viděli, že v názorech na prostředky k odstranění alkoholismu a alkoholové výroby je

*) Geschichte der Antialkoholbestrebungen (Hamburg 1904 aus dem schwedischen übersetzt und neubearbeitet von dr. R. Kraus).

**) Berlin, G. Reimer, 1914.

dnes přesvědčení už ustálené. Propagace přesvědčení abstinentního a dokazování škodlivosti alkoholu musí býti ovšem vždy předpokladem veškeré další činnosti, zejména státní a společenské. „Nesmí se však mysliti“, praví výslovně Broda, „že individuální působení na jedince, kterého chceme ochrániti před opilstvím, jest samo sobě účelem; musíme míti na zřeteli, že se tím jen srážejí a spojují boje schopné masy lidí, které pak mohou zakročiti proti od opilství skutečně ohroženým, a to ne již jen přemlouváním, jež by tu bylo bezvýsledné, nýbrž prostředky státní moci“.*)

A dále praví týž autor: „S hlediska taktického musí se proto nastoupiti a bez pochyby také se nastupuje cesta etapová, pro kterou se zase dávají dvě možnosti: jednak ponenáhlé zmenšování možnosti výčepů a tím příležitosti pití, jednak zákaz nejprve obzvláště škodlivých jedů, později kořalky a otázka méně škodlivých nápojů s menším obsahem alkoholu zůstává pro pozdější budoucnost“.

Zkoumáme-li nyní, jak a kde se tato první methoda omezování počtu výčepů osvědčila, tu můžeme konstatovati, že ve Francii, Anglii, Německu a Rakousku až dosud bylo učiněno velmi málo. Ale ve Švédsku a Norsku dosáhlo se již methodou jinou výsledků přímo znamenitých. Výčep alkoholu stal se státním monopolem a stát předal jej výlučně (ve smyslu göteborgského systému) všeobecně

*) Otázka, je-li k tomu stát povolán nebo oprávněn, nespadá už do těchto úvah. Ale možno říci, že dnes už je málo těch, kteří by v podobných případech státu tuto kompetenci odpírali. Ostatně viz dále kapitolu o boji proti alkoholu za války r. 1914—15.

prospěšným společnostem, které nemají zájmů obchodních a zištných a které proto udržují jen docela nepatrný počet výčepů.

Dr. Broda ukazuje na prospěšnost a účelnost tohoto postupu: „V zemích göteborgského systému připojuje se k tomu ještě to, že prodavači jsou nejen nuceni zákonem odmítnouti opilci další prodej nápoje, což, jak řečeno, bývá bezvýsledné, nýbrž i to, že nemají vůbec ziskového zájmu na rozšíření prodeje alkoholu. Prodavač sám dostává svou denní mzdu nezávisle na množství, jež prodá; stejně tak i vedoucí síla závodu, neboť výtěžky musí býti odváděny od společností městům, resp. nemocnicím, nadacím pro lidové domy atd. Nikdo nemá egoistického zájmu na tom, aby byly tyto sumy, ať by se jich užilo jakkoli lidumilně, zvětšeny, a proto prodej s hlediska obchodního jde nanejvýš sklesle. Nikdo není do výčepu přímo lákán, a jen ten, kdo výslovně žádá o pití, obdrží žádané, ale jen pod tou podmínkou, že je střízlivý, a že dosáhl již věku, jemuž požitek alkoholu zákonně není zakázán. Tímto způsobem spotřeba alkoholu a tím i opilství se podstatně zmenšila".*)

Podobně se stalo v Norsku, Finsku a na Novém Zélandě, kde o prodeji alkoholu rozhoduje hlasovací právo příslušné obce. To spočívá v tom, že občané (a ve Finsku i na N. Zélandě i občanky, které nejrozhodněji proti alkoholu dovedou bojovati) provedou v pravidelných intervalech hlasování, jímž se má rozhodnouti, zdali se má:

1. počet výčepů zmenšiti či zvětšiti, a

*) Broda, o. c. str. 6.

2. zdali se má výčep alkoholických nápojů pro určitou řadu let zakázati, resp. zdali se nemají všechny dosavadní prodejny zavříti.

Tímto způsobem zejména na N. Zélandě pod vlivem ženského práva hlasovacího se vyslovila řada okresů pro naprostý zákaz alkoholu. Stejně i v Severní Americe byl proveden zákaz prodeje alkoholu v jednotlivých státech, ale poněvadž často ve státě sousedním zákaz proveden nebyl, bylo možno vždy zákazu nedodržovali a tajným prodejem prohibici znemožňovati. Odtud ty známé posměšky na pověstnou americkou prohibici, mající zkompromitovati prohibici vůbec. Na Islandě byl proveden zákaz alkoholu úplně. Ve Finsku jest již od řady let proveden úplný zákaz výčepu kořalky na venkově.

Druhá cesta, po které je možno dojíti k dobrým výsledkům je, jak také dr. Broda naznačuje, ponenáhlé rozšiřování zákazu prodeje alkoholických nápojů, nejprve méně nebezpečných a pak stále nebezpečnějších a horších. Tak počínali si zejména ve Švýcarsku, kde všeobecným hlasováním odstranili nejprve výrobu a prodej absintu po celé zemi. Důležitá otázka ovšem vznikla tu s odškodněním výrobců. Tato otázka ostatně ve všech případech bude vždy hráti velikou roli; a jako ve Švýcarsku, tak i ve všech jiných státech bude tu především úkolem státu samého, aby tyto hospodářské těžkosti svými prostředky a hospodářskými silami rozřešil. Celou svou dnešní silou i významem a posláním je k tomu určen — a on jediný má dnes vlastně možnost vyřešiti otázky ty tak, aby se věc potkala s úspěchem.

Ostatně tato druhá cesta, kterou nastoupilo Švýcarsko, má v sobě nejméně nesnází, nežádá obětí příliš mnoho, oběti ty provedeny jsou ve formě nejpřijatelnější a pro obyvatelstvo nejpohodlnější; pro evropské poměry je to také způsob, který okolnostem nejlépe odpovídá. Proto, půjde-li u nás za dob normálních o odstraňování výroby alkoholu, bude nutno napodobiti právě tento dobrý příklad Švýcar. S hlediska národohospodářského je právě ten postup nejreálnější.

18. Tak vidíme, že odstraňování alkoholové výroby konec konců s hlediska hospodářského není vůbec problémem nerozřešitelným, a vyskytují-li se zde těžkosti, nejsou jiné a horší nežli v odvětvích druhých.

Pravda, kdyby zánik výroby alkoholu přišel najednou, byly by nesnáze veliké. Vezměme na př. produkci chmele. Soudí se, že by zánik alkoholové výroby u nás ožebračil celý žatecký kraj do značné míry žijící z pěstování chmele, poněvadž by jednak tím byla jedním rázem zničena dlouholetá vynakládaná práce, s pěstováním chmele spojená, jednak by výnos z pěstění obilin byl mnohem menší a tím by také celá úroveň obcí a celého kraje upadla.

Jistě je to pravda, kdyby obrat nastal najednou. Děje-li se to však povlovně, tu zmenšováním potřeby alkoholu pěstování chmele stávalo by se stále méně výnosným, až by konečně se vyrovnalo nebo i kleslo pod výnosnost jiných produktů; a tento přirozený pochod by přinutil i rolníky přejíti k jiné produkci.

S počátku by je to jistě nepříjemně stihlo. Ale s tím není naprosto nutně spojeno, že by vždycky pak na stálo vydělávali méně nežli dříve. Kdyby se umenšovala produkce piva, kapitály zde umístěné by se dávaly ponenáhlu v obory jiné, práce, užitá při výrobě chmele, přenášela by se do činnosti v jiných produkčních odvětvích, energie zde vynaložená by se uplatnila v oborech jiných; a byť i se výsledky toho nejevily přímo u týchž lidí a v týchž obcích, které byly úpadkem zastiženy, a byť výhody tohoto obratu se přenesly na místo jiné, bližší či vzdálenější, přece následky nebyly by tak těžké.

Obce ty by prošly snad jistou periodou přechodné krise, jejich hospodářská úroveň by se snížila — jistě bez hlubších otřesů — řada lidí snad by se odstěhovala, někteří by se vrhli do jiných odvětví, celé obce nabyly by snad během doby jiné tvářnosti. Ale z blahobytu, vzniklého na jiné straně, přišel by jednak zase značný odlesk zpět, takže oběti — byť by ovšem skutečně do jisté míry přineseny byly — by nebyly tak veliké, jednak dalo by se vnitřní kolonisací a industrialisací dosíci dřívějšího blahobytu.

Nelze ovšem říci, že celý ten proces bude se díti bez obětí. Musíme býti přirozeně připraveni na jisté těžkosti — a stát právě je tu povolán oběti ty učiniti snesitelnějšími. Ale v žádném případě oběti ty nebyly by tak dalekosáhlé, aby nebylo lze je překonati. A jestliže by dopadly někdy s celou a nebo s větší vahou na bedra zastižených, stalo by se to vždy na dobu velmi krátkou a bylo by to vždy zjevem docela přechodným.

19. Tu dlužno poukázati ještě na jeden zvláštní moment v celém tom hospodářském problému odstraňování výroby alkoholu: užívá se totiž hospodářské síly kapitálu alkoholového přímo aktivně k tomu, aby se povlovná a snesitelná cesta odstraňování výroby alkoholové znemožnila, a tak celý problém po stránce hospodářské učinil nesnadnějším, nežli skutečně jest. Poněvadž postup půjde tím snáze, čím více bude rozšířeno přesvědčení abstinentní a čím více budou politicky rozhodující kruhy k státním opatřením nakloněny, užije se hospodářské síly kapitálu alkoholového k zabránění oběma těmto věcem.

Viděli jsme již výše, že ve všech státech nejvíce jsou účastněny na výrobě alkoholu právě vrstvy politicky nejsilnější.

Ty vynaloží v těchto případech všecku svou moc, aby opatřením státním zabránily, po případě veřejné mínění odvrátily od přesvědčení už už nabývajícího vrchu (a je to dnes zvlášť pomocí tisku, jenž je kapitálu k disposici téměř úplně, dobře možno). Rozpoutá se snadno politická agitace, uvedou se v pohyb všichni hostinští, výrobci, překupovači a sprostředkovatelé při této výrobě, všichni ti, kdož jsou na ní přímo i nepřímo zavislí, a vyvolá se tak hnutí často síly překvapující.

Tu nestaví se jen existence silné výroby pasivně jako překážka, jež sama o sobě stojí v cestě odstraňování alkoholové výroby, nýbrž hospodářská, sociální a politická síla této výroby je nyní položena na váhu za tím účelem, aby konala přímo aktivně jistou agitaci a nátlak na veřejnost. Tu se také teprve poznává, jak sahá

celý problém hluboko ke kořenům společenské organisace.

Právě sociální a politická moc takových hospodářsky silných jedinců způsobuje, že význam alkoholové výroby zdá se tak úžasně veliký a nepřekonatelný. Vyvolá se pak hnutí, v němž všichni interesovaní a eventuálním zánikem zastižení napínají všecky síly, aby sebe menší oběti přinášeti nemusili; existence jednoho spojena je dále s celou řadou existencí jiných, odpor zde nebo onde kombinuje se s překážkami a odporem na místech a u osob jiných, neboť s výrobou alkoholu souvisí mnoho nejrůznějších oborů hospodářských, a tak resistence alkoholové výroby přenáší se na všecky zde súčastněné, čímž odpor se nesčíslněkrát zmnohonásobí.

20. Problém odstranění alkoholové výroby by tedy nebyl tak těžký pro společnost, jak se soudívá, kdyby ho neztěžovaly právě tyto poměry; lidé nechtějí připustiti odstranění alkoholu, nechtějí přinésti oběti, nechtějí věřiti v nutnost abstinence, poněvadž se jim uměle vsugeruje, že by to škodilo příliš mnoho jejich materiálním zájmům (ovšem vedle toho, že se nechtěji zříci t. zv. požitku pití alkoholu). Tyto duševní stavy, poměry a vztahy — ty teprve činí sociální a hospodářské instituce alkoholové výroby tak resistenčními a tak živoucnými.

V těchto věcech spočívají poslední těžkosti hospodářské stránky alkoholismu. Ty určité oběti, jinak ne veliké a ne těžké, jichž povlovné odstraňování výroby alkoholní by vyžadovalo, se hodně zveličují, uvádějí se za důvod proti abstinenci a vidí se v nich překážka nepřekročitelná. Nejdů-

ležitější však je, že se pak toto přesvědčení stále a stále uměle zvyšuje, zájmy a obavy jedinců co možno hodně vyzdvihnou a zdůrazní tím, že se kapitálu alkoholového a jeho ohromné síly hospodářské, sociální a politické co možno nejvíce proti rozšíření abstinentního přesvědčení použije.

Zde je možno viděti, jak využitím této síly alkoholového kapitálu hospodářský problém abstinence se jen stěžuje, a jak právě nesnáze ty úměrně rostou s tímto umělým vyzdvihováním a zdůrazňováním nemožnosti abstinence.

Je zde tedy circulus vitiosus: problém odstranění alkoholové výroby nebyl by těžkým problémem, kdyby lidé postupně k abstinenci obráceni byli – stává se problémem v dnešním stavu, kdy lidé hodně pijí. A čím více pijí, tím problém je těžší; naopak čím více pití ubývá, tím více problém přestává býti problémem.

A tak i hospodářské hledisko musí poukázati na první a podstatnou podmínku všeho odstraňování výroby alkoholové: šíření přesvědčení o škodlivosti alkoholu. Bez rozšíření přesvědčení toho těžko lze učiniti třeba jen jediný krok dále.

III.

POCHYBENÉ POKUSY O ROZŘEŠENÍ HOSPODÁŘSKÉ STRÁNKY PROBLÉMU ALKOHOLISMU A ABSTINENCE.

21. Z uvedených důvodů se nám zdá, že je to značné neporozumění hospodářskému problému abstinence a alkoholismu, činí-li se různé pokusy o nahražení výroby alkoholu jinými výrobami tím, že se surovin, ze kterých alkohol se vyrábí, chce použiti k výrobě produktů jiných, a chápou-li se pak tyto pokusy jako skutečné a snad jediné řešení hospodářské stránky tohoto problému.

Postupuje se pravidelně v těchto úvahách takto: Chtít odstraniti výrobu alkoholu, když celé země, jako na př. Francie a Italie, jsou do takové míry na výrobě vína interesovány, je nemožno; kdyby však bylo možno užiti surovin těch pro výrobu jinou a z materiálu toho vznikaly jiné produkty, přestal by se tím prostě vyráběti alkohol. Tím by se velmi snadno bez krisí a otřesů výroba alkoholu zmenšovala a eventuálně se dala odstraniti vůbec.

Ale je na první pohled patrno, že toto řešení je příliš simplistické a úvahy ty příliš povrchní, neboť do podstaty problému se tím vůbec neproniká.

Bylo již naznačeno, že výroba každého statku se řídí jeho potřebou, t. j. silou pocitu této potřeby u lidí. Pokud tedy budou lidé míti potřebu alkoholu, všecky snahy a boje proti výrobě jeho budou marny. Proto jsou to jen zbožná přání, říká-li se na př., že by se mohla místo ječmene a chmele pěstovati pšenice a řepa nebo jiné plodiny, že by to bylo výživnější, zdravější, dále, že by se plodin těch mělo užiti jinak a p. j. v.

Na posledním mezinárodním protialkoholním sjezdu v Miláně v září 1913 vykládal profesor Monti z Turina, jak a k čemu by se mohlo užívati vinných hroznů, místo k výrobě alkoholu; vynalezl docela prostředek, jak upravovati zvláštní čerstvou hroznovou šťávu a připravovati z ní velmi příjemný nápoj. V Tridentu již dříve byl zřízen dle jeho vynálezů nový podnik, jenž velmi prosperoval. Vůbec na kongrese — jak patrno z referátů i z diskuse — velmi se zdůrazňovalo, že je nutno najíti nové způsoby upotřebení vinných hroznů, ječmene a vůbec všech surovin, sloužících k výrobě alkoholu, aby tím výroba alkoholu byla omezena. Soudí se totiž správně, že rozšíření abstinence vadí, že je na výrobě alkoholu vázáno a hospodářsky interesováno mnoho lidí; a kdyby na př. italští a francouzští vinaři mohli najíti jiný způsob zužitkování hroznů, byla by snad tím už největší část našeho problému rozřešena.

Zdá se, že na sjezdu milánském vůbec mnozí byli přesvědčeni, že tímto způsobem by se sku-

tečně hospodářský problém alkoholismu dal řešiti. Svědčí o tom i to, že během kongresu byla zřízena organisace, v jejíž čelo se postavil známý státník, sociolog a národohospodář italský L. Luzzati a která si vzala za úkol rozšiřovati vědomosti o tom, jak by bylo možno zužitkovati vinných hroznů jinak nežli zpracováním na alkohol.

22. To však je omyl. Najde-li se zítra nový nějaký způsob upotřebení hroznů, chmele, ječmene, a jiných surovin, nesníží se tím výroba alkoholu ani o jediný litr. Jediný výsledek z toho bude, že se bude potřebovati a tudíž i pěstovati více chmele, hroznů, ječmene. A nebude-li možnosti docíliti toho — o čemž dlužno velmi pochybovati — na nějaký čas, nežli se pěstování rozšíří, bude alkohol dražší. Obě ta odvětví nadále budou klidně existovati vedle sebe.

Při tom však musilo by toto nové odvětví průmyslové, mělo-li by se vůbec udržeti vedle výroby alkoholu, býti aspoň tak výnosné jako tato — jinak zanikne samo hned, jak se zrodí. Všecky takové pokusy nedovedou výrobu alkoholu omeziti a odstraniti, dokud nebude odstraněna poslední její příčina: potřeba alkoholu.

Zde se prostě uplatňuje ekonomický zákon o potřebách: Je možno odstraniti potřebu jednu a tím i odvětví průmyslové, s ní související, ale jen tím, že ta potřeba je zatlačena potřebou jinou. Chtít odstraniti nějakou potřebu tím, že by se odstraňovalo napřed odvětví průmyslové, jež jí činí zadost, je postup obrácený. V našem systému hospodářském, kde pořád ještě rozhoduje neomezeně

osobní zájem jednotlivcův, bylo by to proti všem zákonům našeho společenského hospodaření.

Nalézti nový způsob upotřebení surovin, z nichž alkohol se vyrábí, může míti jen jediný — ovšem omezený — cíl: usnadňovati situaci zejména zákonodárným sborům k vydávání zákonů protialkoholních. Ale tu zase je třeba vhodného a opatrného postupu. Musilo by se jíti paralelně: Jakmile by se takový nový prostředek nalezl, bylo by nutno užiti ho k zákonodárnému zakročení v tom smyslu, aby nebylo možno investovati do nového podniku nový kapitál; jen tak mohlo by se působiti k tomu, aby dosud investovaný kapitál ve výrobě alkoholové mohl přecházeti do výroby nové. A jen tak mohlo by se docíliti postupného omezování dosavadní výroby alkoholové cestou přirozenou a nenásilnou.

Nalézti však nový způsob upotřebení těchto surovin a investovati v takový podnik hned nový kapitál, znamená nedostati se ani o krok dále, poněvadž jedná se ne o nové investice, nýbrž o to, jak ekonomicky zachrániti lidi, kteří dosud z výroby alkoholu žijí a kteří by byli hospodářsky poškozeni nebo zničeni, kdyby se alkohol přestal vyráběti. Proto opravdovým řešením hospodářské stránky alkoholismu bylo by co možno klidné převedení jejich kapitálu i jejich sil do nového odvětví; a to ovšem lze jen cestou právě naznačenou.

A tak by znamenalo nové zužitkování surovin alkoholních jen začátek boje vlastního a opravdového — podmínku, která by jen konečné řešení problému usnadňovala. Existující výroba alkoholu odpovídá jen potřebě, a dokud ta tu bude, může

se na jiné straně hospodářsky podnikat cokoli, existence její zasažena nebude.

Zdálo by se snad, že proti tomu mluví fakta. Dá se totiž statisticky dokázati, že zřizování různých podniků na výrobu ovocných šťáv a kyselek, zakládání lidových restaurací abstinentních, mlékáren a podobných jiných podniků mělo vždy za následek poklesnutí pití alkoholu v dotyčných místech.

Je tomu skutečně tak. Ale fakt ten mluví jen pro to, co bylo právě řečeno. Zřizování těchto podniků odpovídá zase jen všeobecně cítěné potřebě a přichází vhod řadě těch, kteří již aspoň částečně o nutnosti abstinence přesvědčeni jsou; je to však zároveň podmínkou pro propagaci abstinence, neboť bez poukazu na nový nápoj jako náhradu za alkohol nelze dosti dobře a úspěšně abstinenci propagovati.

Existence podniků těch je tedy jen pomocníkem a podporovatelem v boji — podružným sice, ale nezbytným — ale sama o sobě problém rozřešiti nemůže. A případ výše uvedený — nové podniky pro zužitkování surovin alkoholních — je v podstatě totožný, neboť, jak již řečeno, nemělo by to za následek omezení pití, nýbrž jen zvětšení výroby surovin, dosud pro alkohol užívaných.

A tak se pořád vracíme k jednomu a témuž východisku: je nutno napřed dokazovati a také dokázati, že požívání alkoholu škodí. Od toho také musejí vycházeti všecky pokusy o odstranění výroby alkoholové.

IV.

JE MOŽNO DŮVODY RYZE HOSPODÁŘSKÝMI HODNOTITI URČITÉ POTŘEBY A TÍM I URČITÁ ODVĚTVÍ VÝROBNÍ?

23. Jak z uvedeného je již patrno, bývá obyčejně problém pití alkoholu pojímán s hlediska hospodářského nesprávně. Říká se totiž: výroba alkoholu je tak ohromně silná, že její odstranění je už proto nemožné, neboť by vyvolalo veliké otřesy hospodářské a sociální a ožebračení celých krajů a měst.

Při této argumentaci se však nehledí na skutečná fakta v jiných odvětvích hospodářských, kde můžeme viděti, že povlovné odstranění nějaké třeba i rozsáhlé výroby možné je, a nehledí se ani na pokusy, celkem zdárné, jaké byly učiněny s alkoholovou výrobou samou na př. v Norsku, Finsku, částečně ve Švýcařích a j. Musí se ovšem bráti v úvahu ty nesnáze, nebezpečí a eventuální ztráty hospodářské, ale naprosté nemožnosti odstranění této výroby hájiti nelze.

Na druhé straně u abstinentů je stejné nedorozumění. Vidí se totiž hospodářský význam ab-

stinence v onom známém ušetření peněz za pití alkoholu a říkává se: Kdyby se nepil alkohol, ušetřilo by se týdně, měsíčně, ročně tolik a tolik. V tom smyslu se pak pořizují různé statistiky a ukazuje se, co by lidé ušetřili, kdyby alkoholu nepili.

To však jsou jen hypothetické soudy, které nijak nevyjadřují hospodářskou skutečnost. Zejména tvrzení o ušetření peněz (v onom populárním slova smyslu a pokud se to myslí doslovně bez ohledu na substituci potřeb) za to ohromné množství vypitého alkoholu nemá smyslu a užívá se ho jen proto, že ty veliké sumy peněz bijí hodně do očí a provádějí dobrou agitaci pro abstinenci.

Jen v ušetření peněz v populárním slova smyslu, hospodářská stránka abstinence nespočívá a tyto důvody pokládat za hospodářské argumenty pro abstinenci je nesprávné. Odstranění výroby v odvětví alkoholovém mohlo by se totiž státi za jediné podmínky: substitucí potřeb. Potřeba pití alkoholu byla by povlovně nahražována potřebou jinou. Tím by pomalu ten velký kapitál byl převeden jinam, ty spousty lidí zde zaměstnaných by se uchytily jinde a vážnější otřesy by ani povstati nemusily. To však znamená, že by se neušetřilo peněz, nýbrž že by se prostě vydaly na jiné potřeby. Proto má ovšem více smyslu, když se při argumentu o šetření uvádí, že by se těch peněz dalo užít lépe a výhodněji na jiné věci; v tom už je správně zahrnut zákon o substituci potřeb, ale tím zároveň se dostáváme k otázce zcela jiné, ne už výlučně hospodářské, nýbrž hospodářsko-mravní. A otázka ta zní: které potřeby vlastně člověk má ukojovat?

Má potlačovati potřebu pití alkoholu a nahražovati ji potřebou jinou?

Tak z úvah ryze hospodářských bychom se dostali k ethickým otázkám o prospěšnosti a oprávněnosti ukojování té nebo oné potřeby. Zde otázky tohoto rázu nechceme probírati. Jde nám především o to, zdali lze *výlučně a ryze hospodářskými důvody* hájiti nebo odsuzovati pití alkoholu a tím i alkoholovou výrobu. Tu je třeba se dotknouti některých theoretických otázek z národního hospodářství a ze sociologie.

24. Národní hospodářství doposavad od největší řady odborníků není chápáno jako věda v pravdě sociologická, nýbrž jako zvláštní věda, která má za předmět jevy, jež se týkají především nebo výlučně získávání statků.*) Při tom se výlučně sociální stránka jevů těch přezírá nebo prostě nevidí; získávání bohatství chápe se s hlediska individuálního, hospodaření společenské je pokládáno za souhrn všech hospodaření jedineckých, a s této stránky pak jsou budovány všecky další theorie a celé systémy. Naproti tomu stojí zase hledisko ryze sociální, jež všecko hospodaření chápe výlučně sociálně a vyvozuje opětně z toho dalekosáhlé důsledky pro své theorie a systémy.

Jen několik slov o obou těch názorech, jež mohou býti na obou stranách jednak stupňovány ke krajnostem (individualistický anarchism — krajní sociologický kollektivism), jednak mohou se navzájem k sobě přibližovati a hledati tak střední

*) Viz co o tom říká *Durkheim* v Les Régles de la méthode sociologique str. 31. a n.

cestu, stanovisko sprostředkující. Názory ty spadají v jedno s dnešními boji a snahami v sociologii vůbec: s názory na ráz a charakter jevů sociálních s hlediska nejvšeobecnějšího.

V sociologii v tomto sporu o ráz jevů sociálních můžeme rozeznávati tři podstatná hlediska:

a) sociologický subjektivism,
b) sociologický objektivism nebo kollektivism,
c) kritický realism.

25. Pro sociologický subjektivism je společnost pouhým souhrnem nebo součtem individuí, která na sebe působí svým psychickým stykem, a sociologie je právě věda, která se zabývá těmito psychickými vzájemnými reakcemi jednotlivců, takže je to vlastně psychologie, která ovšem se nezabývá duševními stavy jedinců v konkrétních jejich projevech, nýbrž právě reakcemi těchto stavů v individuích jiných — je to tedy psychologie intermentální — proti psychologii obyčejné intramentální, jak říká Tarde. Problémy sociologické by se tedy daly vlastně převésti na problémy psychologické, neboť podklad veškerého života sociálního by se musil hledati konec konců v individuích a v jejich psychických stavech. Snahy, city, vášně, idee jednotlivců jsou konec konců hybatelem všeho sociálního dění, duševní dění jedinců prostě se přenáší do společnosti; společenský život je jen pokračováním naprosto nepřetržitým a kvalitativně nerozdílným od duševního života jedincova. A tudíž i zákony, jež řídí vývoj, život, strukturu

společnosti dají se převésti, jak už bylo řečeno, na zákony psychologické. Celý vývoj společnosti chápe se tu tudíž jako vývoj individuálního intellektu — individuum je východiskem, předpokladem a základním prvkem společnosti vůbec. Má tudíž jedině ono význam pro vývoj společnosti a skrze ně dá se vyložit vše. Odtud problém genia a individualismu. (Tarde, Richard, Palante, Ward, Simmel, Stein, Tönnies, Barth, Eisler, Karějev, Lavrov, Squillace a většina laiků tak jevy sociální vykládá.)

26. Druhý názor je sociologický objektivism či kollektivism, také psychosociologickým realismem zvaný. Nazývá se psychosociologickým realismem proto, že zdůrazňuje naprostou kvalitativní rozdílnost, realitu a specifickou samostatnost jevů sociálních, úplně odlišných od jevů individuálně psychických. Vychází z agregátu společenského jako celku, ze sociální skupiny. Individuum nepředchází před společnosti a není a nemůže býti jejím východiskem a předpokladem; naopak společnost je předpokladem individuálního, poněvadž ona individuálnost vytváří — jednotlivec je výtvorem společnosti. A tím vytváří společnost zároveň i všechny ty procesy a produkty sociálního života. V tom je tedy ten realism, že společnost existuje tu jako celek jako něco reálného, skutečného bez ohledu na nějaká individua, z nichž by se skládala. Béře se agregát v celku jako zvláštní druh realit. Do této míry by se mohl realism ten přijmout; společnost skutečně jako celek, agregát existuje. Ale názor ten jde dál: tento celek má svou duši,

má své vědomí, má své zvláštní psychické projevy a procesy — také reálně existující. Existuje duše skupiny (Volksgeist), vědomí druhové, nebo vědomí kollektivní, a to má svou psychologii odlišnou od psychologie individuální. Individuum je takto cele po všech svých stránkách vytvořeno společností. Postupem vývoje stále a stále jeví více iniciativy a je pak stále samostatnější, působí opětně na společnost, ale původně je jí vytvořeno. (De Roberty, Izoulet, Giddings, do značné míry Durkheim a j.).

27. Konečně třetí názor je kritický realism. Ten se dnes teprve vyhraňuje a získává proti oběma krajním směrům stále více a více půdy. Je uprostřed mezi krajním subjektivismem a objektivismem. Uznává, že jevy sociální jsou jevy sui generis, poněvadž mají zvláštní své znaky specifické i proti individuálně psychickým, i biologickým a fysickým jevům. Tak zvané kollektivní vědomí pokládá za **abstrakci** z psychických stavů jedincových, nikoli za skutečnou realitu — a dokonce snad realitu konkretní, jako se to jeví nebo alespoň zdá jeviti u Giddingse.*) Tím že ji pokládá za abstrakci, je mu individuum základem, východiskem a integrujícím prvkem společnosti, od něhož se vycházeti musí vždy. Tím i výklad jevů

*) Viz Giddings, základy sociologie, str. 155: „Třeba pečlivě se stříci, abychom s názvem „společenský duch" a „společenské vědomí" nespojovali mylného ponětí. Nejsou to pouhé abstrakce. Společenský duch je věcí konkrétní. Je něčím více nežli jakýkoli duch jednotlivcův a ovládá každou vůli jednotlivcovou . . . ."

společenských je proň vždy dvojí. Řada jevů sociálních se dá vykládati ryze objektivisticky, možno říci ryze sociologicky, poslední momenty všeho jednání společenského dlužno však hledati vždy v individuu, v jeho psychických prvcích a jevech a tím k objektivistickému výkladu přičiňovati vždy individuálně psychologický.

Toto stanovisko také přijímáme a pokládáme v sociologii za nejsprávnější.

Sociologický subjektivism chybuje, že nevidí, že sociální jevy nejsou jen psychickými, nýbrž závisejí i na prostředí fysickém a biologickém. Denní zkušenost nás o tom poučuje. Dále je také zjevno, že společnost je nutno studovati jako agregát v jeho kvalitativní různosti od jevů psychických. Sociální je odlišné od individuálně psychického. Subjektivism rozkládá společnost na samé jedince, jež nic nedrží pohromadě, atomisuje společnost, zbavuje jevy sociální jejich složitosti a specifické jejich zvláštnosti.

Krajní sociologický objektivism (kollektivism) je sice v základním požadavku: bráti společnost za nerozdělitelný agregát, správný, ale přes to jde příliš daleko, mluví-li o reální existenci kollektivní duše, znehodnocuje-li dále individuum v jeho významu pro sociální život, snaží-li se všecko dění sociální převésti jen na mechanické zákony objektivní a učiniti tak ze sociologie vědu obdobnou přírodovědě. Je třeba syntese obou hledisek, a tu dává právě kritický realism.

To platí nám tedy o jevech sociálních všeobecně. Ale jevy hospodářské náležejí k nejdůle-

žitějším kategoriím jevů sociálních vůbec, a lze tudíž i na ně všecky tyto názory uplatniti.

28. Dle toho pak je možno třídíti dosavadní školy národohospodářské aspoň z h r u b a.

Škola individualistická, liberální stojí v podstatě na sociologickém subjektivismu. A odtud všecky její důsledky a názory. Hospodaření chápe po výtce individuálně, celkové hospodaření společnosti je jen s o u h r n h o s p o d á ř s t v í j e d i n e c k ý c h. Všecko hospodaření ve společnosti je tudíž hnáno jen individuálním egoismem, psychickými vlastnostmi a sklonnostmi individua. Proto tato škola podává o veškeré hospodářské činnosti výklad psychologický a proto také hájí ve své krajní formě úplnou svobodu a volnost individuálního podnikání; společnost nemá míti dalšího práva v jednání jednotlivcovo zasahovati, leda jen potud, pokud toho potřebuje právě k ukájení této individuální svobody.*) Poněvadž všecko společenské jednání vychází z psychických podmínek individuálních, i hospodaření v nich musí míti podklad: podkladem tím je právě lidský egoism, jenž nutí člověka pracovati dle zásady hospodárnosti, tím co nejvíce se snažiti docílení největšího individuálního blahobytu hospodářského. Kdo by toho nečinil, bude k tomu buď svým zlým postavením přinucen nebo zničen. Odtud pak boj a konkurence, přirozený výběr sociální a hospodářský stejně se tu uplatňuje jako v biologii. Volnost tohoto boje, nezakročování, rozatomisování a zindividualisování

*) Viz Gide et Rist, Historie des doctrines économiques, str. 408 a n.

všeho společenského a hospodářského života je přirozeným důsledkem této theorie. Odtud odpor k intervencionismu, dále hospodářský optimism, víra v konečnou hospodářskou harmonii, vzešlou z konkurenčního boje. Tento názor, posuzující všecko hospodářské konání jedincovo s hlediska individuálního prospěchu musí konec konců řešiti i problém alkoholové výroby a abstinence tímtéž způsobem.

29. Proti tomu stojí theorie, jež chápe hospodaření sociálně. Člověk nikdy — zejména ne člověk nižší, primitivní — nehospodařil individualisticky a nehospodaří tak ani dnes, byť by i jinak se zdálo, že tomu je tak, a byť by vývoj moderního člověka svým směřováním ke stále větší svobodě zdál se tomu nasvědčovati. Právě ve společnostech primitivních — jak souhlasně konstatují dnes všichni badatelé — člověk byl velmi závislý na společnosti po všech stránkách, tudíž i hospodářsky jí podléhal více nežli dnes; ale i dnes den co den se ukazuje, že lidé nehospodaří vlastně individuálně, nýbrž kollektivně. Právě volná soutěž způsobila poměry neudržitelné, které nebyly už potom na prospěch původcům jejich samým, nýbrž ohrožovaly existenci jejich tím, že ohrožovaly existenci společnosti v celku; dělba práce, dnes tak grandiosně rozšířená, podnikatelský režim dnešní, kde nikdo nepracuje přímo sám pro sebe, nýbrž pracuje pro druhého a tím pro sebe, nejlépe svědčí o sociálním charakteru našeho hospodaření. Celý vývoj hospodaření vůbec na to ukazuje: otroctví, nevolnictví, moderní mzdový systém, rozvrstvení se obyvatelstva v sociální a hospodářské

třídy — to vše je jeden veliký a nepřetržitý důkaz o sociálním charakteru hospodaření lidského vůbec. Při tom ani neukazujeme na to, jak společnost působí nejen na výrobu, ale i na způsob spotřeby, na míru potřeb, na jednotlivé zdánlivě volné konání jedince.*)

Pojetí činnosti hospodářské u národohospodářů individualistických je úzké a povrchní; soukromé hospodaření a způsob jeho vedení bývá pro ně při vykládání zjevů národohospodářských stále hlavním vodítkem. Ale zapomíná se, že vlastně soukromé hospodaření je podmíněno danou sociální strukturou a celkovým vývojem vědomostí, zejména technických.**)

Takové bylo by pojetí druhé. Dlužno ovšem hned připomenouti, že zde jsou možny různé odstíny. Jsou sociologové, kteří vůbec všecko sociální dění béřou krajně mechanisticky a objektivisticky, takže iniciativa a duch jednotlivcův je pak předem vyloučen a vědomí i snahy jeho znehodnocovány, a dle toho pak chápou i hospodaření společenské kollektivisticky jako všecku ostatní společenskou činnost. K tomu hledisku docházejí ekonomističtí materialisté, Marx, ze sociologů Gumplowicz a j. To je krajnost druhá proti krajnosti první, naprosté volnosti individualistické a anarchistické.

---

*) U nás o tom píše Koloušek. Systém národního hospodářství, str. 12.

**) O věci dobře jedná také Heinz Potthof: „Probleme des Arbeitsrechtes", Jena, Diederichs Verlag, 1912. K tomu poji se názory solidaristů a řady badatelů o mravních a hospodářských důsledcích dělby práce. Dělba práce je ovšem vždy velikým argumentem pro toto pojetí hospodaření.

I v národním hospodářství je možno zaujmouti hledisko střední, odpovídající všeobecné sociologické theorii kritického realismu. Stanovisko to dává sice individuu jeho snahám a chtěním příslušné místo, ale chápe celý jeho život výlučně sociálně, nedovede vůbec nijak od toho odmýšleti, všecka jeho činnost je mu tím samým už sociální, a tudíž i všecko hospodaření lidí je a musí býti vždy a všude sociálně chápáno.

30. Jednotlivé dosavadní školy národohospodářské lze také více méně dle těchto všeobecných hledisek sociologických charakterisovati. Fysiokraté, Adam Smith, klasická škola liberální a obnovitelé liberální školy v době dnešní, škola vídeňská a matematická stojí v podstatě na sociologickém subjektivismu a byť všichni representanti těchto směrů si nebyli ve všem důsledni ve svých názorech, zejména na otázky hospodářské politiky, je možno je sem zařaditi. Na druhé straně národohospodáři socialističtí stojí na předpokladech sociologického objektivismu (kollektivismu), byť si to často v důsledcích a jednotlivostech, hlavně pokud plynou z toho důsledky pro jiné sociální jevy, ani neuvědomovali. Stanovisko to v jeho krajnosti těžko lze přijmouti, a v jeho kollektivistických důsledcích pro hospodářský život dnešních společností lze zatím spatřovati jen více méně odůvodněné předpoklady a dohady.

V zásadním hledisku a názoru na hospodaření jako na činnost po výtce sociální a v chápání národohospodářství jako vědy sociologické shoduje se tento názor i s kritickým realismem. V řadě škol národohospodářských blíží se tu so-

ciologickému hledisku kritického realismu řada národohospodářů jednotlivců a pak ona škola, již ve Francii jmenují solidaristická (mutualisté). Možno říci, že se tu jen blíží, poněvadž jasná a přesná hlediska tu ještě nejsou a kritický realism sám hledá a tápá: sociologům je však jasno, že je třeba hledati názoru sprostředkujícího mezi oběma krajnostmi, ale pevně zakotveni dosud nejsou.

Přijímáme v sociologii hledisko kritického realismu a tím je dáno i pro naše luštění problému alkoholové výroby východisko v theorii národohospodářské.

Abychom si tudíž odpověděli na naši otázku: Je žádoucno s hlediska národohospodářského odstraňovati výrobu alkoholovou? musíme vzíti oba hlavní národohospodářské názory — individualistický (subjektivistický) a sociální (objektivistický, v němž bude pojato i hledisko sprostředkující) — a zkoumati, k jakým závěrům může dojíti škola individualistická a k jakým škola sociální. A jde nám především o to, abychom si zodpověděli otázku tu argumenty hospodářskými, t. j., abychom přímo konstatovali, zda-li vedle hygieny individuální a sociální, vedle psychologie, ethiky a kriminologie může nám i národohospodářství dáti ryze své vlastní hospodářské argumenty pro nebo proti výrobě a pití alkoholu. A to právě zdůrazňujeme: jde o to, zda-li hospodářsky může jedno nebo druhé hledisko zavrhovati nebo hájiti výrobu alkoholu.

31. Možno tu odpověděti hned předem: stanovisko theorie sociální může ryze hospodářskými

argumenty velmi rozhodně odsouditi výrobu alkoholu. Názor individualistický to učiniti nemůže.

Má-li individualistické hledisko se o těchto otázkách vysloviti, musí se opříti prostě o argumenty z věd jiných. A vychází to nutně ze všech předpokladů této theorie.

Dle tohoto názoru totiž člověk koná hospodářskou činnost výlučně za svými individuálními cíly: ukojuje své potřeby, aby udržel svou existenci. Potřeby ty jsou různé, relativní, zbytné, nezbytné. Nezbytné (jídlo, pití) ukojovati musí, aby udržel svou existenci, zbytné jsou pak ty, jež existenci jeho činí snesitelnější, příjemnější, život obohacují a zdokonalují. Mezi těmi pak je a může býti i řada takových, které nejen že nemusí člověk k udržení existence ukojovati, ale které mu přímo škodí, jak po stránce biologické, tak psychické (na př. požívání opia). A tu pak nastává otázka, má-li a smí-li člověk takové potřeby ukojovat, smí-li je ukojovat vzhledem k sobě a vzhledem ke společnosti. Tím mravně hodnotíme určitou potřebu a tímto m r a v n í m hodnocením pak přirozeně zasahujeme i ono hospodářské odvětví, jehož výrobky jsou určeny k tomu, aby tyto potřeby ukojovaly. A dokáže-li se, že ukojování určitých potřeb je škodlivé a tím m r a v n ě závadné, odsuzuje se tím i ono hospodářské odvětví.

Škodlivost ukojování nějaké potřeby se zde tedy dokazuje především vědami lékařskými, pak psychiatrií a konečně ethikou a kriminologií, ale nikoli národohospodářsky. Když tyto vědy odsoudí určitou potřebu, je tu pak i mravní oprávnění odstraňovati i dotyčné odvětví hospodářské. Absti-

nentní hnutí jde právě touto cestou a dovolává se skutečně biologie a psychologie, ukazuje na zlé fysiologické následky požívání alkoholu u mužů, žen i dětí, ukazuje zejména na dědičné zatížení, z alkoholismu pocházející, na nemohoucnost alkohol požívajících vzdorovati řadě nemocí, s psychologické stránky ukazuje se na zlé důsledky pití v duševním životě člověkově, dále na důsledky alkoholismu i mírného po stránce mravní (zpustlost, zločinnost atd.), a vůbec tedy sociální. Užívá tedy biologie, psychologie i sociologie (t. j. některých jejich disciplin, jako ethiky a kriminologie), aby vědecky dokázalo, že alkohol skutečně individuálně i sociálně škodí.

Dle názorů individualistických tudíž v těchto úvahách a v tomto boji o dokazování škodlivosti či neškodlivosti alkoholu hospodářské argumenty nemohou padati na váhu. Moment hospodářský vstupuje a může vlastně vstupovati na jeviště teprve tehdy, když už důkaz pro nebo proti je proveden, a pravidelně se pak objevuje v onom důkaze o ušetření peněz, jejž nahoře jsme odmítli. A pak jednu nebo druhou stranu prostě jen posílí, sám nemůže v zásadě o sporu rozhodovati nijak — není prostě k tomu kompetentní, protože hospodářská činnost v lidské společnosti má právě za účel potřeby ukojovati a co nejdokonaleji jim zadost činiti. O tom, jsou-li správné či nejsou, rozhodují, jak již uvedeno, úvahy zcela jiného rázu.

Když pak důkazy ty se provedou, uplatní se na ně hledisko hospodářské, čímž vynikne tím více škodlivost nebo prospěšnost nějaké potřeby. Hospodářská činnost je totiž dobrá a nutná či špatná

a zbytečná dle toho, nese-li se k cílům a potřebám správným a nutným či špatným a zbytečným. Sama o sobě nemůže býti ani dobrá, ani špatná.

32. V jednom směru ovšem toto hledisko individualistické může důvody hospodářskými se vysloviti proti alkoholu: tam kde pití alkoholu ruinuje hospodářsky rodiny, přivádí je do sociální bídy a způsobuje jedním slovem pauperism. Víme, jak často otcové rodin dělnických odnášejí většinu svého příjmu do hospod, jak zatím na druhé straně jiní členové rodin těch trpí a strádají, jak veliká spousta závodů řemeslných, rolnických usedlostí, samostatných povolání padá ročně za obět pití alkoholu atd. atd.*) Zde i stanovisko individualistické, rozhodně káže každému: nepij. Vždyť jedná se právě o osobní zájem hospodářský dotyčného individua.

Na druhé straně však celkový názor, z tohoto hlediska vycházející, jest: Každý musí se snažiti hospodářsky se uplatnit co možno nejlépe, a to tam, kde je to nejvýhodnější. A tudíž s hlediska výlučně hospodářského nelze mluviti proti výrobě alkoholu, když naopak hospodářsky je to jedno z nejvýnosnějších odvětví vůbec, když zaměstnáno je v něm mnoho lidí, kteří dobře se z něho živí, když právě z tohoto odvětví lze úžasně bohatnouti a když konečně v případě odstraňování tohoto odvětví zničilo by se hospodářsky veliké množství

*) Viz o tom vývody a statistiky na př. ve známé knize: dr. Matti Helenius, Die Alkoholfrage (Jena 1903) str. 266 a n.

lidí. To všecko je proti podstatné zásadě celého názoru: v hospodaření člověk jde výlučně a musí jíti za svým osobním zájmem.

A tak stanovisko toto — máme-li pořád na mysli argumenty jen hospodářské — říká konsumentovi: nepij, poněvadž tě to hospodářsky ničí, ale současně neříká producentovi: nevyráběj alkoholu, nýbrž naopak: vyráběj co nejvíce, neboť tvůj osobní hospodářský zájem zde nejlépe může býti ukojen!

Čili jinými slovy: toto stanovisko nemůže vůbec vysloviti se pro nebo proti existenci nějakého odvětví hospodářského. Může říci jednomu, aby neukojoval určité potřeby, ale současně neříká druhému, že nemá pracovati v tom nebo onom odvětví. Naopak chce, aby se pracovalo všude tam, kde je to výhodné. Tak stojí toto hledisko se stránky výlučně hospodářské k otázce alkoholismu a k problému alkoholové výroby. Chce-li se proti nim vysloviti, musí napřed žádati dobrozdání a rozhodnutí věd jiných, především biologie a etiky.

33. Stanovisko školy sociální je podstatně jiné. Zde odmítá se především názor, že blahobyt jedince má býti cílem všeho hospodaření, neboť má-li hospodaření charakter společenský, musí býti cílem této činnosti blahobyt celé společnosti jako celku. Dále se zde odmítá názor, že by se blahobyt společenský mohl zdvihnouti tím, že bude se co nejvíce podporovati vývin hospodářsky zdatných jednotlivců. To předpokládá sice řadu zdatných lidí, ale současně řadu ubohých, kteří těm bohatým k jejich zdatnosti pomáhají za cenu své

bídy a ubohosti. Názor sociální odmítá ono apriorní hledisko, že musí býti ve společnosti řada hospodářsky bídných, aby mohla býti na druhé straně řada hospodářsky silných, a že je to nutný zákon společenský. Ukazuje naopak, že tyto poměry vždy přivodily krise a ničily celé společnosti, že tedy poměry ty nebyly společnosti příznivé, nýbrž záhubné.

Formuluje tudíž své názory jinak: je pravda, že lepší postavení jednotlivců zdvihá živnost a blahobyt celé společnosti, ale je zároveň pravda, že bídné hospodářské postavení celých tříd ohrožuje celou existenci společnosti; strádání a bída každého jedince má svůj daleko větší vliv na stav celé společnosti, nežli blahobyt a bohatství jiného jejího člena a je tudíž zájmem celé společnosti, aby nestrádal a netrpěl třeba jediný její člen! Stanovisko individuální béře život společnosti jen s hlediska bohatých, toto však béře stejně, a snad více zřetele k chudým a strádajícím.

Jako tedy se dnes chápe nesprávně všecka hospodářská činnost jedincova jako celek v sobě uzavřený, který má za cíl blahobyt jedince, tak dlužno správně pojímati veškero hospodaření společenské jako jediný nerozlučitelný celek, nesoucí se k blahobytu společnosti jako nerozlučitelnému celku.

34. A pak je ovšem možno argumentovati o naší otázce jiným způsobem. Je každému jasno, že už sama h o s p o d á ř s k á hlediska by nutila jedince, aby hospodařil jinak, kdyby se dostal do této situace: vyráběl by tak, aby statky, které vyrobí, musil sám spotřebovati. Ale požitek těchto statků způsobí mu pokaždé jen strasti a bídu, takže hned musí vydati

mnoho energie na nápravu svého stavu a ztratí nad to ještě mnoho pracovního času. Je patrno, že zde samy důvody hospodářské nemluvily by jen proto, aby nepožíval těchto statků, nýbrž aby jich ani neprodukoval, neboť pak je to prostě marně vynaložená práce, produkovalo by se jen proto, aby se produkovalo. A že to je nesmyslné, je každému jasno už z individuálního hlediska.

V takové právě situaci ocitá se společnost, hledíme-li na její hospodářskou činnost dle theorie sociální. Také ona sama vyrábí a sama konsumuje, takže ona hospodářsky tím sebe sama ničí, vyrábějí-li se věci, které řadu lidí hubí. Tu pak už hospodářské motivy neříkají jen jak jedinci, tak společnosti: nepij!, nýbrž říkají zároveň: nevyráběj alkoholu, neboť je to práce ničící tvůj hospodářský blahobyt. Tu samy argumenty ryze hospodářské žádají, aby se omezovaly a vymýtily mnohé potřeby a práce škodlivé: používání zhoubně působících dráždidel (opia, tabáku, prostituce, surové a ukrutné zábavy a produkce, sensace atd.). Proto mohou národohospodáři žádati odstraňování různých odvětví výroby, kde energií lidskou se plýtvá na př. na zvrácenosti mody a vkusu, na alkohol, na ničivé předměty, opium atd. „Společnost, která by svou činnost věnovala tvoření hodnot podobného pochybného významu ke své vlastní spotřebě, by nevolila pravou cestu k povznesení svého blahobytu“.*)

*) Koloušek, Systém nár. hosp. str. 129. — Zde ovšem jsme konečně přece jen u úvah ethických, neboť jakékoli úvahy sociální na konec musí se vždy vyhrotiti v úvahy

Je-li tudíž pravdivé naše stanovisko, že hospodařiti znamená vésti hospodářskou činnost tak, aby se docílilo co největšího hospodářského blahobytu společnosti v celku, že tedy hospodaření má míti vždycky tento cíl sociální*), a je-li dále pravda, že vyráběním předmětů, jež sice slouží k blahobytu několika osob, nikoli však celé společnosti, se blahobyt hospodářský nezvyšuje, nýbrž snižuje, znamená to, že toto hledisko nejen přikazuje každému jedinci, aby nepil, ale zároveň také, aby statků takových nevyráběl.

*

35. A tak je skutečně možno s tohoto hlediska odsouditi nejen pití alkoholu, ale zároveň i žádati odstraňování alkoholové výroby a všech podobných jiných činností hospodářských. A možno tedy zároveň odpověděti na nahoře položenou otázku:

Ano, jsou ryze hospodářské motivy a důvody, jež mohou odsuzovati pití alkoholu, jeho výrobu a jiné podobné činnosti hospodářské. Záleží to však

---

ethické a orientovati se právě na nich. V našem případě by šlo nyní o to, dokazovati s hlediska mravního, že společnost se má vyvarovati jakéhokoli mrhání svých sil a má chtíti blahobyt svůj, t. j. všech svých členů. Tak by úvahy ty přešly přece v obor ethiky. To však můžeme prostě předpokládati jako to každý národohospodář předpokládá vždy u jedince při svém bádání národohospodářském.

*) Tak dívají se na hospodaření společenské socialisté. Byli by tudíž jen důslední ve svých vlastních hlediscích, kdyby abstinenci prohlásili za nutný důsledek svých názorů a za část svého programu.

na zásadním hledisku, se kterého chápeme hospodaření vůbec: národohospodářská theorie individualistická těchto důvodů nemá a dáti je nemůže, theorie sociální však přispívá na př. k odsouzení alkoholové výroby a hospodářských činností podobného rázu více, než-li důvody všech ostatních věd.*)

Abstinenti často se obraceli na národní hospodáře a žádali je o vyjádření se s hospodářského hlediska o alkoholismu. To, co zde bylo řečeno, je snad vše, co národohospodář zásadně o věci říci vůbec může. A platí to o všech činnostech a odvětvích hospodářských, které mají podobný ráz a týž sociální vliv jako výroba alkoholu.

---

*) Zde je nutno aspoň se zmíniti o jednom důležitém momentu v celém problému výroby alkoholu.

K hospodářské stránce alkoholismu patří totiž také všecko státní a obecní hospodaření s daněmi a dávkami z alkoholu — zde padají na váhu celá sta milionů, jež státy z alkoholu čerpají a jež často bývají uváděny také ve prospěch alkoholového konsumu. Na alkohol lze prý nejsnáze ukládati daně spotřební — zejména je-li skutečně škodlivý — poněvadž stát si může tak nejsnáze opatřiti vydatné příjmy; jak by si státy a obce příjmy ty vynahradily? — zní námitka.

Důvod ten má jistě důležitost podřadnou a odpověď naň je také snadná. Dnes už se všeobecně přijímá i ve státně finančních a v politických kruzích názor, že je nutno daňový systém budovat jinak než jen na nepřímých daních, čerpaných z nejnižších vrstev. Až tento názor, vycházející přímo z předpokladů sociální theorie národohospodářské, pronikne docela, padne i legenda, že je alkoholové výroby potřeba k podpoře státních a obecních financí, sama sebou.

To však je sama o sobě otázka zvláštní, jíž se zde obírati nemíníme.

V.

HOSPODÁŘSKÝ PARASITISM Z ALKOHOLISMU VZNIKAJÍCÍ A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ VÝZNAM ABSTINENCE.

36. Aby však tato sociální theorie národohospodářská mohla skutečně pití alkoholu a jeho výrobu odsouditi je třeba napřed konstatovati, zda-li alkohol způsobuje společnosti opravdu hospodářské škody, jež by se vyrovnaly oněm škodám, jež má dle hlediska individualistického alkoholismem do hospodářské bídy přivedený jedinec.

O skutečných výlučně hospodářských škodách způsobených společnosti pitím alkoholu — mírným i nemírným — přesvědčí nás jen několik málo slov o t. zv. sociálním a hospodářském parasitismu z alkoholu vzešlém.

Pití alkoholu, mírné i nemírné, způsobuje totiž ve společnosti řadu zvláštních činností, nákladných opatření a prací, které jsou samy v sobě neproduktivní a tím pro hospodářský život a blahobyt společnosti jsou v pravém slova smyslu ztraceny.

a) Především pití alkoholu zaviňuje přímo i nepřímo veliké množství nemocí. Lidé takto zastižení ztrácejí proto mnoho pracovního času, což má hospodářské důsledky jak pro ně samé, tak i pro společnost.

b) Proto však je třeba zřizovati nemocnice, sanatoria, blázince a množství jiných ústavů. To vyžaduje ovšem mnoho a mnoho nákladů a práce. Jak při zřizování, tak i při vedení a léčení v těchto ústavech je súčastněno mnoho lidí, jejichž počet by se velice zmenšil, kdyby nemoci pitím alkoholu způsobené zbytečně nebyly vyvolávány. A při tom ještě takto získaných sil pracovních by se dalo užíti k činnostem, pro společnost produktivním.

c) Znám je ohromný počet úrazů v třídách dělnických, jež jsou přímým následkem pití alkoholu. I tyto vrstvy plní nemocnice, finančně zatěžují různé instituty, jako úrazové, invalidní a nemocenské pojišťovny. Nehledě k tomu, že činnost těchto institucí byla by nepoměrně intensivnější a po jiných stránkách blahodárnější, kdyby od takových výdajů se jim ulehčilo, znamenají tyto úrazy ohromné ztráty hospodářské opět jak pro účastněné osoby, tak i pro ostatní společnost.

37. d) Ale dále. Bylo by jistě nesmírně poučné ukázati, kolik vlastně soudců, budov soudních a trestních a jiných, policistů a různých administrativních úředníků je vydržováno jen proto, aby se starali o lidi, kteří následkem pití alkoholu se dopouštějí činů špatných a zločinných.

Tu by teprve bylo patrno, jak požívání alkoholu si vynucuje na společnosti ohromné oběti,

neboť všechny tyto instituce a celý ten úžasně nákladný aparát správní jsou zjevně vydání neproduktivní.*)

Namítá se ovšem často, že se touto prací živí mnoho lidí. Ano, ale co by znamenalo pro společnost a pro její hospodářský blahobyt, kdyby celé ty legie lidí, zde zaměstnaných, se účastnily práce zemědělské, průmyslové, obchodní nebo práce vzdělavatelské a osvětné!

Je patrno každému na první pohled, že celá jedna veliká kategorie lidí je tu vázána, aby se zabývala zcela zbytečnými a neproduktivními pracemi ryze organisačními. A v každé společnosti je blahobyt, spokojenost a celková úroveň hospodář-

---

*) Sem patří ono známé poukazování na to, co stojí stát jeden alkoholik a jeho potomstvo. Snad se tu leckdy přičítá alkoholu více viny než jí má skutečně, ale v mnohých případech je to jistě pravda. Takových slavných a známých alkoholických rodin je veliká řada a jsou jim věnovány celé knihy.

V knize „L'Alcoholisme et la Lutte contre l'Alcohol en France" (Paris, Encyclopédie scientif. des Aide-Mémoire, str. 96.) R. Rome uvádí dle spisu dra. Pellmanna historii rodiny Ady Jurkeovy. Tato žena, oddaná pití alkoholu, zlodějství a tuláctví, narodila se r. 1740 a zemřela na počátku stol. 19. Její potomstvo čítalo 843 členy. Ze 709, o kterých bylo možno provésti zkoumání a statistiku, bylo:

106 nemanželsky zrozených,
142 žebráků,
64 živených veřejnou dobročinností,
81 prostitutek,
75 zločinců, z nichž bylo 7 vrahů.

V 75 letech tato rodina alkoholiků stála stát (pomoc žebrákům, vydržování v asylech a věznicích, přímá škoda jimi způsobená) více než 5,000.000 mk.

ská, sociální a kulturní tim nižší, čím větší procento lidí se musí zaměstnávat prací ryze organisační a administrativní.

Všichni ti totiž, kdož v organisování a administraci jsou zaměstnáni, jsou živeni od ostatních tříd obyvatelstva a na jeho útraty. Je a musí tedy býti v zájmu každé společnosti všecka administrativní a organisační zbytečná zaměstnání omezovati na míru nejmenší, aby tak jedna třída nebyla parasitem pro třídu druhou.

O věci té není třeba dlouze se šířiti a dokazovati ji. Známe z historie státy, jež byly a jsou byrokratickou aristokracií v pravém slova smyslu pohlcovány, známe, co potřebuje v moderních státech administrace, byrokracie a vojsko — i to je součástí organisačního aparátu dnešní společnosti — a to všechno žije jen na útraty tříd produkujících. Že je to zjev nesociální a naprosto nezdravý, musí-li jedna třída živiti druhou, není dnes třeba už vykládati.

38. e) Ale uvažme ještě toto: Požívání alkoholu způsobuje — jak je dnes docela přesně dokázáno — větší úmrtnost hlavně v třídách dělnických, způsobuje ročně veliké množství přímých smrtí,*) zvyšuje neplodnost obyvatelstva a v běžném denním životě vyvolává řadu rozvrácených a zničených existencí. Každý takový zmařený život znamená velikou hospodářskou ztrátu nejen pro nejbližší členy rodiny, ale i pro celou společnost, nehledě ani k tomu, že plynou z toho i důsledky

*) Viz statistiky o tom na př. v citované už knize: Dr. M. Helenius, o. c. str. 291.

další: neštěstí a bída pozůstalých, ztráta kulturních hodnot pro společnost atd.

f) Dále: Zmínili jsme se již o ztrátě pracovního času, vzešlé jak z nemocí a úrazů, tak i z nutnosti nemoci ty léčiti. Ale většina takových úrazů a nemocí má vždy zlé důsledky v celém životě pozdějším, seslabuje výkonnost pracovní, způsobuje stále trvající infirmitu a vrhá dotyčného do hospodářské bídy.

Kromě toho však všechny ty přestupky, zločiny, nemoci a úrazy nejen že béřou stiženým pracovní dobu, ony zejména rozrušují celou rodinu a všecka ta rozčilení, neštěstí a bolesti mají svůj odraz v hospodářské činnosti všech dotčených lidí Viděli bychom, jak ohromné jsou to ztráty hospodářské, kdyby jen zde byla možná statistika.

g) Ale i přímá výkonnost pracovní padá tu na váhu. Dnes je přesně vědecky konstatováno, že i mírné požívání alkoholu soustavně snižuje a ubíjí výkonnost tělesnou a duševní u dětí i u dospělých a lze tudíž snadno viděti, jak ohromné jsou hospodářské ztráty z toho, že dělníci, úředníci a zaměstnanci všech oborů otupují požíváním alkoholu bystrost duševní a výkonnost i sílu tělesnou.

h) Při tom však se nesmí zapomenouti ani na tu ohromnou spoustu času, který se přímým pitím alkoholu promarní. Ovšem veliká většina lidí čas ztrávený v hospodách béře ze svého času určeného pro odpočinek — ale i tak ztráta času, pobýváním v hospodách je ohromná a tudíž i ztráta práce veliká; uvažme jen, jak veliká řada lidí u nás i všude jinde je neschopna po nedělích a svátcích soustavně pracovati, kolik času zaberou tak zv.

modré pondělky, jež u mnohých jsou často několikrát v týdnu, kolik času zničí právě notoričtí pijáci a opilci, jak mnoho času zničeno je nočním pobýváním v hospodách — ne z toho nočního času — ale z času dne následujícího. To všecko má přirozeně veliký význam pro hospodářskou produkci a proto hospodářský dosah toho je tak ohromný.

Zde se nedá věc odbýti námitkou, že z toho žije řada jiných lidí; zde toto šetření časem a zbytečně promarněnou práci, k získání nových statků společnosti nijak nepřispívající, se příliš vnucuje samo sebou, nežli aby nebylo možno viděti ten ohromný hospodářský význam a dosah abstinence, tu hospodářskou zkázu a to zjevné mrhání sil společenských alkoholismem.

39. Zejména každému je patrno, že vydržování veliké spousty administračních, soudních a policejních úředníků a zřízenců s celým tím aparátem služebním děje se na útraty právě lidí pracujících, že zde je celá třída lidí, nejčastěji daleko lépe žijících nežli ti, kdož je vydržují, a ti že prostě žijí jako parasiti na útraty ostatní společnosti a z existence pijáků alkoholu; ti byli by zbyteční, kdyby se nepilo, sami by byli nuceni zabývat se prací produktivní, přímo by ulehčili ostatním třídám ono přispívání na společenské výdaje a nepřímo by prospívali společnosti tím, že by sami ze své produktivní práce na nutné organisační a osvětné podniky společnosti pracovali.

Parasitismem tím nemyslíme, jak z celého našeho názoru plyne, že všichni ti soudci, policisté, lékaři, zřízenci různých ústavů, hostinští atd. by

nepracovali — naopak, pracují často velmi zdatně a za dnešních poměrů, kdy alkoholism je hroznou sociální metlou, konají dokonce některá z těchto zaměstnání (lékaři na př.) vzácnou a cennou práci sociální.

Ale parasitism ten nám znamená, že je to práce hospodářsky neproduktivní, mající většinou paralisovati zlé následky pití, a že by bylo možno nahraditi ji prací jinou, společensky produktivní, která by měla za následek všeobecné zvýšení hospodářské a kulturní úrovně společnosti.

Tento parasitism jevil by se ještě v hroznějším světle, kdyby se dal vyjádřiti v číslech a statistikách. Viděli bychom, jak ony zbytečné výdaje za alkohol jako škodlivý nápoj jsou proti těmto hospodářským ztrátám směšně nepatrné. Zde je největší posila pro agitaci ve prospěch abstinence, jejíž hospodářský dosah, jak patrno, byl by prostě nedozírný.

Tam, kde lidé skutečně produktivně pracují na výrobě alkoholu a jsou z této produktivní práce živi, tam problém je složitější. Zde lidé, živíce se touto prací, získávají společnosti nové statky a tudíž se nejeví jako přímí parasiti. Proto i když se dokáže jinak škodlivost alkoholu, nelze je jen tak snadno nazvat parasity.

V případě druhém však je situace zcela jiná. Zde žijí celé třídy lidí přímo z toho, že celá řada jejich druhů provádí věci společnosti přímo škodlivé. Zde žijí soudní, policejní a administrativní úředníci z toho, že veliké množství lidí zdržuje se práce a při tom ještě dopouští se činů špatných. Zde žije veliká řada hostinských z toho, že množství

lidí v pondělí nepracuje, řada lidí nemocničních a lékařů z toho, že jiní si ničí svévolně zdraví.

A když nyní jiné obory vědní dokazují, že alkohol člověku přináší mnohem více škod nežli prospěchů a že tedy všecky ty hospodářské zkázy pocházejí z produktu zbytečného a škodlivého, plyne z toho naprosto nutně, že alkohol je zásadně zhoubný, škodlivý, neobhajitelný a tudíž zavržitelný nejen po těch všech stránkách ostatních, ale přímo i z důvodů hospodářských. Tu důvody hospodářské spěchají na pomoc všem důvodům ostatním a sesilují je tak, že prostě hájiti pití alkoholu nemůže se odvážiti nikdo.

40. A proto závěr náš je tento: Alkoholism v jistém směru způsobuje ve společnosti zvláštní druh hospodářského parasitismu; a poněvadž tento parasitism je jak s hospodářského, tak i se všeobecně sociálního hlediska škodlivý, je nutno alkoholism v zájmu rozumného hospodaření společenského důsledně potírati. A to tím spíše, že řada vědních oborů nám dokazuje, že alkohol je i jinak lidem škodlivý.

VI.

ZKUŠENOSTI SVĚTOVÉ VÁLKY A ALKOHOLOVÝ PRŮMYSL.

41. Jako v celé řadě jiných otázek, tak i v otázce alkoholismu a abstinence přinesla světová válka z roku 1914—15 mnohá překvapení a přímo přehodnocení. To, čeho sotva kdo se nadál, zejména v tak veliké míře, totiž soustavného omezování pití alkoholu ve válce, se dostavilo ve většině válčících států, a učiněna opatření, která také pro naše úvahy o hospodářské stránce alkoholismu a abstinence mají značný význam.

Abychom krátce jen shrnuli události, k této věci se vztahující, možno uvésti toto: V Německu byl výčep lihovin značně omezován hned po ohlášení mobilisace, v některých okresích zakázáno podávati osobám vojenským vůbec alkohol, v horním Elsasku a ve Slezsku zakázán vůbec prodej kořalky. V Rakousku provedena také řada omezení, hlavně pro vojsko, v Anglii dána možnost úřadům omeziti nebo vůbec odstraniti prodej alkoholu a docela se vyskytly návrhy na zmonopolisování výroby piva, z něhož mělo ovšem pak vzejíti omezení alkoholismu vůbec. Ve Francii nej-

důležitější je to, že se odvážili provésti úplný zákaz prodeje a dopravy absintu, vermuthu a jiných podobných alkoholů a zakázán prodej lihovin, majících více než 23% alkoholu. To jest věc dalekosáhlá, uvážíme-li, že se ve Francii vypilo v některých létech na 300.000 hl. absintu, vermuthu a p. nápojů.

Dalekosáhlá opatření provedlo Rusko, jež znemožnilo pití alkoholu především vojákům, ale zároveň zabránilo po dobu války prodeji zejména vodky. Ve smyslu opatření australských ponechává se i zde místním úřadům volnost třeba i trvale zameziti prodej alkoholu. Vodka vlastně z prodeje byla odstraněna úplně.

Ponecháme zatím stranou všecky úvahy o tom, jaký měla tato opatření vliv morální, hygienický, vojenský, jak v Rusku, tak i v ostatních státech. Zvlášť opatření ruské vyvolalo sensaci doma i v cizině, a hlasy, které se tu ozvaly, velmi jasně ukazují na to, jak hlavně mravní vliv (i soukromohospodářský) pro malého ruského člověka byl tu ohromný.*)

42. Nás zajímá hospodářská stránka celé věci. Vezmeme-li znovu v úvahu to, co bylo pověděno výše o hospodářské síle alkoholové výroby, a že na př. Rusko samo mělo jen z vodky státních příjmů více než 1600 milionů K ročně, musí nás vše to překvapovat. Viděli jsme, že národohospodáři byli dosud shodni v tom, že z hospodářských důvodů bylo by možno výrobu alkoholovou po-

*) Viz, co o tom píše prof. dr. B. Foustka v Naší Době r. XXII. str. 412; dále hlas švédského profesora Hjalmara Segréna v témže ročníku Naší Doby str. 187.

vlovně bez velikých obětí odstraniti, a nyní najednou tak dalekosáhlá a rázná opatření, jejichž následky dají se cítiti především hospodářsky a jež právě všechny dřívější názory národohospodářů v této věci stavějí na hlavu.

Těžko lze říci, které byly rozhodující motivy všech těchto opatření zejména v Rusku. Jistě bylo to přesvědčení, že střízlivý národ a střízlivý voják je lepší nežli voják alkoholisovaný. V Rusku byla to v neposlední řadě i prestyž státu a lidu, jemuž se hlavně v Německu smáli pro jeho alkoholism a do nejvyšší míry v karikaturách, knihách, malbách, listech ironisovali jeho vodku a jeho domnělé barbarství vodkou podporované. Ale v každém případě byly to zvláštní okolnosti hospodářské. Poznalo se totiž, že právě v dnešní době celkový rozvrat hospodářský, válkou způsobený, umožnil opatření, jež by za poměrů normálních sotva byla možna.

Všeobecně je možno uvésti tyto hlavní hospodářské momenty, jež tato mimořádná a překvapující opatření vyvolala:

Prohlášením války způsoben byl naprostý převrat ve všech hospodářských poměrech. Válka sama vyžádá si ohromnou spoustu obětí hospodářských v různých směrech a v různé podobě; nikdo není si jist ani zítřkem, a nejen životy, ale i hospodářské existence i nesúčastněných jsou úplně vydány na pospas nevypočitatelným událostem. Nastává rozvrat, nejistota, zvláštní válečná nervosa. V takových dobách lidé jsou dobře připraveni k obětem, které by jinak těžce snášeli; nejčastěji po jisté době napětí dostaví se resigna-

ce, které lze velice dobře využiti právě k podobným opatřením.

Tato psychologie je sesilována s hlediska alkoholové výroby ještě tím, že jako všecky jiné podniky i pivovary a lihovary v každém případě — i kdyby se na ně přímo nesáhlo — utrpí škody veliké, neboť v době války, zvlášť v dnešní válce, jest konec konců přece jen třeba především jísti. Mimo to válkou, mobilisací, povoláním k službě bude veliká spousta výčepníků, hostinských, překupníků, samostatných vyrabitelů úplně nebo aspoň z veliké části zničena, takže po válce budou musiti v každém případě hledati nové zaměstnání nebo začíti úplně znovu, i kdyby na výrobu alkokolu sáhnuto nebylo.

Konečně lidi stihne tolik bídy a neštěstí, že ztrátu existencí a hospodářských statků nepokládají za tak velikou a nebo aspoň ne za nejhorší.

Když zmocní se lidí takováto psychologie, pak není třeba všech těch úvah, jež byly podrobně uvedeny nahoře, ani není třeba tolik ohledů při odstraňování pití a výroby alkoholu; za takových okolností, když ještě k tomu rozhoduje moc válečná všude, a svoboda veřejného projevu je značně omezena, je skutečně možno přistoupiti k opatřením, jež provedli na př. v Rusku. Zde bylo to umožněno ještě dvěma jinými věcmi. Ruský tradicionelní autokratism a s ním související značně vžitá poslušnost ruského člověka k úřadům jistě nemálo umožnila provádění daných rozkazů o omezení pití vodky. Kromě toho režim výroby vodky — státní monopol — sám v sobě velmi usnadňuje podobná opatření. Vždyť götheborgský systém je v podstatě také monopolisace výroby alkoholu.

Konečně ruský stát sám dobře věděl, že finančně zle nepochodí. Obyvatelé rádi nahradí státu příjem z vodky velmi výnosnými daněmi a nebudou reptati, je naopak možno, ba jisto, že finanční ministr při tom mnoho vydělá.

43. Ze všech těchto událostí plyne pro naše úvahy i pro doby normální několik velmi důležitých naučení:

a) Státy samy nám všem ukázaly, že i v otázce výroby alkoholu je možno vyžadovati od obyvatelstva oběti, a to velmi značné.

b) Státy a oficiální kruhy samy nám dokázaly, že výroba alkoholu je luxusem, t. j. užíváním určitých surovin k výrobě látek, jichž není nezbytně potřebí, ba naopak, jejichž výrobu je nutno eventuálně zamezit. V Německu a v Rakousku, kde výroba piva je tak ohromná, odsunuli ji dnes docela na vedlejší linii. V době, kdy ukázal se nedostatek obilin, zakázáno bylo sladování, slad, který byl k disposici, zkonfiskován a užit k výrobě mouky, výroba piva i v největších pivovarech omezována a přímo znemožněna. Vyžadují toho potřeby a zájmy celku. K naší theorii o sociálním rázu hospodaření dán byl tím nejpádnější doklad, a právě s hlediska ryze hospodářského dokázána byla prakticky ona škodlivost a nesprávnost užívání určitých surovin na statky společnosti škodlivé, jež výše byla dokazována theoreticky. Výroba alkoholu byla tu v principu prohlášena za nehospodárnost.

c) Nebude na příště už možno theoreticky se brániti zakročování státu v omezování výroby alkoholové.

d) Je patrno, že mohou přijít okolnosti, kdy nestačí cesta povlovná a kdy není třeba se báti ani opatření ráznych a násilných k odstranění alkoholové výroby. Nejlepší cesta, jak z případu Ruska je patrno a jak i v Anglii to vidí, je zmonopolisování veškeré alkoholové výroby, neboť teprve, když stát všecku výrobu alkoholovou zmonopolisuje, má naprostou možnost naložiti s ní sám dle svých potřeb a zájmů beze všech překážek.

e) V principu máme dnes oficiálně od států samých, od kruhů rozhodujících a nejmocnějších přímo pití a výrobu alkoholu odsouzenu, i kdyby po válce nastaly poměry dřívější. Nedá se oddisputovat ten fakt, že státy v době, kdy jim bylo nejhůře a kdy jednalo se o jejich existence, obrátily se vlastněk abstinentům a daly jim oficiálně největší zadostiučinění, žádaly jejich pomoci a nepřímo prohlásily, že mají vlastně se svými názory pravdu.

Abstinenti přirozeně nezapomenou, čím jejich názory státům v nejtěžších okamžicích jejich života přispěly, a budou ovšem i v dobách míru a v dobách normálních dovolávati se těch zkušeností, jež kritické doby války nám přinesly.

Válka osvětlila tu nejen problém alkoholismu a abstinence znovu s různých hledisek, ale i národohospodářům poskytla cenná poučení, jichž bude jistě nutno v budoucnosti použiti.

OBSAH.

Strana

Úvod 3

I. Národohospodářský význam výroby alkoholu . . . 5

II. Je možno odstraniti nějaké odvětví hospodářské a speciálně průmysl alkoholní? 28

III. Pochybené pokusy o rozřešení hospodářské stránky problému alkoholismu a abstinence 44

IV. Je možno důvody ryze hospodářskými hodnotiti určité potřeby a tím i určitá odvětví výrobní? . . 49

V. Hospodářský parasitism z alkoholismu vznikající a národohospodářský význam abstinence 69

VI. Zkušenosti světové války a alkoholový průmysl . 77

VK

„ČESKÉ OTÁZKY" K „NOVÉ EVROPĚ"

MINULOST A PŘÍTOMNOST. SBÍR
KA ROZPRAV. ŘÍDÍ Dr. VLADIMÍR
KLEČANDA./ SVAZEK PRVNÍ: JARO
SLAV WERSTADT: OD „ČESKÉ OTÁZ
KY" K „NOVÉ EVROPĚ". S TIT. VÝZD
O. ŠTÁFLA./ TISKLI ŠTORKÁN A JA
ROŠ V ŽIŽKOVĚ./ VYDAL V ÚNORU
1920. VLADIMÍR KLEČANDA NA POD
ŠKALSKÉM NÁBŘEŽÍ 32. PRAHA II

JAROSLAV WERSTADT:

OD „ČESKÉ OTÁZKY" K „NOVÉ EVROPĚ".

LINIE POLITICKÉHO VÝVOJE MASARYKOVA

POZNÁMKA ÚVODNÍ.

V přítomném pokusu o pochopení a výklad vývojového procesu Masaryka — politika může jíti ovšem jen o vystižení jeho povšechného směru a úhrnného smyslu, nikoliv o jeho vylíčení ve všech stadiích a obratech, ve všech otázkách a podrobnostech. K tomu bylo by třeba prostudovati veškerý obsáhlý materiál a zpracovati jej v objemné knize. Dříve než se nám dostane práce thematu důstojné, nebude snad bez ceny orientační črta tohoto rázu. Aspoň v dosavadní literatuře o Masarykovi — jak se zdá — není zbytečná.

Avšak autor psal svou stať i z potřeby svrchovaně osobní. Cítil jako povinnost k vlastní své politické minulosti a k minulosti směru, k němuž se hlásil, smířiti někdejší zásadní odpor proti Masarykovi — autoru „České otázky“ a vůdci t. zv. realismu s enthusiasmem pro Masaryka — spisovatele „Nové Evropy“ a uznaného vůdce celých Čech za světové války i po ní. Napsal-li z ryze vniterné pohnutky před léty do studentského časopisu odmítavý, ba příkrý doprovod k druhému vydání „České otázky“, píše dnes ze stejně poctivého hnutí mysli a srdce tuto úvahu vyrovnávající minulost s přítomností. Tím je dáno stanovisko stati, tím budiž dán i poměr čtenářův k ní.

A vychází-li tato drobná práce nemnoho neděl přede dnem sedmdesátých narozenin Tomáše G. Masaryka, platiž i za oslavu velkého jubilára, oslavu — snad aspoň to bude přiznáno — kritickou a soudnou a tím oslavu v Jeho stylu a duchu. Hlavám a vůlím jako je Masarykova prokazujeme největší úctu a nejlepší pozornost, jestliže hledíme vážně pochopiti jejich myšlenku a snahu.

Životní dráha Tomáše G. Masaryka má v sobě cosi románově poutavého, až sensačního a bude vždy vděčnou látkou pro životopisce. A skorem stejně zvláštní a podivuhodnou je cesta, kterou se brala politická myšlenka a snaha tohoto největšího Čecha našich dnů, cesta, jejíž počátek i konec jsou označeny dvěma knihami, dvěma vyznáními. První je z prostředka devadesátých let minulého století a nese název *„Česká otázka“*, druhá objevila se v posledním roce světové války a její titul je zároveň bojovným programem a heslem: *„Nová Evropa“*. Mezi nimi jako mezi dvěma mezníky daleko od sebe ležícími vine se a stoupá neobyčejná linie politického vývoje Masarykova, k němuž bude se vždy obraceti zvědavý pohled historikův.

Hojná a veskrze drobná literatura příležitostná věnovaná Masarykovi po triumfálním návratu do vlasti osvobozené, nepoložila si vůbec vážně otázky po jeho politickém vývoji a tím méně podala k ní uspokojivé odpovědi. Ba místo ní bylo slyšeti hlas popírající dokonce vývojové proměny Masarykovy a odbývající výtkou nepochopení ty, kdož o nich mluví. Spisovatel *Gustav Jaroš* (Gamma) napsal: „Lidem *chabě vidoucím* zdá se, že dnešní Masaryk je zcela jiný než býval; *zdá se jim*, že jsou dva Masarykové; *domnívají se*, že se udál veliký přelom v jeho by-

tosti, dráze, práci, snažení. *Nikoli, je to stále jeden a týž Masaryk, ne dvojí.* Linie vývoje jeho života i díla je ideálně přímá, čistá, krystalová ... Týž duch, týž vyznavač svobody a spravedlnosti na počátku jako dnes ..."[1])

Bezvýhradný obdivovatel Masaryka starší, předválečné minulosti — náčelníka realistické strany — stejně jako Masaryka z doby světové války — vůdce celého národa a hlavy státu — nerozeznává některých věcí základních a chce oddisputovati skutečnosti příliš zřejmé. Má v tom ostatně proti sobě Masaryka samotného, jenž — jak uvidíme — neváhal za války otevřeně doznati omyly své politické minulosti, jež byl překonal novým a lepším poznáním založeným na nové a převratné zkušenosti. Nikdo zajisté nepochybuje, že Masaryk zůstal věren svým základním životním názorům, přesvědčením a ideálům; že byl vždy bojovníkem svobody a rytířem spravedlnosti, věřícím demokracie a apoštolem humanity. Taková ideální a mravní jednota Masarykova díla je faktem stejně nesporným jako krásným. Než u politika jde ještě o něco jiného: jde o *formy konkretní a životné,* do nichž vtěluje a v nichž chce realisovati svůj ideální princip a jde dále o *praktické cesty,* jimiž hodlá ke svým cílům dojíti, o *prostředky,* jimiž jich chce dosíci. Toto positivní *„co"* a praktické *„jak"* je pro politika stejně nezbytné, rozhodné a charakteristické jako všeobecné ideje a vůdčí zásady jeho politiky. Nuže, v těchto konkretních formách politického ideálu, v těchto určitých methodách užívaných na cestě k nim, tedy v tom, čím se nejživotněji projevuje osobnost činného politika, *Masaryk není jeden a týž* — naopak prodělává vývoj svrchovaně zajímavý a významný, podivuhodný a dalekosáhlý, *vývoj v pravdě dramatický.*

Je to v jádře *vývoj z národního filosofa a pedagoga, z reformátora společenského a nábožen-*

[1]) „Masaryk". Původně v týdenníku „Česká Stráž". Nyní též v knize: Gamma, Hlas 1918, str. 105.

sko-mravního ve skutečného politika a státníka. Masaryk byl od svého příchodu do Prahy především iniciátorem a organisátorem českého hnutí kulturního, zvláště vědeckého a filosofického, a po krátké epizodě své politické aktivity ve straně mladočeské s počátku 90tých let soustředil se k vypracování své české filosofie národní, vyložené hlavně v knihách „Česká otázka", „Naše nynější krise", „Karel Havlíček" a „Jan Hus". Se stanoviska této své filosofie Masaryk potom posuzoval a hodnotil náš politický vývoj a zápas a založil i vlastní politickou stranu, jejíž stoupence však poutalo spíše nepolitické učení vůdcovo než snaha uplatniti svou vůli ve vlastním, aktuálním politickém snažení současném. Teprve novým vstoupením Masarykovým na vídeňské kolbiště parlamentární r. 1907 počíná političtější období Masarykovo a v souhlase s tím jeho strana ztrácí svou dosavadní povahu kulturně-ethického hnutí, svou výlučnost sekty a stává se opravdovou politickou stranou, vedenou především politickými principy a hotovou ve jménu jich i k vytvoření nových a širších útvarů stranických.

Tvůrci t. zv. realismu byla *česká otázka otázkou náboženskou* a *český problém problémem malého národa,* jehož životním smyslem a úsilím má býti *uskutečňování humanitního ideálu humanitními prostředky,* humanitní taktikou: „je-li humanita cílem všeho myšlení, musí být cílem i všeho snažení, humanita jen humanními prostředky se dobude — osvícenou hlavou a teplým srdcem."[2]) Národní malost překonáme toliko duševní a mravní velikostí — taková je asi základní myšlenka autora „České otázky" a proto kulturní, sociální, morální povznesení a zdokonalení českého života je jeho nejvlastnějším programem. *Vnitřní politika a drobná práce* — to jsou hesla, která se vracejí stále v jeho výkladech a výzvách, aplikována na nejrozmanitější obory, na celé složité ústrojí života národního. S touto posi-

[2]) „Česká otázka" 1895, str. 148.

tivní stránkou filosofova snažení souvisí logicky nutně jeho negativní část: analysa a kritika dosavadního snad nezdravého vývoje, dosavadního nedostatečného stavu. *Kriticism* je proto rubem a drobná práce, vnitřní politika osvětová, sociální, hospodářská a jiná je cílem téže obrodné snahy Masarykova realismu.

Tímto učením a působením Masaryk vykonával mocný vliv na mladé pokolení, jemuž se stával učitelem širokého a pronikavého chápání potřeb českého života a vychovatelem k mravní, životní opravdovosti a přísnosti. Nicméně *generace devadesátých let,* tak zvané *hnutí pokrokové,* nepostavilo se ve své většině a svými nejvýznačnějšími pracovníky na půdu Masarykova realismu a pozdější jeho politické strany, nýbrž dalo vznik jiným politickým stranám a směrům, jež se nazývaly *radikálními.* Oposice *radikalismu proti realismu* osvětluje nám původní politickou tvářnost Masarykova směru nejjasněji. Vhodně naznačil kritik *F. V. Krejčí*[3]) odlišnost „pokrokářů", jak se zvali původně pozdější „radikálové" a „státoprávníci", a realistů takto: „základní rozdíl mezi směrem pokrokovým a realistickým, různost jejich, abych tak řekl, psychologických typů je, že kdežto pokrokářství svalovalo největší část viny za naše poměry na vládu a naši nerozhodnost vůči ní a hledalo pomoci proto v radikalismu, byla nakloněna škola realistická sváděti všechnu vinu jen na nás samy (a pouštěti nepřátelské nám činitele snad až příliš se zřetele), spatřovati hlavní zlo v povrchnosti, neopravdovosti a za hlavní lék považovati sebepoznání a střízlivou analysu." Tento postřeh současníkův správně vystihuje to, co bychom nazvali *nepolitičností* Masarykova realismu a co vystupuje příkrým kontrastem k silnému politickému smyslu radikálně pokrokové mládeže a potom radikálních stran.

Tento proud stýkající se jinak v praksi s kritickými a kulturně obrodnými tendencemi realismu

[3]) V článku „K dnešnímu stavu mladého hnutí", Rozhledy VII, 1897/8, str. 248.

kladl váhu na *politické řešení české otázky,* na zjednání *zevních podmínek,* na získání *volného a silného prostředí* pro plný rozvoj národních energií. Před léty, ještě v době nesmiřlivého zápasu mezi oběma směry, formuloval jsem hlavní jejich rozdíl větami, které snad stojí dnes za vzpomenutí. Psal jsem[4]): „Realism, resp. profesor Masaryk, českou otázku politickou označil *problémem malého národa,* který lze řešiti jedině humanitou, humanitní ideál a humanitní taktika — to jsou cíl a cesta. Problém malého národa je také problémem dánským, rumunským, srbským na příklad a přece — cítilo se — jejich problém není naším. Naše formule tedy není tak jednoduchá, nebo lépe řečeno, je zatím *jiná:* je to *problém nesvobodného národa* — — A tento problém, v němž není vlastně nic problematického, prostý a průhledný, ne vděčná látka filosofa, ale věčně palčivá otázka — protože otázka života a smrti — národa potlačeného a čestného zároveň: *boj za svobodu* — to byl, chcete-li, český problém, jak jej pokrokářství chápalo a cítilo v celém jeho dosahu, to byla česká otázka, kterou nemohlo nechati nezodpovědnu. Tato základní hlediska, na něž, nemýlíme-li se, možno redukovati oba směry, určovala jejich zorný úhel, v němž viděly a hodnotily otázky českého politického, kulturního a hospodářského života, jejich *taktiku a methodu.* Ona diktovala *základně různý poměr k domácím národním odpůrcům i nepřátelskému státnímu útvaru.* Ona stvořila na jedné straně absurdní a zrůdné svou skrupulosností české humanitářství a na druhé výbojnost, která — mluveno s Dykem — nechce „jít konsekvencím myšlenek svých s cesty." Vysvětlíme si tak snadno nuanci, kterou si dovolil — ještě trochu nesměle tehdy — mladý politik[5]) ve formuli filosofově: „hu-

[4]) K novému vydání „České otázky". Časopis pokrokového studentstva 1908/9.

[5]) Antonín Hajn ve stati „Realismus" (recense „České otázky"). Rozhledy IV. 1894/5. Nyní též v Hajnově Výboru prací" I. díl 1909.

manitní ideál, ale také *ideál* humanitní taktiky. Znamenalo to, že vzdává se cti domyšlení filosofického problému za možnost *dobojování se cíle,* že nechce a nesmí se zříci *posledních prostředků i konců svého zápasu.* — — — Pokrokáři nediskutovali svůj problém, oni jej intensivně žili, oni jím trpěli bezprostředně a osobně. Stalo se proto pokrokářství politickým *hnutím osvobozenským, státoprávním . . .*" A bylo — dodejme zde — hnutím vášnivě *nacionálním,* které právě českému nacionalismu dalo nový, hlubší moderní obsah, hnutím *radikálně demokratickým až republikánským* s ostrým smýšlením *protirakouským a protidynastickým.* V roce 1893 objevily se v mládeži známky vření revolučního a předáci hnutí nastěhováni do žalářů.

Pro radikální směr zůstával již trvale *obnovený český stát* vůdčí politickou myšlenkou, ať již potom bude *v rámci nebo mimo rámec* podunajské monarchie a ať cesta k němu povede *vyrovnáním* nebo *irredentou.* Důsledná proticentralistická opposice a využívání rostoucích vnitřních nesnází i případných vnějších zápletek říše k důraznějšímu předložení českého účtu byly hlavní taktické zásady radikální politiky, jež — vycházejíc od mocenských poměrů mezinárodních — čím dále tím více počítala toliko *s násilným řešením rakouského problému* v evropském konfliktu válečném, od něhož si slibovala úplné státní samostatnosti české. Před válečnou katastrofou nynější říkalo se této politice *„katastrofální"* ve smyslu nikterak pochvalném a doporučujícím.

Autor „České otázky" a potom tvůrce a vůdce strany realistické, později „pokrokové", byl dlouho *nejzásadnějším odpůrcem tohoto radikalismu. Nesdílel* nejprve jeho vášnivého *nacionalismu,* který byl dominujícím hlediskem i citovým podkladem radikální politiky; spojoval své více hloubající češství s obecnějšími představami lidství, humanity, náboženské a sociální reformace a užší, leč jasný zorný úhel onoho ustupoval nejednou širším, avšak mlha-

vějším zájmům těchto. Často staví své humanitní a náboženské tendence *proti* nacionalismu: *„Nacionalism ohrožuje nás více než se domníváme“* — praví Masaryk,[6]) vytýkaje, že pro svůj antagonism k němectví ztrácíme smysl pro své vlastní české poslání a „nedovedeme pracovat bez ohledů na cizinu“ — jakoby český nacionalism byl měl toliko negativní smysl protiněmecké fronty a nikoli též samostatný a kladný obsah vlastní. A jindy vytýká: „Naše politika uvízla hned roku 1848 na písčině nacionalismu. Nacionalismem rozumím jednostranný kult jazyka a národnosti, zapomínající na to, že národnost musí být založena na humanitě.“ [7]) Naproti tomu nutno říci, že nacionalism u nás nebyl v odporu k humanitě a že jeho obsah se měnil, šířil a prohluboval, znamenaje též něco jiného a více než mínil Masaryk. Ještě v poslední knize Masarykově čteme významné vyznání a doznání: „Nebyl jsem nikdy šovénem, *nebyl jsem nikdy ani nacionalistou;* často jsem tvrdil, že myšlenka národní přitahuje mne svou stránkou sociální a mravní — potlačení národů jest hříchem proti lidskosti.“[8]) Masaryk tedy rozlišuje sice spravedlivě šovinism a nacionalism — onen nemorální, tento mravně oprávněný, nicméně jeho politickou ideologii a sensibilitu, u nás dosti výjimečnou a často i křivě chápanou (zvláště ve starším vlasteneckém pokolení), karakterisuje dobře toto jeho otevřené *zřeknutí nacionalismu,* na jehož obranu u nás bylo vhodně řečeno, že se nikdy nezpronevěřil velikým příkazům humanity, nýbrž je naplněn cele duchem jejich.[9])

Politicky nad jiné významná byla ovšem *otázka národní taktiky,* národního postupu za vytčenými cíli. Její důležitost vyznačil a odpověď k ní podal

---

[6]) Jan Hus, 1896, 2. vyd. (1899) str. 30.
[7]) „Karel Havlíček“ 1896, str. 96.
[8]) „Nová Evropa“ 1918, franc. vydání str. 139.
[9]) Souhlasím v této věci s prof. *Pekařem,* s jeho vroucí apologií českého nacionalismu v polemické studii o *„Masarykově české filosofii“* 1912.

autor „České otázky“ slovy: „Upomínky na naše četné boje za existenci v minulosti a zejména povstání končící porážkou bělohorskou, náš pád, naše obrození za francouzské revoluce a osvícenského hnutí minulého věku, revoluce r. 1848tého, povstání polské — to všecko nutí myslícího Čecha k rozhodnutí: násilně nebo smírně, mečem nebo pluhem, krví nebo prací v potu tváře, smrtí nebo životem?“ A Masaryk se rozhodne: *„Ne násilím, ale smírně, ne mečem, ale pluhem, ne krví, ale prací, ne smrtí, ale životem k životu — toť odpověď českého genia, tot smysl našich dějin a odkaz velikých předků.“*[10])

Masaryk byl tedy rozhodný *evolucionista,* vyznavač a hlasatel povlovného vývoje uskutečňovaného prací a s tohoto stanoviska stejně jako z přesvědčení, že humanitní ideál přikazuje toliko humanitní taktiku, *zavrhoval zásadně každou revoluci:* „Člověk moderně vzdělaný . . . je tedy *proti všelike revoluci z dola i s hora. Revoluční taktika je taktika zastaralá, je šosáctvím.* Realistické a konkretní pojímání společnosti a státu *vylučuje politický romantism;* realism a revoluce (násilná) jsou naprosté protivy. *Kdo věří v revoluci, nebéře života do opravdy.* Vím, že *revoluce je dnes přežitkem starého regimu — politika demokratická a lidová revoluce nepřipouští.* Svět stál a stojí na práci, ne na náladě, svět udržuje se jen prací a to prací drobnou, prací stálou.“[11])

Masarykův *„Havlíček“* je jedinou *polemikou proti radikalismu a revoluční methodě v politice.* Nicméně zde již Masaryk *není v zavrhování revoluce tak absolutní* a třebas si — jak bylo již častěji vytčeno — v nejednom a také v tomto ohledu připodobnil Havlíčka k svému obrazu, přece dal se jím také sám poučiti a hlavně dal se poučiti historií roku 1848, která mu postavila před oči konkretní revoluci, jejíž oprávnění, význam a zásluhy musil uznat. Před

[10]) „Česká otázka“, str. 148.
[11]) Naše nynější krise 1895, str. XLIX.

rokem, dvěma, Masaryk ještě napsal: „Dnes poznáváme, že zejména *revoluce posledního století* byly výsledkem a *pokračováním předchozího pochybeného vývoje,* poznáváme, že revoluce je symptomem a *další příčinou nezdravoty* a proto voláme po práci a opět po práci soustavné, promyšlené, stálé, vytrvalé. Politika lidová je stálou a nepřetržitou reformací — politika lidová je nadšením pro práci a prací."[12]) Nyní však již praví: *„Nebudeme a nemůžeme zavrhovat francouzskou revoluci všecku,* tak jak *nezavrhujeme revoluci roku 1848 všecku.* Reformní idee a specielně reformační idee francouzské revoluce a revoluce roku 1848 právě my můžeme přijmouti. Francouzská revoluce nevyčerpává se přece jen terrorem, nýbrž má různé fáse a *ve mnohém pro Francii a Evropu reformu způsobila."*[13]) Jako nezavírá očí před faktem a významem revolucí historií daných, tak připouští Masaryk také zásadně, že *„politická revoluce sama v sobě je ethicky přípustna,*[14]) že „revoluce *má za cíl reformu a má oprávněnost v nevyhnutelnosti branné moci proti násilí"* a že „při revoluci, jako při každém činu, se také posuzuje *prospěšnost.* Je-li totiž *přiměřeným a úspěšným prostředkem reformním.*[15]) S tohoto již více *politického a praktického stanoviska* posuzuje *vyhlídky a oprávněnost* revoluce roku 48tého u nás. Tak soudí Masaryk, že: „Revoluční vzrušení nemohlo u nás být než chvilkové a příliš vnější, demonstrační, protože nebyli jsme připraveni na revoluci, měnící politické zřízení v základech. Od nové doby počínajíc *revoluci politickou předcházely revoluce duchovní* — náboženská a filosofická."[16]) Na tuto *vnitřní přípravu revoluce* klade Masaryk hlavní váhu: „Bez revoluce a reformace hlav a srdcí není žádné

---

[12]) Tamtéž str. XLIX/L.

[13]) Karel Havlíček str. 138.

[14]) Tamtéž str. 131.

[15]) Tamtéž 135.

[16]) Tamtéž 60.

vydatné revoluce politické.“[17]) V tom všem měl autor „Havlíčka“ mnoho pravdy; avšak Masaryk se přece *zase obrací proti revoluci vůbec* a nechápe své činnosti jako vnitřní přípravu nějaké příští vnější revoluce branné, neboť jednak cítí odpor ke každé revoluci krvavé, jednak ji pokládá již za zbytečnou. — „Každý politicky myslící Čech — praví Masaryk — musí si rozřešit problém revoluce. Revolucí zakončena (neříkám: ztracena) naše samostatnost — dobudeme jí revolucí? A byla revoluce příčinou, že jsme samostatnost ztratili? — — — Je to *problém český*, problém *po výtce český*.“[18]) Tento problem byl řešen u nás hned r. 1848: „Jedni, v jejich čele Palacký a Havlíček s ním řekli: *bez revoluce*, — druzí říkali: *třeba i revolucí*, říci prostě: *revolucí* si netroufali. To je ve vší stručnosti rozdíl hlavních dvou politických směrů a stran roku 1848, strany národní a strany radikální, v nichž dnešní směry a strany politické mají svůj historický základ.“[19]) Masaryk přijímá řešení Havlíčkovo a Palackého za své a činí je *závazným i pro naši přítomnost a budoucnost*. Toť podstatný rys jeho realismu v poměru k jiným současným „směrům a stranám politickým“, zejména k radikalismu. Proto Masaryk v „Havlíčkovi“ akcentuje takto: *„Revoluci hmotnou a heroickou dobu válek máme za sebou — nám kyne spása jen v idei*, kterou starší předkové vypracovali reformací a již naši buditelé nám postavili svým ideálem humanitním.“[20]) — Nebo: „Havlíček (to jest také: Masaryk) poznával, že *revoluce již vůbec je neúčelná*.“[21]) Neboť: „. . . *národ a člověčenstvo má těch velikých obětí dost*, národ potřebuje rozum, potřebuje sílu, potřebuje malou užitečnou práci — *životů dnes tak, jak se to žádalo v dobách dřívějších, národ a člověčenstvo již nežádá*. V tom právě tkví všecek

[17]) Karel Havlíček str. 129.
[18]) Tamtéž 139.
[19]) Tamtéž 40.
[20]) Tamtéž 103.
[21]) Tamtéž 353.

problém. „Jindy umírali mužové pro čest, pro blaho svého národa: my však z téže příčiny budeme žíti a pracovati.“[22]) — „Havlíček ... *byl proti revoluci proto, že romantikem nebyl.*“[23]) Havlíček žádá odpor zákonný a jeho názory o revoluci „vyplývají důsledně z jeho pojímání politické práce a taktiky a zejména tvoří část jeho *smýšlení protiradikálního.* Havlíček byl *důsledný odpůrce politického radikalismu.*“[24]) „Proti revoluci a radikalismu staví Havlíček vnitřní sílu a vzdělání.“[25]) Zde všude místo Havlíček můžeme čísti Masaryk. Poslední odstavce jeho knihy platí pohrdavému a paušálnímu odsouzení radikalismu: „Radikalism a reakcionářství jsou politickým diletantismem. Proti realismu, snažícímu se učinit z politiky přesné odbornictví, radikálové a reakcionáři jsou tím, co mastičkáři jsou proti vědecky vzdělaným lékařům. Mastičkářové konec konců nejsou než odruda svíčkových bab.“[26])

Netřeba snad po tom všem dokládati, že Masaryk byl zapřisáhlým *pacifistou,* který ostatně ani *nevěřil v možnost války* v současném osvíceném světě. — Válka, revoluce, mocenské poměry a vztahy evropských národův a států — to nebyly živoucí a životné politické reality pro Masarykův „realism“. Odbýval je rád slovy: „romantism“, „utopism“, „fantastika“.

Nepřiznávaje valného významu oné politice „vnější“, proti níž stavěl svoji „vnitřní“ — což souvisí s jeho opposicí proti přeceňování státu vůbec — Masaryk zvláště *hleděl s nedůvěrou k tak zvané vysoké politice, k politice mezinárodní, zahraniční,* již také nevěnoval zvláštní pozornosti. *„Planost našeho radikalismu“* spatřoval Masaryk právě též „v naší běžné *politice světové resp. zahraniční*“. Způsob, jakým o věci mluví, stejně jako názory, které projevuje, jsou výmluvné: „Máme všecky strany, frakce a

[22]) Karel Havlíček, str. 239.
[23]) Tamtéž 143.
[24]) Tamtéž 161.
[25]) Tamtéž 181.
[26]) Tamtéž 495.

směry — praví Masaryk — program státoprávní, tedy program, že chceme být ve svazku zemí rakouských. Tvrdil jsem v „České otázce“ a opakuji to, že *Palackého program je posud správný, míním jeho program státoprávní, jak jej formuloval 1865.* Zatím arci máme dualism, ale to v hlavní věci nevadí.[27]) Tento program přijímám *beze všech dalekosáhlých zámyslů a reservací mentálních.* Netoliko proto, že *neumím kreslit mapy,* ale proto, že jsem se dost pilně učil historii a z té naučil jsem se toto: Kdyby Rakousko v evropské konflagraci podlehlo a se rozbilo, dostali bychom se k Německu, s nímž už tisíc let jsme ve styku. Co by to znamenalo, ať si každý domyslí . . .“ Zdálo by se, že Masaryk sdílí obavu, která byla hlavní příčinou „rakouské orientace“ většiny českých politiků v posledních desítiletích před válkou, obavu z pruské annexe českých zemí, takže možno říci, že strach z Berlína hnal českou politiku do náruče Vídně. Avšak Masaryk hned také vykládá, že protestantské Německo právě tak jako pravoslavné Rusko nestojí o nové miliony katolíků, neboť podle jeho soudu *náboženské idee a jejich důsledky* „mají posud veliký vliv státotvorný, *větší než národnostní* . . .“ „Proto — uzavírá Masaryk — *docela klidně nečekám žádné ohromné světové katastrofy a velmi reálně počítám s existencí Rakouska. Nevěřím vůbec v katastrofy,* ale věřím v Palackého „světovou centralisaci.“ Věřím totiž a vidím, že i zahraniční politika se stává lidovou a že se socialisuje. Neboť jestliže se socialisuje politika vnitřní, jde z toho, že národové a státy lidové mírně se chtí vyvíjet vedle sebe — moc a násilí

---

[27]) Palackému ovšem právě „to vadilo“ do té míry, že odvolal svůj program Rakouska všech národů, že přestal věřiti v budoucnost říše, jíž adresuje slova Augustinova: Státy bez spravedlnosti čím jsou nežli velkým lupičstvím — a počítá s možností úplné samostatnosti Čech po porážce Německa, spoléhaje hlavně na Rusko. Masaryk tedy dovolávaje se Palackého, staví se vlastně proti němu, což učiní i výslovně, jak uvidíme.

ztrácí i v zahraniční politice své žezlo a vliv mají literatura a vzdělanost atd. a vliv větší a pronikavější, než jej mívalo cizí vojsko a než jej mít může vláda ta neb ona." A Masaryk končí výklad o „své" zahraniční politice takto: „Je to politika velmi jednoduchá, ovšem právě proto těžká, alespoň *těžší, nežli rozkrajování Evropy, hrození tyranům a podobné přežitky z dob minulých a minulých dávno a navždy.* Tudíž, konečně, jsem opět při politice vnitřní a hlavně pro tuto politiku: lid sobě a sebou! *Ne mnoho toho státu, tudíž ne mnoho politiky,* je heslo politiky moderní, politiky pokrokové, politiky světové."[28]) — Tu máme pohromadě téměř celý ideový inventář Masaryka let 90tých a do jisté míry Masaryka předválečného vůbec: jeho pacifistický, demokratický idealism a optimism, jeho přezírání státu a „politiky", zvláště „velké" politiky, jeho akcentování náboženského momentu na úkor nacionálního, jeho stanovisko rakouské . . . Uvidíme, co z něho zbude za čtvrt století.

Masarykův politický program v *otázce Rakouska*

---

[28]) Naše nynější krise str. LX—LXII. Naproti tomu *Josef Kaizl* právem obrací se v *„Českých myšlénkách"* 1896 kapitolou „Stát a politika" proti Masarykově nedoceňování jich a uzavírá: „. . . patrná tendence vývoje jest taková, že ji opravdu slovo o všemohoucnosti státu ne nesprávně označuje . . ."; „ . . . není pochybnosti, že na dobu velmi dlouhou zůstane stát velmocí ve společnosti. Toho faktu — nechať jest vhod nebo nevhod — neviděti, jest chyba. Fakt ten zvedá význam veškeré činnosti, která zjednává vliv na stát; k ní náleží vedle jiných ta, již říká se politická činnost kat exochen." (str. 132/3). V odmítání radikalismu u nás Kaizl byl za jedno s Masarykem, jsa při tom však na rozdíl od něho *oportunistou* celým svým založením povahovým a ethickým. Shodovali-li se radikálové s Kaizlem v oceňování významu státu pro život národa, rozcházeli se s ním diametrálně v konkretních politických důsledcích a závěrech: kdežto Kaizl a pozdější tak zv. český politický *positivism,* jehož byl u nás protagonistou, odvozoval z toho naši *státní politiku rakouskou,* náš positivní poměr k státu vlastně *cizímu a nepřátelskému, radikalism* naopak tím podepíral své úsilí *o samostatný stát vlastní, národní.*

a české samostatnosti se všemi svými vývojovými změnami a odstíněnými formulacemi vyžadoval by obšírné studie zvláštní; Masaryk drží se Palackého, pokud byl věren svému rakouskému programu, odříká se ho však, jakmile na sklonku života tento program opouští. Tak čteme u Masaryka: „Co se týče poměru českých zemí k soustátí rakouskému, tedy pokládám „Ideu státu rakouského", přes různé ústavní přeměny, posud za bezpečné vodítko; *je litovat, že Palacký,* jak jsme slyšeli, *sám do jisté míry své „Idee" se vzdával, doporučuje program více slovanský, národní — tím, nechtě, posílil politické fantasty."* Masaryk soudí, „že naše politika nemůže být úspěšná, nebude-li *nesena opravdovým a silným zájmem o osud Rakouska",* to jest „v souhlase s potřebami našeho lidu, pracovat ku *povznesení celého Rakouska* a jeho politické správy." Státoprávní program Palackého, ten, který uznával, znamená mu „podle humanitního programu a podle historicky daných skutečností . . . . *v dohodě s našimi německými krajany* usilovat o samostatnost v rámci říše rakouské."[29]) Masaryk neosvojil si konečné skepse Palackého v otázce zachování a životního oprávnění Rakouska, nýbrž sdílel naopak jeho dřívější nevěru v možnost samostatných Čech. Jestliže konstatuje, že „přesvědčení, že *národ český nemůže již být politicky samostatným* . . . je jedním ze základních názorů politiky Palackého" a „jako červená nit táhne se politickým dílem spisů v „Radhostu" sloučených[30]) (poznamenejme zde, že to rozhodně neplatí o „Doslovu k Radhostu", čili o politické závěti Palackého!), můžeme říci, že totéž přesvědčení ovládalo politiku Masarykovu a táž červená nit probíhala jeho politickými spisy, projevy a řečmi. Masaryk také nikde Palackého v této věci nevyvrací, nýbrž naopak se ho dovolává, ano jindy vyslovuje přímo souhlas s ním. Píše: „Palacký viděl v ideích,

[29]) Česká otázka str. 167/8.

[30]) Palackého idea národa českého 1912, str. 40.

nesoucích se za samostatností úplnou, jen „záludný sen“ a Havlíček smýšlel stejně, vysloviv se hned ve svém prvém náčrtu programovém (Naše korouhev P. N. 48, 19, III) o nemožnosti, aby malý stát mohl existovat docela samostatný . . . *Sám* s Palackým a Havlíčkem *souhlasím — ještě dnes nelze myslit a chtít jinak.* Tak jak Polsko bylo míčem v rukou svých sousedů, jak dnes Srbsko je jen zdánlivě samostatné, tak by se vedlo nám.“[31]) Hlavně poukazoval Masaryk na odpor českých Němců a vis maior sousedního hohenzollernského císařství, což bylo právě následkem neúplnosti a jednostrannosti jeho mezinárodně politické orientace: Masaryk nebral s dostatek v úvahu též všecky evropské síly sjednocené v obraně a odporu proti německému nebezpečí.

Ostatně nebyla to jen pochybnost o uskutečnitelnosti české samostatnosti státní, nýbrž i nedostatek přesvědčení o její nezbytnosti pro národ, co Masaryka vedlo k jeho „kacířské“ zdrželivosti v otázce českého státu.

V pozadí této chladnosti státoprávní zajisté bylo Masarykovo malé cenění státu a hlavně přehlížení mocenské jeho povahy, jež vystoupila jasně za války a ukázala všem tíhu odvislosti národa, který nemá v rukou vlastní moci státní a zvláště toho, co je ultima ratio státu v případě nezbytí: moci branné. Bez ní je národ konec konců jen nástrojem a prostředkem v cizích rukou, jehož se užívá a zneužívá proti jeho nejvniternějším citům a nejvlastnějším zájmům, nikoli pánem svého života a své vůle. Podle Masaryka však: *„Život státní a politický nemá pro národ té důležitosti,* která se mu u nás posud tak často přisuzuje. Určitěji řečeno: *politická samostatnost nás nespasí* a nezachrání; byli jsme samostatní a ztratili jsme samostatnost svou, a jsou národové samostatní a přece nesvoji.[32]) Není pochyby, že v posledních připomenutích Masarykových je dobré

[31]) Karel Havlíček str. 353/4.
[32]) Palackého idea národa českého, str. 41/2.

jádro, avšak takové připomínky jsou místné a včasné v národě samostatném; nesamostatnému bylo třeba říkati něco jiného. Takto nebylo to než jakési dělání ctnosti z naší české nouze. A když Masaryk jindy a později připouští důležitost a potřebu samostatnosti pro národ, pochybnost o její realisaci ho neopouští: „Jistě je samostatnost politická velikou zbraní národní, ale vždyť o to běží, *je-li tato samostatnost a do které míry je možná* a jakou politikou se jí domůžeme!" A opět Masaryk zdůrazňuje, že „*tu samostatnost musejí připustit a chtít* — *Němci* a Němci tu samostatnost připustí a budou ji chtít jen tehdy, když mezi námi nastane *spravedlivé a rozumné dohodnutí.* To jest: Němci musejí nabýt takových politických důvodů, že nám v naší samostatnosti národní nebudou překážet: důvody, pravím — protože podle mého soudu politika násilí, chytráctví a *očekávání těch pověstných „zápletek zahraničních" je vyloučena.* To ovšem tvrdím na základě své zkušenosti životní a studia dějinného vývoje našeho a světového vůbec."[33]) — Tak tedy logicky nezbývalo než dvojí: buď se dohodnout s Němci, anebo — když Němci o osamostatnění českých zemí nechtěli slyšet — resignovat na naši politickou samostatnost. Třetí možnost: *mocenské řešení* české otázky *proti Němcům* Masaryk vylučoval a přece právě to byla jediná schůdná cesta. A tou se dal Masaryk teprve za světové války.

Do starší periody Masarykova politického myšlení a úsilí spadají též jeho *kritické výpravy proti historickému státnímu právu českému a boje za právo přirozené,* které by byly měly pouze theoretický a akademický význam, kdyby právě program, jejž Masaryk z přirozeného práva odvozoval, nebyl znamenal jistou *abdikaci* tradičního politického programu dosavadního. V tomto sporu však vidíme hodně paradoxní zjev: že totiž z revolučního přirozeného práva Masaryk vyvozoval pro rakouské

[33]) Právo přirozené a historické 1900, str. 31/2.

poměry velmi málo revoluční důsledky, přestávaje na programu jisté národní autonomie, decentralisace a federalisace zcela pozvolné a dosti mírné, a pokud z něho činil závěry revolučnější, byly — proti nám; tak když přirozeným právem Němců sankcionoval jejich snahy po *rozdělení země.* Naproti tomu uskutečnění historického práva a našeho státoprávního programu o ně opřeného, jejž Masaryk nejednou očerňoval jako *nepokrokový a feudální,* znamenalo v politické skladbě monarchie převrat mnohem základnější a pronikavější. Masaryk za války tento program, rozšířený přiměřeně k celé situaci o požadavek připojení Slovenska, držel a hájil, poznav, že není v rozporu s jeho moderním právem přirozeným a že je v souhlase s reálnými a životními interesy českého státu, zvláště po stránce hospodářské.

Vývojová cesta, kterou prošel Masaryk *v poměru k Rakousku* a v otázce *revindikace české samostatnosti státní,* je v podstatě táž, kterou před ním vykonal *Palacký.* Masaryk — jak jsme viděli — dovolával se Palackého a stavěl na něm. Ale byl to právě Palacký „chybující" a nepoučený zkušenostmi celého života, kterého se dovolával, nikoli Palacký „obrácený", „napravený" a sebe sama karající, autor „politické závěti" z roku 1872. Masarykovi bylo nutno opatřiti si vlastní zkušeností a na vlastní pěst totéž omyly vykoupené lepší poznání, které před ním získal Palacký, žel že jen pro sebe, ne pro potomstvo. A byly to v základě tytéž bludy a illuse, z nichž vyléčil běh dějin a života Palackého Masaryka.

Jako Palacký tak i Masaryk dospěl posléze k prohlédnutí skutečné podstaty „státu Rakouského", k poznání jeho pravé „ideje". A jako Palacký vzdal se své někdejší víry „v pravotnost národa německého", tak Masaryk přestal důvěřovati v řešení české otázky směrem českoněmeckým. Oba očekávají posléze od porážky Německa a ztroskotání Rakouska splnění českých nadějí v osvobození. Masaryk byl při tom

šťastnější Palackého. Spolupracoval první mezi ostatními na tom, co starý Palacký téměř před půl stoletím „prorokoval" do budoucnosti, dodávaje, že „se toho již nedočká". — Před válkou Masaryk a jeho strana — nyní již skutečně politická — budujíce svůj program důsledně na principu demokracie, *věřili v možnost demokratického Rakouska,* vybudovaného z dola, Rakouska národů, Rakouska po švýcarském vzoru. To byla také koncepce, nebo lépe illuse Dra. *Edvarda Beneše,* autora knihy „Le problème autrichien et la question tchèque" nebo studie „Otázka národnostní" z roku 1908, jenž tehdy nevěřil v rozdrobení Rakouska a nepřál si ho. Rakouské Švýcarsko ukázalo se však holou nemožností: scházely tu všecky historické a psychologické předpoklady. Analogie byla nedostatečná a zkušenosti války přesvědčily o tom oba ideové vůdce pokrokové strany, mistra i žáka. Oba poznali, že Rakousko není žádným vnitřním a mravním *organismem,* nýbrž jen zevním a hrubým *mechanismem,* který se udržuje v chodu a při životě jen brutální mocí a že je tudíž nutno stejným způsobem sprovoditi je se světa.

Masaryk řekl své *poslední slovo o Rakousku* zvláště účinně v památné kijevské řeči k českým vojákům z července 1917, řeči, která nám připadá místy jako pendant k slavné politické závěti Palackého: „Co je Rakousko?" ptá se řečník a odpovídá: „Je to dynastie, do jisté míry armáda, vlastně vyšší důstojnictvo, církevní hierarchie a šlechta. To je Rakousko. A tato kasta vykořisťuje národy. *Jiné ideje nežli dynastické Rakousko nemá.*" A v poslední své knize zdůrazňuje, že Rakousko-Uhersko je *„stát veskrze umělý", „přežitek středověku",* „starý stát dynastický",[34]) který je nutně v nesmiřitelném odporu s oběma vedoucími idejemi nové doby, s myšlenkou demokratickou a nacionální. Odtud důsledek, že *„mezi Čechy a Rakouskem je propast nepřeklenutelná!* Rakousko je násilnické, reakční, šlechticko-

[34]) „Nová Evropa" str. 105.

dynastické, beznárodní — my jsme národ pokrokový, demokratický, lidový"; „uvědomil jsem si a hlásám to nyní již třetí rok a budu to hlásati — pokračuje Masaryk před českými vojáky — že *mezi Čechy a Rakouskem, vlastně Habsburky, není žádný kompromis možný!*" — „*Pokud se týče nás, jest rozbití a zničení Rakouska vlastním cílem války*" — to je ortel Masarykův; „Détruisez l'Autriche-Hongrie" je název knížky Benešovy a jeho bojovné heslo.

A jako Palacký zná se i Masaryk ke svému pobloudění — za příkladem, ale i přes výstrahu Palackého. Stává se vykladačem své vlastní evoluce: „Já sám docela nepokrytě se k tomu přiznávám, že jsem ve své politice *dlouho podle staršího programu Palackého horlivě usiloval o to, aby se Rakousko modernisovalo a přijalo náš demokratický český program.* Čím lépe jsem však poznával Rakousko, čím větší politické zkušenosti jsem nabýval, tím více jsem *nedůvěřoval Vídni a dynastii,* tím jsem se stával *radikálnějším proti Rakousku.*" A Masaryk k tomu dodává, že „*člověk starší a zkušenější, myslí-li, musí býti radikálnější.*"[35]) V jednom ze svých dopisů Vojtovi Benešovi do Ameriky[36]) praví Masaryk přímo: „*Musíme mít konečně radikalism opravdový.*"

Nad tímto dopisem, stejně jako nad jinými Masarykovými projevy za světové války, uvědomujeme si, jak autor jejich byl pro politický radikalism protirakouský a protihabsburský vnitřně, to jest: *povahově a mravně predisponován,* uvědomujeme si, že Masaryk *byl a je radikálem v ethickém a karaktero-*

---

[35]) Cituji ze soukromého opisu této řeči, který se mi dostal do rukou hned v létě r. 1917. Tiskem vyšla, pokud vím, pod titulem „Řeč prof. Masaryka k Čechoslovákům" u Otty Girgala na Smíchově. Odchylky různých kolujících nebo vydaných textů jsou jen nepatrné a ryze formální.

[36]) Dopis byl vystaven na výstavce dokumentů československého osvobozenského hnutí v Americe i v americkém oddělení výstavy památek na činnost legií „Náš odboj".

vém smyslu, tak jako jím byl i Palacký. Proto mohl stanouti na nejkrajnějším křídle našeho osvobozenského boje. V jeho dopise V. Benešovi čteme: *„I kdyby Německo-Rakousko vyhrávalo a vyhrálo,* musí být naše zahraničně radikální akce, sice naši doma nic nedostanou. Po válce (vítězné) je možna *jen opposice tuhá; nezamlouvat, co se stalo, odkrytě!* Tak budou mít respekt a dají hofrátům něco. Ti se najdou vždy. Já jsem odhodlán nevracet se (v případě rakouského vítězství) a *vésti protirakouskou politiku za hranicí dále* a tím posilovat naše doma . . ."[37]) Tak *mluví Masarykův ethický radikalismus.* I kdyby Rakousko vyhrálo, bude Masaryk činiti, co činí. Neviděl dříve jasně rakouského zla; nyní však, kdy je dokonale poznal, nechce s ním již nikdy paktovati. „Aut! — aut!" Tuto výzvu k důslednosti a opravdovosti slýchali jsme z Masarykových úst, když šlo o otázky svědomí a mravnosti osobní. Nyní jakoby se nám ozývalo stejné heslo Masarykova ethického radikalismu, když běží o věc svědomí, cti a karakteru celého národu. Všichni oportunisté, ať už o „dvou želízcích" nebo o jednom, chtěli — jak víme — zařizovati politiku českého národa pro případ rakouského vítězství zcela jinak . . .

Masaryk tedy stává se radikálem ve smyslu toho českého radikalismu politického, jejž jsme karakterisovali výše jako protiklad realismu. Sblížení Masarykovo s radikalismem a jeho politickým nazíráním

---

[37]) Podobně vzkazuje Masaryk v létě r. 1915 do Čech: „. . . i kdyby Rakousko přetrvalo a kdyby i vyhrálo, my budeme muset do tuhé opposice, sic nedosáhneme nic. My za hranicemi zůstali bychom v opposici intransigeantní, to je novum, že bychom měli politickou emigraci, jako Poláci a Rusové a ostatně všichni, kdo dělali politiku doopravdy. A mimo to Rakousko nám nebude důvěřovat a nemůže, protože je nechceme a nenávidíme. Dosáhli bychom něco jen, když se nás budou bát; a budou se bát, jestli my se vzmužíme." (Rukopis v Arch. Nár. Osvob.; citováno v čl. „Ze vzpomínek Starckových" v revui „Služba" I. roč. 1 č. z prosince 1919.)

znamenáme již před válkou. „Já od roku 1907, — praví Masaryk — když jsem byl podruhé zvolen do říšské rady, byl jsem trvale v oposici *proti vídeňské vládě*. Války balkánské pak donutily mne k oposici *proti zahraniční rakousko-maďarské politice.*“[38]) Jestliže dřívější Masaryk byl v jistém smyslu *duševním otcem* neb aspoň *spolutvůrcem* tak zvané *positivní politiky* provozované většinou českého poselstva ve Vídni, politiky, která počítajíc s nerušenou a silnou existencí habsburské monarchie na dlouhou dobu — ne-li na věčnost — odsunovala zásadní české požadavky ústavní a státoprávní z aktuální politiky a snažila se posilovati české posice hospodářsky a kulturně na dané půdě dualistického a centralistického státu, — Masaryk posledního období před válkou vstoupil (se svou stranou) v užší *součinnost se skupinou radikální* a jako předseda „Klubu neodvislých poslanců“ byl představitelem i její politiky. Možno říci termínem strategickým, že *politika Masarykova realismu* byla *postupem na vnitřní linii* a *politika radikalismu operací na linii vnější.* Na této vnější linii pohybuje se Masarykova politika z části již před válkou a úplně za války, na této linii bylo vybojováno politické rozřešení české otázky: samostatný národní stát. Masarykův politický zájem obrací se k *velkým otázkám politiky evropské a světové* a v tomto rámci český problém se mu ponenáhlu jeví jinak a jasněji.

Ve své „Nové Evropě“ Masaryk sám uvádí nás na stopu těchto rozhodných příčin svého politického obratu, který jej vede ven z dosavadního úzkého kruhu vnitřních starostí českých a rakouských. Ukazuje ke svým obnoveným *studiím o Rusku,* jichž plodem je evropsky známá kniha „Rusko a Evropa“ a dále k *poznání problému balkánského,* jejž mu postavila před oči *osvobozenská válka z roku 1912* a hnutí za sjednocení jihoslovanské, jehož hrdiny a ctnosti seznal z blízka a v němž mu připadla pozoru-

[38]) Řeč kijevská.

hodná role za monstrosních *velezrádných procesů,* které mu dokonale osvětlily mravní podstatu rakouské státní myšlenky a politiky. Vedle ruské revoluce byla to asi *balkánská válka,* jež nejsilněji působila k nové politické orientaci Masarykově. Poučení její mohlo být dvojí: předně, že války jsou a že jsou někdy oprávněným a úspěšným prostředkem k dosažení ideálního cíle, jakým bylo jistě osvobození balkánských národů ze staletého tureckého jha; za druhé, že evropská mapa není nezměnitelná a že politika, která s tím počítá, není fantastikou. Likvidovalo-li staré státní panství turecké v Evropě, je možna též likvidace jiná. Po smrtelné válečné operaci nemocného muže na Bosporu v popředí evropského interesu ocitne se nutně nemocný muž na Dunaji — Rakousko zmítané národními zápasy a odboji. Turecka nezachránila starodiplomatická fráze o nutnosti evropské rovnováhy a statu quo; nezachrání žádné říše, která je vnitřně neschopná života, jejíž národové jsou dosti silni v odporu proti útlaku a v chtění svobody.[39]) Konečně autor Nové Evropy vyznává, že se v poslední době před válkou věnoval studiu *hnutí pangermanistického,* jehož nebezpečí pro budoucnost Čech počal chápati v plném rozsahu a že chystal o něm knihu, když zatím vypukla válka a nutila Čechy brániti se velkoněmecké sani jinak než knihami. — Nuže všecky tyto velké zjevy a problémy evropské politiky zaměstnávaly Masaryka a vedly ho k tomu, že *počítá s válkou,* že ji čeká a že je také jedním z jejích „prorokův" a „věštců". Přiznává toliko, že ji „neočekával tak brzy a nepředvídal, že bude tak ohromná".[40]) Otázka, co bude v tom případě s námi, otázka po eventuelním *mezinárodním řešení českého problému* vyvstávala mu přirozeně před očima.

---

[39]) V tom smyslu odvodil pro českou politiku jasný závěr Viktor Dyk v brožurce „O Balkánu a o nás" z r. 1913, která je z nejvýznamnějších a nejkrásnějších dokumentů našeho osvobozenského chtění předválečného.

[40]) „Nová Evropa" str. 3.

Masarykův vždy krásně živoucí a pružný duch dává se ještě před válkou poučiti dějinnou skutečností a zkušeností, již prožívá, i v druhém závažném a bolestném problému jeho humanitní politické filosofie — v dilemnatu: *pro nebo proti revoluci.* Pod vlivem *ruské revoluce z roku 1905,* „násilné" revoluce, která přes to znamenala významný pokrok Ruska na dráze jeho emancipace z pout starého režimu, Masaryk *odvolává* podstatnou součást svého politicko-ethického vyznání, své *stanovisko protirevoluční.* Když k druhému vydání „České otázky" připojil první kapitolu z „Naší nynější krise" („Pád strany staročeské a počátkové směrů nových"), provází ono místo svrchu citované, v němž zavrhuje revoluci nejrozhodněji a bez výhrady, poznámkou, která mluví za knihy. V nenápadné, jen jakoby mimochodem v závorkách uvedené poznámce čteme doslova: „Při korektuře *teď — 1908 — dodávám, že ovšem revoluce reformní má oprávnění: bez revolucí by se všecky dobré pokroky nebyly staly. Psal jsem proti zahrávání s revolucí".*[41])

Připomeňme si citované již tehdejší Masarykovy soudy o revoluci! Je nám jasno, že autor „Naší nynější krise" psal nejenom proti „zahrávání s revolucí", nýbrž proti každé revoluci vůbec a že proti revoluci kladl zásadně reformu, neznaje vůbec revolucí reformních, jakými byly přece všecky revoluce národní a lidové ve Francii r. 1789 a později, stejně jako u nás r. 1848 a v Rusku r. 1905. Masaryk nyní uznává revoluci zásadně a oceňuje dosavadní revoluce historicky správně a spravedlivě. A nyní pochopíme také, že Masaryk nepojal do druhého vydání „České otázky" třetí kapitoly „Naší nynější krise" nadepsané: „Reformace nebo revoluce?" Bylať to polemika s Antonínem Hajnem, v níž Masaryk neústupně hájil svého protirevolučního a evolučně reformního stanoviska.

V základě opravený a nový svůj názor o revoluci

[41]) Česká otázka II. vyd. 1908, str. 241.

Masaryk formuloval roku 1912 takto: „*Pro každého myslícího člověka jest právo na revoluci nesporným.* Každý myslící člověk má právo se bránit a tím už jsem řekl: jakou revoluci.“ Evoluce — doznává nyní Masaryk — není jedinou drahou, jedinou methodou pokroku, nýbrž vedle ní je možna i revoluce: „Mnozí říkají, revoluce se již přežila, místo revoluce se prohlašuje evoluce.[42]) Ano, moderní člověk plně věří v pokrok. Uznává evoluci, odmítá katastrofism, připouští, že pokrok se děje krokem (po — krok!), ne skokem, že se děje přeměnami téměř infinitesimálními . . . Přes to *správné pozorování nás učí, že v oboru duchovním krise a revoluce jsou, prostě jsou, a tudíž také politické revoluce nejsou evolucí vyloučeny.* Možno mít spor, nutna-li ještě revoluce, kde již je konstituce (ten spor se vede v marxismu!), ale *nikdo dnes nemůže zaručiti, že revoluce již nebudou a že nebude revoluce definitivní, „velké“.*[43]) Masaryk tedy ospravedlňuje revoluci jakožto obranu proti útisku a počítá s její možností.

Definitivně a zevrubně, ethicky i politicky vypořádal se Masaryk s problémem revoluce, o němž praví, že jest „crux dnešní politiky, tedy také ethiky“[44]) v díle „Rusko a Evropa“ z roku 1913, neboť „problém revoluce je ruský problém“.[45]) Zde v kapitole „Demokracie a revoluce“ najdeme souhrn Masarykovy revoluční filosofie. Uvedeme několik míst pro nás nejzajímavějších. „Psychologie a sociologie nás učí, — píše Masaryk — že v oblasti duševní, psychické *vývoj individuí a tudíž i společnosti postupuje krisemi, příkrými protiklady, revolucemi . . .;* možno si přáti, aby jí (revoluce) nebylo a aby vývoj mohl postupovati bez revoluce — ale *až dosud revoluce byly* a stejně

[42]) K těmto „mnohým“ náležel dříve — jak jsme viděli — také Masaryk sám

[43]) „Demokratism v politice“. Přednáška z 19. května r. 1912, str. 14—15.

[44]) Rusko a Evropa 1913, I. svazek, str. 239 (české vydání 1914—19).

[45]) Rusko a Evropa 1913, II svazek, něm. vyd., str. 480.

nedá se popříti, že právě od Velké Revoluce revoluční nálada — revolucionism — stala se všeobecnou a trvalou."[46]) Uznav takto faktickou existenci revoluce, řeší Masaryk její *ethický problém* shrnutý v otázce: *smíme zabíjet?* Odpovídá ve smyslu humanistické ethiky *záporně,* neboť pro ni je „lidský život bez výjimky svatý". Odtud plyne další pravidlo, že „každý člověk proti ohrožení fysického a duševního života, nechť přichází od kohokoli, za všech okolností smí, ano musí se brániti". Tím je dáno i řešení problému revolučního, tím je dán *„ethický soud o revoluci,* respektive revolučním zabíjení": *„Nutná obrana* sociálně politická, obhájení vlastního a cizího života, ale *také všeobecných a obzvláště též mravních a duševních zájmů proti násilí vládnoucích jest dovoleno a jest povinností:* theokratická aristokracie jako absolutismus byla a jest podle zkušenosti v podstatě násilná a násilnická a proto je demokracií právem potírána. *Revoluce může býti jedním ze správných a nutných prostředků* a potom jest mravně oprávněna, může se státi *mravní povinností."*[47]) Po tomto zásadním přijetí a ospravedlnění revoluce následují různé příkazy, napomenutí a výhrady. Na příklad: „Záleží právě na motivaci revoluce a jejího cíle . . . pravá revoluce vzniká z přesvědčení a uvážení, že žádný jiný prostředek nemůže již přinésti nutný pokrok a že proto revoluce je nutná. Pravá revoluce je revolucí reformní . . . Vždy jest třeba podati důkaz, že revoluce vskutku odpovídá skutečným zájmům národa, že skutečně znamená pokrok v demokratickém vývoji a že byla nutná . . . Ethicky je revoluce dovolena vždy jen jako nejkrajnější prostředek — teprve když bylo použito všech po ruce jsoucích prostředků, při čemž samozřejmě je nutné nejsvědomitější rozhodování". Když byl Masaryk takto vymezil svůj poměr k revoluci, obrací se proti „radikalismu vždy k revoluci hotovému a revoluce žádostivému", pro-

[46]) Tamtéž 482.

[47]) Tamtéž str. 486.

hlašuje, že *„cílem pravého demokrata* a vědecky myslícího politika musí býti *překonávati též radikalism“*, to jest „důsledně pokrokově mysliti a jednati a *tvůrčím pokrokem znemožňovati reakci a radikalism.*[48])

Posléze od roku 1915 Masaryk revoluci nejenom uznával a ospravedlňoval, nýbrž i *dělal.* A vzpomeneme-li si na tajné počátky této masarykovské revoluce, na fingované jméno „Hradecký“, na jeho falešné pasy, na celý systém dokonalého, vynalezavého podloudnictví, k němuž bylo třeba se utéci, aby se ve Švýcařích vědělo o tom, co se děje a co se chce v Čechách a obráceně, zdaž si nepřipamatujeme, jak Masaryk s Havlíčkem potíral revoluci zásadou veřejnosti, vytýkaje, že revoluce hřeší proti attributu pravé svobody: „vzniká tajnými prostředky, kdežto svoboda je založena na veřejnosti . . .“?[49]) Tak tvrdý život korigoval krásné theorie.

Z naší zahraniční protirakouské revoluce vyvinula se Masarykovým úsilím a za jeho náčelnictví pravidelná *národní osvobozovací válka.* Z někdejšího pacifisty stává se válečník, ze „žáka Komenského stal se bojovník Žižkův“, jak to předvídal Denis, když uvažoval na konci „Čech po Bílé Hoře“ o možnostech naší národní budoucnosti. Podobný obrat jako v Masarykovi naplňuje se i ve velkých náčelnících protiněmecké války, kteří byli podobně zapřisáhlými nepřáteli militarismu a války a stejně výmluvnými ideology demokracie, práce a míru; tak v *Lloydu Georgeovi,* druhdy odpůrci námořního zbrojení Velké Britanie a nyní nejenergičtějším organisátoru války na zničení pruského vojáctví, nebo *Woodrowu Wilsonovi,* který zprvu apoštoloval v Evropě ve jménu idejí demokracie a kultury a potom ve jménu týchž idejí posílal přes oceán první americkou lidovou armádu. Všickni poznali, že starý režim zvůle a násilí možno vyvrátiti, jen když mu budou čeliti tam, kde je jeho

[48]) Tamtéž str. 486—91.

[49]) „Karel Havlíček“ str. 154.

opora a síla, na poli *ozbrojené moci* a že opravdu je nutno v jistém smyslu *„vyháněti ďábla belzebubem“*, jak praví Masaryk, protože „žádného jiného prostředku nemůže být použito, pokud moc a násilí budou užívány a systematisovány“.[50]) Jejich ideály zůstávají, avšak cesty a prostředky jejich se radikálně mění.

Problém moci a násilí v politice a zápase národním, který je *jádrem problému revoluce a války*, řešil si filosof „České otázky“ *theoreticky celkem shodně* s autorem „Nové Evropy“; avšak jeho these nabývá zcela odlišného smyslu novou svou aplikací, novou praxí. Jestliže v „Nové Evropě“ čteme, že válka obranná je nutná a mravně přípustná a že jen válka útočná je nepřípustná a nemravná, nalezneme také v „České otázce“ památné věty: *„Může každému člověku nastat doba, že proti násilí musí se bránit železem, netoliko prací a rozumem. I národ český by tak učinil, kdyby se mu sahalo na život“*.[51]) Mladí oponenti Masarykovi zdůrazňujíce, že filosof humanity připouští přece také *„železo“*, viděli v tom správně prolomení jeho principu, jeho zásadního odporu k nehumanitě, k násilí, tudíž i k branné revoluci, a tím i koncesi svému bojovnému odhodlání, domáhati se po případě všemi prostředky osvobození národa ze jha rakouského. Masaryk pak jim odpovídal, že důraz spočívá na slově *„bránit se“* a hned

---

[50]) „Nová Evropa“ str. 214.

[51]) Česká otázka str. 168—9. V „Havlíčkovi“ (str. 134) Masaryk napsal: „Nemůže být pochybnosti, že se stanoviska mravního jednotlivci i společenským celkům je dovoleno bránit se proti násilí. Humanitní program nedopouští násilí, ale dopouští, ba vyžaduje sebeobranu a obranu jiných proti násilí. Humanita není politickým a ethickým kvietismem .... Bránit se, neznamená, užívat proti násilí násilí nového; znamená to právě jen bránit se, není-li jiné možnosti, i železem. Bránit se železem, je docela něco jiného, než činit násilí: každý čin posuzuje se podle úmyslu, z něhož prýští, a je tudíž jasné, že ten, kdo se brání, chce docela něco jiného, než ten, kdo positivně znásilňuje. Poctivý člověk nikdy není v pochybnosti, kdy se brání a kdy činí násilí.“

ukazoval, že případu takového u nás není, že k užití železa není žádného mravního důvodu. A zde, v této *praktické a životné stránce sporu,* v tomto jeho *dobovém významu politickém* tkví nejdůležitější pro nás rozdíl mezi tvůrcem realismu a stoupenci radikalismu. Masaryk hned v „České otázce" připojil k uznání železné sebeobrany národa, „kdyby se mu sahalo na život", přiznání: *„Ale tomu tak není* — mluvení o hrobu atd. je směšnou a ponižující frází. *Národ náš, jako každý, má v konstitucionalismu třeba nedokonalém tolik svobody, že příčin k násilné taktice nemá..."* Kdežto tedy Masaryk *přijímal celkem status quo* za možnou základnu národního vývoje a života, radikální mládež *proti tomuto stavu revoltovala* svým programem i svým postupem, který byla by nepochybně chtěla vystupňovati podle potřeby a ve vhodné době až v činný odpor; spatřovalaf v politickém útvaru a řádu monarchie *permanentní nebezpečí a nesnesitelné ponížení* svého národa; vídeňský vládní režim byl jí *systémem ustavičného — třebas i „tichého" a neokázalého — znásilňování a násilí,* proti němuž chtěla se právě *brániti.* Neběží tu o to, rozhodnouti, zda měl za tehdejšího stavu věcí radikalism mladých čáku na úspěch, neboť Masaryk ho nepotíral hlavně z těchto důvodův a hledisek, nýbrž stál proti němu zásadně a upíral mu nejenom včasnost a účelnost, nýbrž — oprávnění a posvěcení.[52]) Ostatně mladá politická generace

---

[52]) Zajímavě dotkl se starého rozporu mezi realismem a radikalismem o národní taktiku, o problém revoluce a násilí v politice *Otokar Fischer* v úvaze *„Ke smyslu českého dramatu"* („Cesta" ze 4. ledna 1919, nyní pojata do knihy „K dramatu"). Ukazuje, že ústřední problém „České otázky" byl též základním ideovým motivem několika moderních dramat historických a že v nich stejně jako v polemických doprovodech, které k „České otázce" psali v 90tých letech mladí mluvčí radikálního pokrokářství, ozývá se odpor proti řešení Masarykovu. Výklad konfliktu toho, jejž Fischer podává a stanovisko, které v něm zaujímá, nemůžeme sdíleti: neodpovídá skutečnosti. „Bylo by zbytečno zamlčovat — praví Fischer — že soudobé kritice mluva „České otázky"

90tých let nemyslila celkem a většinou přímo na revoluci, ač v mysli před ní necouvala a jí nezatracovala.[53])

---

nezněla tak jasně, jako nám dnes; že filosofie dramat, řešících problém násilí, nebyla souhlasná s tím, co v „České otázce" četla nebo *domnívala se čísti* . . . My dnes rozumíme jinak jeho odpovědem, shrnutým do knihy „Naše nynější krise" z téhož roku 1895, my vidíme, že to byla výstraha před zbytečnou revolucí, nepřipravenou, předčasnou a předem prohranou, ježto její den ještě nepřišel; nedočkaví čtenáři však vyrozumívali, že onou knihou má býti vysloven ortel nad každou revolucí vůbec". Fischer staví se tedy v tomto sporu na stranu Masarykovu proti jeho kritikům; já stojím po boku těchto kritiků a dramatiků proti Masarykovi — filosofu z „České otázky" a „Naší nynější krise". Neboť z našeho výkladu je patrno, že Fischerova interpretace Masarykova tehdejšího stanoviska je nesprávná, je to výklad ex post, zabarvený již zkušenostmi s Masarykem dnešním. Tehdy byl Masaryk vskutku proti „každé revoluci vůbec", nejenom proti revoluci „nepřipravené, předčasné, předem prohrané, ježto její den ještě nepřišel". Nejlepší důkaz o správnosti našeho chápání podávají stejně naše citáty zcela nedvojsmyslné, jako i fakt, že takto rozuměli Masarykovi nejenom „nedočkaví čtenáři" — jeho radikální odpůrci, kterým by snad určité zaujetí mohlo překážeti v pravém pochopení, nýbrž i Masarykovi nadšení přitakavači a vyznavači: tak a nejinak vyložil a aplikoval Masarykovo učení z „Naší nynější krise" též F. X. Šalda, „věštící interpret páně Masarykův", jak jej za to nazval Kaizl v Českých myšlenkách, ve stati „Těžká kniha" (Rozhledy IV, 1894/5).

[53]) Tak Antonin Hajn ve své replice na Masarykovu polemickou kapitolu „Reforma nebo revoluce?" z „Naší nynější krise" odpovídal, že „podobné dilemma ani z daleka ve svých statích nemínil řešiti a neřešil" a vykládal, že „neměl na mysli jen revoluci (a abych se upřímně vyznal — praví — na tuto jsem myslil nejméně), nýbrž menší jevy", neboť může podle jeho mínění „nastati potřeba sebeobrany i v menších příležitostech a v menších rozměrech, při níž také chtěj nechtěj na konec musím užiti „zbraně železné", protože neželezné není, nebo je, ale užívaje jí, bylo by to, jako bych se de facto nebránil". (Rozhledy V., 1895/96, str. 132). A souhlasně Jos. Pelcl (v článku „Ke kritice Naší nynější krise", Rozhledy V, r. 1895/96 str. 10 a 11) „důrazně odmítá, že by bylo kdy hnutí pokrokové u nás revoluci hlásalo" a interpretuje

Chtěla svým politickým radikalismem jednak *účinně se brániti proti starému režimu v Rakousku,* jednak *působiti positivně k jeho reformě od kořene,* jež by učinila revoluci zbytečnou. V případě neúspěšnosti této mírnější cesty bylo ovšem v duchu tehdejšího mladého hnutí, dáti se ve vhodné chvíli na dráhu revoluce, pro niž všecka činnost politicky, kulturně a ethicky výchovná, ona „revoluce v hlavách a srdcích", již pokrokové hnutí představovalo, byla by dokonalou *vnitřní přípravou.*[54])

jeho stanovisko takto: „Ono pouze zjišťovalo prvky revolučního naladění jako příznak společenské choroby a žádalo reformu, která by tento sklon k revoluci odklízela. Pokrokové hnutí nikdy neschvalovalo revoluční náladu, chápalo ji však jako přirozený důsledek nezdravých a neurovnaných našich poměrů. Ano, celý raison d'être hnutí pokrokového je naopak v tom, zamezovati a brániti tomuto směru revolučnímu snahou a prací kulturní a politickou". Vytýká Masarykovi, že „vidí jen krajní póly: proti příliš do excessu vedenému naziráni revolučnímu, totiž hotové již fantastice revoluční, staví zavrhování revoluce, také zase příliš nepodmíněné, příliš utkvělé na slovu „vývoj" a prohlašuje že „na pokrokové hnutí nedá se užíti ani jednoho, ani druhého."

[54]) Pro pochopení základních politicko-psychologických rozdílů mezi Masarykovým realismem a pokrokářským radikalismem velmi poučné jsou zmíněné již stati Hajnova („Realismus" a replika Masarykovi) a Pelclova. Zvláště Pelcl ve svém pěkném příspěvku „Ke kritice Naší nynější krise" formuluje bystře a šťastně námitky mladých. Uvedu některé myšlenky jeho článku. O revoluci: „Nám zdá se, že není v životě a dějinách toho naprostého rozdílu mezi revolucí a reformací, který prof. Masaryk konstruuje .... Zajisté i revoluce jest zjevem zákonným i ve vzniku i v průběhu svém a nelze se jí vyvarovati tam, kde všechen předchozí vývoj k ní směřoval. Rozdíl mezi reformací a revolucí jest, jak myslíme, relativní, pouhý rozdíl v tempu... Víme dobře, že stalo se dnes modou odsuzovati velikou Revoluci francouzskou. Myslíme však, že jest v tom nesprávnost a nespravedlivost. Přehlíží se, že revoluce dala politické podmínky k rozvoji moderní společnosti... Myslím, že nelze revoluci z abstraktního mravního stanoviska zatracovati, nýbrž že jde o to, pochopit ji jako nevyhnutelnou a nutnou...

Hledáme-li vysvětlení pro tehdejší politické nazírání a postavení Masarykovo, najdeme je snad v ušlechtilém *zaujetí ideologa,* který zapomínal, nebo neměl příležitosti *kontrolovati zkušeností své theorie,* který, protože „nebyl nikdy nacionalistou", nebyl snad tak citlivým ke všem záchvěvům tlakoměru politického útisku a který právě teprve — jak sám praví — stával se radikálnějším proti Rakousku tím, že je lépe poznával — rozumí se prakticky, že nabýval nových zkušeností s ním. Konečně přišla *zkušenost nej-*

Každá nová kultura rodila se opravdu z krve — není to snad z ethického hlediště uspokojivé, ale zdá se to být zákonem přírodním, že každý porod bývá provázen bolestmi a utrpením . . . Vůbec máme za to, že prof. Masaryk není dosti spravedliv k životu, k jeho spontanním projevům, které nelze beztrestně přecházet a jimž nelze beztrestně upírat práva k projevu . . . . Také nemyslím, že by jen revoluce násilná vyvolávala násilí vládnoucích. Což je opravdu prof. Masarykovi neznámo, že vlády násilím potlačují i myšlenky? Že každé duchové hnutí stojí pod represí ryze hmotnou a že touto hmotnou represí právě duchový život hyne, rozvoj jest zdržován a podmínky k revolučnímu naladění přímo připravovány? Pravda je širší, než ji prof. Masaryk líčí: revoluce duchová těsně je spjata s hmotnou a útisk myšlenky děje se právě útiskem hmotným. Myslím, že tato debata o revoluci či reformaci nemůže býti nijak abstraktně rozhodována a že v poslední příčině jest spor pouze — o slova. Jisto jest, že pokrok žádá si vždy obětí, že jest bolestný a násilný, t. j. hubí vždycky ty, kteří jsou v první řadě a kteří pokročili nejvíce do předu, ale že přijímá řadu druhou, třetí atd. V každém rozvoji musí býti první prudký náběh, který ovšem bývá obětován. To je tragický zákon každého rozvoje a oběti této první řady nezasluhují nijak výsměchu nebo mentorských domluv. Filosof musí pochopiti jejich nutnost a tím již je ospravedlnit" (str. 10 až 13.) — O „realismu" contra „romantismu" Pekl praví: „Je jisto, že romantismus je právě tak přirozeným zjevem v životě i dějinách jako realismus a že bez idealistického zápalu nedobylo by se nikdy vítězství žádné myšlenky. I v oboru pouhé poznávací činnosti je tomu tak — i vynálezci potřebují nutně této „romantické fantastiky". Tím méně může se bez ní obejít hnutí společenské a politické" (str. 12). S tím souvisí i jiné Peklovy postřehy z politické psycho-

drastičtější: brutální útisk za války, okázalé odhození masky dosavadní zdánlivé konstitučnosti a svobody rakouské a vystoupení nahé a brutální přirozenosti habsburského státu, spočívajícího na libovůli a násilí středověkého despotismu spojeného s panovačností obou „státních" národů. Masaryk stává se českým nacionalistou, ne-li de nomine, tedy de facto: svou věrou a činem. Někdejší neúnavný vyhledavač a kritik všemožných slabin tradičního státoprávního programu českého přijímá jej nyní plně za svůj a střízlivý rozumový politik, nedůvěřivý k tak zv. instinktu národa a politickému „romantismu", který s ním počítá, učiní karakteristické doznání v řeči kijevské: „Když válka nastala a když jsem viděl, že *naši vojáci* začínají postupovati podle našeho *národního*

---

logie, jako: „Rozum bloudil po našem názoru daleko více v dějinách než cit. Politika právě musí býti na pevném citu založena, musí k výchově citu a vůle směřovati" (str. 14) O protikladu politiky a práce vnější a vnitřní: „Nevidím rozporu mezi ideálem práce vnitřní a vnější. Vnitřní samo sebou dychtí projevit se ve vnější a hnutí, které nejvíce chce působit ve světě vnějším, které jej nejvíce chce přetvořit, dosáhne tohoto cíle jen, když se prohlubuje a zdokonaluje vnitřně. Čím hlubší jsou myšlenky, čím opravdovější přesvědčení, tím větší jejich expansivnost a účinnost ve světě vnějším. Je proto zbytečno, je to pouhou hádkou o slova, přít se o vnější poslání a oddělovat je od vnitřního sebezdokonalení. Nikoliv, tyto dva pojmy souvisí spolu přímo a nepřetržitě jako příčina a účinek". (Str. 100). — Konečně Pelcl vytýká Masarykovi ideologické a nikoli realistické chápání současného státu a společnosti, v našem případě rakouského státu a vytýká českou posici v politickém zápase s Vídní slovy: „Ano, kdyby měli představitelé moci státní o státu názor filosofický, kdyby byla vůbec připuštěna principielní diskusse atd., ale to všecko jsou, jak ví každý, illuse... Spor jest o to, že nevolíme způsob obranný my, což prof. Masaryk přehlíží, nýbrž vládnoucí strana, která je tedy vždycky de facto útočící a provokující, my pak vždy přirozeně jen stranou obrannou. Pokládáme tedy i po této stránce diskussi o útoku a obraně za pouhou slovní pří. Zde jest přihlížeti k celkovému postavení stran, k souvislosti, ke příčině zápasu a ne k jednotlivým jeho episodkám vyrvaným z celku". (Str. 12.)

a slovanského programu (– všimněte si, že Masaryk *právě tak* označil kdysi v „České otázce“ konečný program Palackého, jímž k lítosti jeho „posílil politické fantasty“! —), když jsem viděl, že *české pluky* odpírají účast ve válce proti spojencům a když jsem viděl, jak se to Rakousko mstí na našich lidech, když jsem se dozvěděl, že na Moravě byl oběšen mladý muž proto, že měl ruské prohlášení Nikolaje Nikolajeviče u sebe a že byl druhý a třetí zastřelen proto, pak jsem si musil říci: ty nemůžeš dělati méně, než dělají naši vojáci, toť při všeobecné branné povinnosti *náš lid*, naši voličové. A já jsem se rozhodl, že musím býti na straně těch, kteří bojují proti Rakousku“.[55]) Masaryk dal tedy za pravdu politickému vědomí a snad jen *cítění a instinktu českého lidu*, jenž viděl v této válce od počátku bratrovražednou válku slovanskou, a první poprava českého člověka pro jeho prostou víru národní a slovanskou učinila z něho nesmiřitelného nepřítele katanského Rakouska. Povzbuzuje dobrovolce: „Věřte, bratři, *umříti není tak strašné!* Zde smrt na bojišti je čestná, *je to smrt lepší, než to strádání a žalařování Habsburky.*“ [56]) A řeše si zásadně problém války, napíše pamětihodnou větu: „... válka není nejhorší nebo jediné zlo; *otrocký život je horší*“.[57]) Zde vrcholí nacionalism Masarykův: dostupuje výšin *heroismu*, káže *obětování života v boji za svobodu národní*. Tuším, že jen jediné politické slovo u nás mělo takový dosah a význam — slovo *Šafaříkovo* ze slovanského sjezdu roku 1848, jež stejně padlo uprostřed revoluce: „Z otroctví není bez boje cesty k svobodství. Buď vítězství a svobodné národství, buď čestná smrt a po smrti sláva“.

Třeba si znovu uvědomiti *povahu celé životní ethiky Masarykova humanismu*, abychom pochopili

---

[55]) Řeč kijevská.

[56]) Masarykovy projevy a řeči za války I. 1919. (ed. Maxova-Minaříkova), str. 19.

[57]) Nová Evropa, str. 194.

závažnost uvedených projevů vůdce našeho zahraničního odboje. Masarykův odpor k revoluci kořenil, jak jsme již ukázali, přímo v jeho *hodnocení životním a mravním.* Tvůrce „realismu" hlásal vždy positivní a střízlivou životní *práci* proti „romantickému" heroismu *oběti,* vytýkal jako karakteristickou národní slabost naši zálibu v mučednictví a stavěl život proti smrti ve službě idejí a ideálů. Proto si s takovou zálibou osvojil Havlíčkovu průpověď. Znovu a znovu káže v tomto smyslu — slyšme ještě: „... my jsme romantikové. Toho romantismu má každý dost. Chceme být reky a chceme se honosit velikými činy. Čin, ale ne práce. Ale kolik je těch generálů a reků a kolika lidem podaří se čin velký?"[88]) A Masaryk pokračuje: „Někdy je potřebí velikých obětí, ale málokdy. Je lidí jistě málo, kteří měli příležitost, aby položili život. ale přece si všichni — ve fantasii — zobrazujeme situaci, ve které jsme ochotni položit za věc život. *Ale to je fráse, fantasie. Člověčenstvo, národ,* rodina, strana, kamarád *potřebuje od nás práce.*" S živým souhlasem Masaryk vzpomíná lekce, které se dostává v Turgeněvově „Novině" mladé Rusce, toužící obětovati se pro svou zemi: „Rusko *nečeká na obětování života,* ale tomu nečistému hochovi vyčesej vlasy, umyj nečistou nádobu atd., toho je potřeba." Tu máme názorně vyjádřena i *ducha Masarykova realismu.* Netřeba zvláště oceňovati, kolik zdravého a plodného bylo v tomto Masarykově evangeliu vytrvalé a cílevědomé činnosti a tichého hrdinství práce. Víme však dnes také, jak bylo *jednostranné a nedostačující* v národě, který neměl svobody, který ji chtěl a nemohl ji míti *bez boje.* A tak Masarykovo hodnocení života a smrti, práce a oběti pro dějinný vývoj a pokrok a pro osud národní se změnilo, když přišla Veliká Válka a ukázala, že život sebe pracovitější nestačí osvoboditi národ a posunouti lidstvo v před na dráze pokroku: Masaryk

---

[88]) „Ideály humanitní" 1902, II. vyd. 1919, str. 57—8.

hlásá sebeobětování a smrt ve jménu lepšího, svobodného života pro Čechy a pro celý svět.

Ironisoval-li druhdy politiku řešící českou otázku z „vnějška" počítáním s mocenskými konflikty a změnami v Evropě poznámkami, jako že „neumí kreslit mapy" a že jeho politika je „těžší, nežli rozkrajování Evropy a hrození tyranům", jeho dílo let 1915—18 ukazuje, že se tomu všemu naučil a že to vše skvěle dovedl. Jeho *„Nová Evropa"* není než *novou mapou* našeho kontinentu podloženou novým politickým a mravním řádem mezinárodním, odvozeným *z obou hlavních principů Velké Revoluce: z principu nacionálního a demokratického. Z národnostního* principu Masaryk vyvozuje pro nás požadavek samostatného národního státu, neboť „ve skutečnosti *každý uvědomělý národ touží míti svůj vlastní stát,*"[59]) stát, který je mu nyní formou a prostředkem života národního, tak jako národ je opět přirozeným orgánem lidství podle slova Herderova. Při tom Masaryk zdůrazňuje opravdu realistickou zásadu, že *„každá otázka národní je problém samostatný, zvláštní,* vyžadující znalosti stávajících podmínek"[60]); v tom smyslu uznává *provedení historického práva českého a přirozeného práva Slováků* za pravé řešení české otázky. Princip *demokratický* uplatňuje autor Nové Evropy *do důsledků i v otázce vládní formy:* „Československý stát — praví — bude beze vší pochyby *republikou.* Tato válka nám ukázala s dostatek *nebezpečnou povahu monarchismu kontinentálního;* československý národ jest zralý pro republiku. Během věků zvykli jsme si spoléhati sami na sebe, bez králů; Habsburkové byli vždy pro nás cizinci; aristokracie odcizila se rovněž národu a přimkla se k cizí dynastii. Aristokracie bosensko-hercegovská se poturčila; česká stala se habsburskou." [61]) *O monarchismu* soudil Masaryk *docela jinak v 90tých letech,* když

[59]) Nová Evropa str. 53.
[60]) Tamtéž str. 87.
[61]) Tamtéž str. 174.

se obracel proti republikánským sympatiím pokrokářské mládeže. Tehdy jednu z hlavních vad našeho radikalismu shledával v „jeho zastaralém rázu politickém, jeho liberalistickém demokratismu porevolučním“: „Dnes zejména otázka po formě vlády nemá aktuelní důležitosti žádné. Monarchie evropské dnes mohou docela klidně spáti vedle francouzské republiky; ba republika ta dnes dělá jim výborné služby. Tradice roku 1848 jsou dnes zastaralé, *zastaralé jsou tradice revoluce francouzské* — dnes je pro lid i pro vladaře a jejich vlády těžiště politiky docela jinde. *Pro monarchii jsou ještě daleké a daleké etapy vývoje* . . . Kdo to všecko nevidí a neví, af zůstane doma a dělá politiku u džbánku.[62]) Patrno, že i v těchto otázkách Masaryk se vyvíjel — sledovati tento vývoj detailně zde již nehodláme — a dospěl na konec k závěrům, které jej přibližují právě tomu radikalismu, který kdysi zle kritisoval a odmítal.

Idealistní a optimistická víra, že „národové a státy lidové mírně se chtí vyvíjet vedle sebe“, a že „moc a násilí ztrácí i v zahraniční politice své žezlo“, byla sice v 90tých letech věrou stejně ušlechtilou jako dnes, ale skutečnost, jež viděla naopak *ve velikých národech rostoucí touhy imperialistické, nevyřízené a přiostřující se otázky menších národů nesvobodných a nesjednocených* a hrozící odtud konflikty válečné, neodpovídala této víře a činila ji *nebezpečnou* tomu, kdo se jí oddával. Masaryk příliš *anticipoval budoucnost.* S čím jeho *domnělý realism* počítal jako s realitou, bylo jen *snem, postulátem, tužbou jeho idealismu.* Bylo třeba nekonečných hrůz a ohromných převratů světové války, aby se mohlo státi skutečností, co Masaryk za skutečnost pokládal. Mnohé z toho — doufejme alespoň — bude ovocem teprve této krvavé setby.

Je přirozeno, že také vnitřní poměr mezi Masarykem a těmi, kdo vyrůstajíce pod vlivem jeho osobnosti stanuli politicky vedle něho a proti němu, že

[62]) Naše nynější krise str. LIX.

vztah [illegible] *někdejší pokrokářské generace a potom radikální skupiny k Masarykovi se za války do gruntu změnil.* Možno říci, že nikde nebylo z Masarykovy velezrádcovské a státnické činnosti za hranicemi uspokojení a radost hlubší, než v duši někdejších radikálních odpůrců Masarykova realismu. Když se dne 22. února 1919 sešli bývalí „omladináři", aby vzpomněli 25. výročí svého procesu, poslali Tomáši Masarykovi, druhdy svému nejpřísnějšímu kritikovi a nyní presidentu československé republiky, *holdovací projev,* v němž se praví: „Vyslovujeme upřímný povděk, že jubilea rakouské tyranie vzpomínati můžeme v dnešním družném kruhu *dávných stoupenců ideje republikánské* už ve vlasti, osvobozené neocenitelným úsilím Vaším, pane presidente..." A president Masaryk odpovídá 26. února „omladinářům" památnými slovy: *„Omladina byla projevem toho revolučního hnutí, jež nám teď přineslo naši svobodu a nezávislost,* vynikající účastníci „Omladiny" stali se čelnými pracovníky „Maffie" a osvobozenského hnutí vůbec. Národ všem bude vděčný." — Po předcházejícím výkladu našem bude pochopena *velevýznamná pointa,* ukrytá v pozdravu presidentově... A hra náhody poskytla k novému poměru padesátiletých předáků tak zvaných „mladých" radikálních stran k T. G. Masarykovi též zajímavou ilustraci osobního rázu: hlavním autorem odpovědi „Národního Shromáždění" republiky na první poselství presidentovo a zároveň jejím navrhovatelem a zpravodajem je *Dr. Antonín Hajn,* polemický recensent „České otázky" z r. 1895 a intelektuelní vůdce politického radikalismu v Čechách předválečných. A čtěte jeho adresní návrh vedle presidentova poselství. Jak dokonalá harmonie!

Snad bychom mohli říci, že bylo nutno, aby *Masaryk stal se „omladinářem" a radikálem,* aby *„omladináři" a radikálové mohli se státi „Masarykovci".* Jsou tuším mezi nimi dnes vskutku oddaní ctitelé, opravdoví stoupenci, nad jiné spolehlivé opory dnešního presidenta republiky. Jeho krásné

a ryzí, rozhodné a důsledné úsilí mravně, kulturně a společensky obrodné, jemuž je možno rozvinouti se plně a vydati svůj plod teprve na volné půdě domácí, v ovzduší svobodného národa, dojde nyní nejživějšího ohlasu. Pro vnitřní politiku a drobnou práci ve smyslu Masarykově je v našem osvobozeném národě a obnoveném státě pole nepřehledné. Autor „Nové Evropy" vrací se k tomuto základnímu motivu „České otázky" na samém závěru: „Ale *nový člověk,* hommo europaeus, *nezrodí se toliko z politiky vnější, nýbrž zvláště z politiky vnitřní.* Po válce všichni národové budou nuceni zasvětiti všecky své myšlenky renaissanci hmotné i duševní".[63]) Nová Evropa a Nové Čechy ve své zevní formě jsou výsledkem vnější politiky, v níž Masaryk hrál roli z největších a nejčestnějších; jejich životní náplň — to bude produkt Masarykovy „vnitřní politiky" a především dílo nového člověka evropského a českého.

Masaryk tohoto nového člověka u nás připravoval celým svým životním dílem. Avšak Masaryk nejenom k němu vychovával rozumově a mravně, nýbrž sám jej i ztělesňoval, sám *poskytl krásný příklad.* A zde jsme u té *jednoty Masarykova díla,* která je nesporná a která váží nejvíce: je to jeho *veliká mravní osobnost.* Masaryk — jak jsme viděli — ve svých *názorech a soudech se měnil,* dovedl *bloudit a mýlit se,* avšak jeho statečné srdce a hluboký karakter zůstával vždy týž. Naleznuv své pravé místo, svou osudovou chvíli, svou důstojnou úlohu, povznesl se k opravdové velikosti. Jeho duch byl až do konce dosti živý a pružný, aby se dal poučiti v jedinečné škole života a dějin a byl také dosti činný, energický a opravdový, aby se dal vždy cele do služeb svého lepšího poznání, své nové pravdy. Dík tomu všemu a především dík *činorodému idealismu,* který je nejkrásnějším rysem tohoto programního realisty, stal se *z nevěřícího kdysi Tomáše v otázce naší národní samostatnosti — vůdce a triumfátor českého*

[63]) Nová Evropa str. 227.

osvobozenského zápasu v jeho konečné fázi, v jeho kritické, rozhodné hodině. A tak Masarykovo jméno bude příštím generacím stejně hlásati *hodnotu dělníka a práce,* jako utvrzovati v nich romantickou víru *v cenu hrdin a hrdinství v dějinách.*

„VEČERY“
sbírka přednáškových programů
Svazek 6.

MASARYKŮV VEČER

Upravil prof. B. Fišer

1921
Nákladem Mladých Proudů v Praze
Tiskl Melantrich

R. Bojko: Osvoboditeli.*)

Velký hospodáři, jenž jsi po vše léta, pevně
přerýval tu zemi, často na dno skal až, po kořeny
národního bytí zapouštěl svůj ostrý pluh.

*

Přísný proroku, jenž bratry kamenován,
dálnou cizinou však ctěn a obdivován.

*

Učedníku pokorného Krista, jemuž náhle děl
za řinčení zbraní, za dunění hroznych děl
světů, národů a dějin věkověčný Bůh:
Vstaň a lid můj smutný, před sty lety pokořený,
mečem opásej a pouští nekonečných hrůz a běd,
mořem kouřící se krve v zaslíbenou zemi veď.

*

Pro Tvůj svatý hněv k jich zlotřilému dílu;
pro Tvůj úžas z lidské krve; pro tu těžkou chvílu,
kdy Tvé děti, věrná družka dnů všech, k Tobě němě
přissávaly se; kdy vyvíjel ses rozhodně však jemně
z loktů jejich; kdy jsi šel, šel, nevěda, co stane
zde se s nimi, zda je někdy ještě uhlídáš —:
milujem' Tě, pyšníme se, obdivujem', Pane,
velký vůdce, slavený osvoboditeli náš.
Pro žehnanou, nepochopitelnou sílu,
s níž jsi na konci již žití skoro, v blízké zimě
navršených let, vzal na se těžké břímě
této polomrtvé v poutech ukované země,
na svých starých bedrách nes' ji stepmi, oceany,
vcházel do paláců s ní a před jich pány
na stůl klad' ji, stuhlou, mokvající z rány,
v městech před zástupy zdvih' svůj hrozný kříž;
pro odvahu, odpovědnost, počin smělý,
s nímž jsi seřadil mé bratry v pevném šiku,
vdech' jim ducha dávných božích bojovníků,
na smrt vedl je tam v cizí dáli
pro odkazy otců, svaté ideály,
pro svobodnou, obrozenou lvovu říš —:

*) Ze sbírky: R. Bojko: O boha, život a můj lid str. 143. —

my dnes, plni slz a šťastných vzlyků,
šeptáme Ti slova nekonečných díků,
modlíme se: Věčný Bůh Ti odplatiž.

*

Pro ty chvíle zachvění a děsu,
neb i nejsilnější dub, král širých lesů,
zakolísá pod nárazy vichřice, běsů;
pro vzdor, s nímž ses vždy zas týčil sám a sám;
pro starost, jež mluvila Ti o Tvém klidu;
pro stesk po Svých — po těch horách, pro hlad, bídu,
jimiž vyschl jsi a plátnem sběhal tam;
pro naděje, s nimiž naše srdce vřelá
k Tvojím stopám blížila se po kolenou;
pro radost, s níž duše rozechvělá
z toho zakletého, hlídaného ostrovu
za Tebou se, zajásavši, rozletěla,
jako unavení ptáci na blízko již svého domovu;
pro vzlyk naší úzkosti a pro úpící bledý strach,
aby nebloudil, jak Amos podveden a oklamán — —:
k Tobě dnes, o Velký, jako k svému otci
po zoufalé, nekonečné, hrůzyplné noci
vztahujem' své štěstím rozechvělé ruce,
smějem' se a pláčem', voláme Ti: Budiž požehnán!

*

Tatíčku náš starý — — Dobrý, velký vůdce — —
sluníčko Ty naše jasné — živ buď, dlouho živ,
živ — a zdráv — a silen silen jako býval's dřív.
Vzkřísil, oživil jsi, divem, kamenného lva,
čaroději dobrý, české duše, českých zemí kováři.
Učiň ještě jeden zázrak, ještě jeden velký div:
Pro veliké touhy, pro poznání velká svá
sílu svou mu vdechni, zvykni na záři
slabý zrak — a přímou cestu přísných pravd nám skuj,
dřív než zajdeš, navždy zajdeš v úzkou, tmavou sluj.

Z myšlenek Masarykových.

O české otázce.

Mně otázka česká jest otázkou po osudech člověčenstva, je mi otázkou svědomí. Věřím s Kollárem, že historie národů

není nahodilá, nýbrž že se v ní projevuje určitý plán Prozřetelnosti, a že tedy je úkolem historikův a filosofův, úkolem každého národa, ten plán světový postihovat, místo své v něm poznat a určit a podle toho poznání co možná s nejplnějším a nejjasnějším vědomím postupovat při vší práci, i politické. Nemyslím ovšem, že se podaří rozumu sebe pronikavějšímu odhalit plány Prozřetelnosti, ale věřím, že na dnešním stadiu vzdělanosti je povinností každého myslícího, říditi se předpisem Kollárovým.

Humanita.

»Idea humanitní jeví se v naší době jako idea národnostní. Počíná se to v poslední době pochopovat u nás, že totiž idea humanitní není proti idei národnostní.«

»V dnech našich ideu humanitní a národnostní pojímáme l i d o v ě, sociálně. Lid je nám něco jiného než národ, lidovost stává se heslem, ideálem tužeb našich. Socialism vůbec, jako národnost, je projevem téže idey humanitní.« (Ideály humanitní 1902.)

*

Láska, humanita musí být positivní. Často nenávist (na př. k národu druhému) pokládá se za lásku k národu svému. Vyšší jest nemít té nenávisti, ale positivně milovat.

*

Láska musí být účinná. Musíme pro bližního něco udělat, proň pracovat — práce buď klidná, vědomá svých cílů.

*

Nemějme záliby v mučednictví.

Pracovat znamená odpírat zlému a důsledně. Všude, vždy a zejména zlému v jeho zárodku. To neznamená být radikální, ale vytrvalý. Nemít strachu, řekl bych. Ze strachu se lidé dopouštějí násilí, ze strachu lhou. —

Láska není citlivůstkářství. Jsme příliš sentimentální a sentimentalism je egoism. —

Veliké zlo je, že žijeme v myšlence, co řekne o mně soused. Ale o to běží, mít svůj úsudek, svoji osobnost. Odhodlejme se býti svými. —

Láska pravá spočívá na naději. V naději na život věčný. Věčnost nenastává teprve po smrti, věčnost je již teď, v tomto, v každém okamžiku. A proto neodkládat ničeho pro nějakou věčnost vzdálenou. (Z ideálů humanitních.)

Humanitní program nehlásá, že máme proti násilí složit ruce v klín; naopak žádá, abychom násilí odporovali — bránit se, není-li jiné možnosti, i železem...

*

Humanitní ideál, hlásaný Dobrovským a Kollárem, náš ideál obrodní má pro nás Čechy hluboký smysl národní a historický — humanitou, plně a opravdově pojatou, naváženie na nejlepší svou minulost, humanitou překleneme duchovní a mravní spánek několika století, humanitou kráčet máme v hlavě lidského pokroku. Humanita znamená nám náš obrodní úkol, vypracovaný a odkázaný nám naším bratrstvím: humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života. —

Otázka sociální není pouze otázkou dělnickou... otázkou jedné třídy a kasty, jest otázkou všech.... musí býti rozřešena celá a positivně, a to znamená osvětlit a oteplit hlavy a srdce všech, znamená duchu dát moc nad hmotou, znamená potlačit sebelásku. Otázka sociální... je otázka násilí a účinné humanity.

Česká reformace.

Reformace každého jednotlivce nebyla by bývala možná bez svobody společenské, tedy církevní a politické. Proto Hus postavil se proti autoritě církevní a papežské, která tehdy ještě, ačkoli již padala, byla všemocná.

Reformace osob vedla k reformě společenského řádu — jen reforma osob vůbec je reformací.

*

Husova reforma měla konečně přirozený důsledek národnostní. Tím, že osvobodil individuální svědomí, že uvolnil člověka od vnější autority církevní a státní, usiluje zároveň o vzdělání a mravnost, přirozený jazyk stal se tím osvětovým prostředkem, kterým v době starší byla latina.

*

Oslavy Husovy mají nás nábožensky povznést, mají nás s Husem duchově spojit právě v tom jeho životním činu největším, že položil život za své přesvědčení...

Nekážu, že se máme státi českými bratry, husity, že máme jíti nazpět, ne, vpřed, ale směr, který byl zahájen naší reformací, ten musíme zachovat. To znamená ovšem odpoutati se od Říma, ale duchovně, a doopravdy, nejen podle jména překonati Řím v sobě, jeden každý z nás musí...

Národnost a mezinárodnost.

Cit a idea národnostní staly se mocnou sociální a politickou silou teprve v době nové. —

Národnostní hnutí moderní je politicky a sociálně demokratické. U nás de facto úsilí národnostní vždy bylo politicky svobodomyslné a sociálně lidové. —

Národnost úzce souvisí s jazykem, právem a mravností, uměním a literaturou, filosofií a náboženstvím. (Otázka sociální.)

Vedle myšlenkových směrů národních vždy jsou směry více méně kosmopolitické. —

U nás se národní program pojímá pořád ještě příliš jazykově. Jazykovým programem nevyčerpává se však národnostní program. Člověk není jen pro jazyk.

Nacionalism ohrožuje nás více, než se domníváme. Díváme se na naše národní žití příliš negativně — pokládáme za svůj historický cíl věčný antagonism proti Němcům a nedovedeme pochopit a cenit své poslání vlastní, positivní, nedovedeme pracovat bez ohledů na cizinu.

Z materialistického nacionalismu rodí se zejména ono neživé slovanství, onen »slovanský kosmopolitism« Havlíčkovi tak odporný, ona víra ve velikost politickou, státní a národovou, před níž se koří všichni, kdo žijí tělem více než duchem. Lidé ti utápějí své české svědomí v tom prázdném politicismu, živíce svou vyprahlou fantasii vidinami politické slávy.

*

Politika národní musí tedy dostat plnější obsah, pojem národnosti samé musí se především rozšířit a prohloubit. Pojem národnosti nesmíme určovat pouze jazykem, ale vedle toho kulturním obsahem národu našemu osudem uloženým.

»Národ« je našim liberálům privilegovaná třída buržoasní — že národ je také ten lid, ten dělník, ten »proletář«, toho naše liberalistická nehumanita nechápe.

O politické práci.

Musíme se čileji organisovat. Slovo organisace již je také prázdným heslem; obživme je tedy skutečným úsilím; zakládat kluby, besedy a j. spolky, družstva aneb užívat spolků existujících. Všude, kde nejsou kluby, je možno občas zařídit schůzky přátel místních nebo i okolních. Neohlížet se na

množství, aby schůze byly četně navštíveny, menší schůze se lépe hodí pro práci, která je nutna. Kroužky několika stoupenců mohou více vykonat, než občas okázalé schůze.«

»Je potřeba ne hesel, ale politické výchovy. Jako každá výchova, také v politice, a v politice obzvláště, musí začínat sebevýchovou; právě k tomu jsou kroužky dobré.«

»Neběží o řečnění parádní, ale o diskusi, po případě o spory (ovšem věcné!). Ve spolcích často formality ubíjejí práci; přestaňme tedy s tím, odložme přežilé formality.«

»Naši lidé musejí znát svůj program; občas si jej pozorně přečíst a osvojit si jej dobře!«

»Politik musí míti politické přesvědčení. Politika dnes, zejména u nás, je velmi důležita, každý z nás měl by mít přímo politický názor na život. Politika jako sociální praxe musí se státi součástí mravního přesvědčení. Pokud toho nebude, nebude dobře.«

(Z »Organisujme se k práci«, 1903.)

O politice a politicích.

Běží tedy v státě parlamentním o to, jak voličstvo je politicky a všeobecně vzdělané a uvědomělé.

Chceme-li míti zdatné sněmy a poslance, musíme se starat o důkladné vzdělání politické.

*

Poslanec musí být politicky vzdělán, v každé četnější politické straně musí být nejméně tolik různých odborníků, kolik je resortů ministerských, aby dovedli činnost administrativní kontrolovat.

*

Sebe kulminantnější řeč nezpůsobuje nápravy, jestliže řečník nedovede uvést fakta.

*

Lidé jinak vzdělaní nemají ještě potuchy, že také politika je již vědou, a že od politika třeba vyžadovat politického vzdělání, nikoli pouhého mluvení a po případě horování.

*

Člověk moderní, člověk pokrokový, člověk poctivý musí velmi často býti nesvorným.

Demokratism nezná jen rovnost politickou, nýbrž též hospodářsko-sociální, mravní, náboženskou a duchovní vůbec.

Chceme míti bratrství nejen v chlebě, ale také v právech, ve vědě, v mravnosti a v náboženství.

Chceme demokratisaci vědění, náboženství, mravnosti.

O náboženství.

»Svoboda náboženská není pouze svobodou od náboženského tlaku církevního, není pouhou obranou proti státnímu náboženství — svoboda náboženská je a má být podmínkou náboženského pokroku.«

»Lidé nábožensky cítící a probuzení chtějí dnes překonat náboženství staré, — chtějí nábožensky žít náboženstvím dokonalejším. Na vývoj a pokrok v náboženství moderní člověk klade veliký důraz.«

»Církev a stát politickou mocí udržují neudržitelné. Odtud obecná ta přetvářka... a tak církev a oficiální náboženství místo čestnosti, karakternosti, mravnosti, šíří a podporují nepravdu a lež. Církev a stát svým duchovním a fysickým násilím podávají takto místo náboženství v duchu a pravdě, jesuitism. Nic než jesuitism je všechna ta přetvářka lidí, účastnících se bez víry církevního obřadnictví. (V boji o náboženství 1904.)

»Církve slouží starému absolutistickému řádu společenskému: církve jsou nejen naprosto monarchickými, jsou aristokratickými a plutokratickými. Chudému, slabému hodí tu filantropickou kost, ale jen, aby sloužili mocným a bohatým. Církve se bojí těch bohatých a mocných, **církve se neodvažují svobodného slova i v takových dobách, kdy toho je nejvíce potřeba.** Slyšeli jste již kázat pro dělníky v stávce sebe spravedlivější?« (V boji o náboženství 1904.)

»Opustit náboženství zjevené je velký krok. Věda a filosofie učí, že není zjevení, že není zázraků, že příroda a společnost jsou řízeny nezměnitelnými zákony. Kdo nevěří v zjevení, postaví se na vlastní rozum; arci že těch lidí, kteří by stáli na vlastním rozumu je málo. Myslit, myslit opravdu a do všech důsledků, bolí; je jen málo lidí, kteří to dovedou.

A ve své nouzi i ten vzdělaný člověk chce mít nadlidskou pomoc. Lidé chtějí zázrak, chtějí extra pomoc. Proto mnozí nevěrci se vrací, když je zle, k zjevenému náboženství. Je ateista, nevěrec, umře mu žena, už je v kostele.« (Z přednášek Masarykových v Chicagu.)

O církvi.

»V prvotní církvi bylo zřízení komunistické, ale jistě nepotrvalo dlouho už v té staré době, a tak v církvi zůstalo Ježíšovo učení a jeho idealy jen kvasem, někdy hodně slabým; církev se stala právě tím, co jest, zřízením společenským, politickým; církev opanovala stát; ve středověku měla moc nad císaři a králi.«

»Středověká církev jest theokracií... do slova bohovláda t. j., že církví bůh vládl na zemi. Ale vláda boží ve skutečnosti byla vláda církve t. j. vláda kněží. Bůh přímo jistě nevládl, nýbrž vládli ti, kteří hlásali, že jednají ve jménu božím. Církev jest církví klerikálů, je klerikální. Toto klerikální království boží přijalo otroctví a poddanství. To nebyla láska.«

»Církev není pouze učitelkou a strážkyní náboženství, nýbrž velkostatkářkou, majitelkou ohromné masy půdy a majitelkou ohromného kapitálu... skutečně jest institucí hospodářskou a přímo velkokapitalistickou.«

»Jestliže církev hlásá náboženství lásky, tedy ve jménu náboženství musí být ona prvá donucena, aby ten příkaz lásky konala.« (O klerikalismu a socialismu 1907.)

O socialismu.

Pokud se týká jednotlivých požadavků politických a sociálních, mám je většinou za spravedlivé, a proto vždy cítil jsem svou mravní závaznost požadavky ty všemožně podporovati.

*

Činím proto rozdíl mezi požadavky a jednotlivými programovými punkty sociální demokracie a jejími filosofickými zásadami; činím rozdíl mezi spravedlivými požadavky našeho ulhněteného dělnictva a jeho cizí filosofií, kterou mu vnucuje společenská nespravedlnost a naše netečnost. —

*

Je tedy ten požadavek pro dělníka, všeobecně se vzdělávat. To znamená nejen snad se vzdělávati čtením, nýbrž také mravně se vzdělávat a zejména být dělníkem svědomitým, pracovníkem solidním. To působí ohromně: inteligentnímu a mravně vyškolenému dělnictvu zaměstnavatelé neodolají...

My proto se pokoušíme o sociální reformy nejen na náboženském a mravním, nýbrž i na právním podkladě. Celý stát se musí socialisovat.

Jestliže se v nás to české svědomí skutečně probudí, pak budeme nejen milovat bližního, nýbrž láska k bližnímu se uskuteční sociálními zákony. Budeme usilovat k tomu, abychom nuzných a chudých neměli. Měli jsme v Táboritech první socialisty a komunisty, usilujme, aby mezi námi žebráka nebylo. To je ten náš český ideál.

*

Nejen soc. dem strana, i my nedělníci máme sociální úkoly. Dnes není politicky myslícího člověka, který by neuznával, že politika má býti sociální, že zákonodárství musí býti sociální. Socialisace celého politického i národního života — toť úkol také nás nedělníků. —

*

Socialistické hnutí ve svých cílech není než jedním z četných hnutí humanitních. Slovo socialism znamená asi: spolčování, sdružování lidí intimnějších.

O revoluci.

Já jsem pro reformu prací, jsem pro ustavičné reformování (žádná reformace nemůže být navždy hotová) a jsem proti všeliké revoluci násilím, naprosto a za každou cenu.

Násilí může plodit jen násilí. Násilníkům v Paříži nešlo o svobodu, sic by ji nebyli pochovali v carismu — svoboda byla dobyta revolucí smýšlení, která se generacemi a generacemi připravovala. Podobně u nás násilí a revoluce zašlapala svobodu reformační. Svoboda jen svobodou se utužuje, ne železem a krví.

Revoluce násilná je šosáctví. Revoluční taktika je nemoderní, zastaralá, zpátečnická, tak jak jiné názory a počínání doby starší je zastaralé. Dnes násilná revoluce je však nehledíc k zásadě humanity, prostě nesmyslná.

Řekne se snad: nuzný lid nemá co ztratit! Má co ztratit — svou humanitu a hledíte-li na věc čistě »prakticky«, tedy při nejmenším své vůdce a ti, mají-li svědomí, nepostaví se před manlicherovky. A co nesmějí udělat vůdcové lidu, nesmí dělat lid — jistě lid svým falešným vůdcům kaštany z ohně již tahat nebude.

*

Člověk moderně vzdělaný poznává, že společnost se vyvíjí krokem, ne skokem a proto stojí ve všech oborech, tedy i v politice, o stálou práci reformační. Je tedy proti všelíké revoluci.

Kdo věří v revoluci, nebéře života doopravdy. Vím, že revoluce je dnes přežitkem starého režimu — politika demokratická a lidová revoluce nepřipouští. Svět stál a stojí na práci, ne na náladě, svět udržuje se jen prací, a to pracÍ drobnou, pracÍ stálou.

O práci.

Velká část práce tak zv. duševní, nikterak není vyšší a cennější, než práce dělníkova. Mnohé práce (lépe zaměstnání) inteligentní jsou mechanické, šablonovité (»byrokratism«) a nevyžadují žádného skutečného myšlení, alespoň ne více, než musí myslit obyčejný dělník.

*

Prostá dělnice nebo řemeslnice — ostatně i žena profesorova nebo úředníkova — která při svých skrovných prostředcích vede domácnost a při tom slušně odchová pět krků, myslí mnohem více a intensivněji, než člověk, jenž dvacet let proseděl ve škole a nakupil si stoh různých vysvědčení.

*

Od obyčejné práce duševní lišit musíme práci vyšší, práci řeknu, tvůrčí.

*

Čím kratší práce denně, tím větší prázdeň; a pak nastává problém, ne jak nejvíce pracovat, nýbrž jak nejlépe využitkovat prázdně. A to je vlastně hlavní problém. Jak nakládat s prázdným časem? Všechno zlo společenské pochodí právě z prázdně, t. j. z neumění s prázdní zacházet, a proto má otázka zkrácení doby pracovní ohromnou důležitost sociální.

*

Bojovat pro pravdu znamená pro pravdu pracovat, pracovat duchem, pracovat pravdou.

O alkoholismu.

Sklonnost k alkoholu psychologicky jest umělým vzbuzováním stavu pověrčivosti.

Alkoholik chce zcela prostě nevidět jasně, má potřebu alespoň občas méně jasně myslit. Alkoholism jest z té příčiny také kulturně i politicky nepokrokový, konservativní, ba vlastně radikálně zpátečnický.

Slabý člověk, slaboch cítí svoji slabost a oklamává se opíjením. Obvyklé pití alkoholu jest žádostivost nového Eldorada. (Sociologický význam alkoholismu. Studentské Směry III.)

Politická, náboženská svoboda, každá svoboda je nemožna tam, kde se pije.

Jen střídmý člověk bude pánem sebe a obhájí svou svobodu před jinými.

Alkoholism je proto venkoncem a naprosto nepokrokový, zdržuje pokrok a zdravý vývoj, udržuje ve starých názorech a předsudcích.

I mírné pití je škodlivé. Pojišťovny na život ve svých tabulkách dosvědčují, že i mírné a stálé pití škodí a život zkracuje. Děti i mírných pijáků dědí zlé následky.

Bez pití život v každém ohledu jest krásnější. Člověk nepijící, který má svěží všecky své smysly, uvidí tolik krásného v životě, přírodě, společnosti, ve své práci, o čem se mu ani nezdálo, pokud byl ve své alkoholické mlhovině. — (O alkoholismu 1905.)

R. Bojko: T. G. Masarykovi.

(V Besedách »Času« 25. června 1914.)

Jen s přáteli dvěma či třemi,
v té maličké, bezradné zemi,
hned jásavé, zoufalé hned,
již šedesát úrodných let
jak nemilý cizinec stát
a velkými touhami plát — — —

Tu povzbudit, pozdvihnout směle,
tu zadržet, zakřiknout rázně
ten zmatený, dráždivý lid,
když divoce bez mužné kázně
kams' řítí se nadšením zpit — — —

Jím zrádcován, smýkán a bit,
a přece tak horoucně, vřele,
beznáročně míti ho rád
a pro něho oddaně, cele
svým bohatým životem žít — — —

O vůdce, o tvůrce mé duše,
již vedl jsi, pozdvihl bystře,
když klesla již, sténala hluše
v tmách hledajíc nadarmo cíl!

O kněže, o přísný náš mistře!
kde našel jsi času a sil
i k vědecké práci své velké,
i k těžkému, všednímu boji
s tou národní povahou dvojí,
jež nyní zrak před ranou mhouří
a zítra již po městě bouří,
své nadšení spalujíc mělké:
dnes pro čest svou, ideál hodlá
hruď nastavit před ostrá bodla
a zítra lže, plazí se, podlá?

Či to již tak musilo být?
To nutným Ti zoufale mučit
se problemem malého lidu,
vždy jeho žal, otrockou bídu
nejtrpčeji, nejtíže nést,

bez uznání, oddechu, klidu
jej počátkům myšlení učit,
jej k mužnosti, mravnosti vést
a jméno přec evropské mít?
Pak orlů prý není již dnes — — —!
Oč bylo by lehčím Ti zmizet
v své pracovně, v ústraní kdes
a světovou úrodu sklízet,
než do ulic zvířených jít!

Boh. Fišer: T. G. Masaryk.

O svoboditel národa z třistaleté poroby, velký učitel národa, učenec evropského jména a významu, který se stává diplomatem a státníkem světovým, muž železné energie a tvůrčí práce, velký člověk rozumem i srdcem — to jest T. G. Masaryk.

Jestliže dříve byl Masaryk někým, kdo stále a stále vzbuzoval kritiku, souhlas či odpor, stojí dnes před ním vše, co jest spravedlivé a ochotné uznati pravdu, s obnaženou hlavou, v dokonalé úctě, neboť Masaryk vyvrcholil své životní úsilí vítězstvím pravdy, pro niž celý život bojoval a kterou vtělil v osvobození svého národa.

Dnes mnohé, co bylo nejasným, jest jasné, prosté a pravdivé, takže umlká každá opatrnost, neboť nikdy více, než nyní proniká čistota a ryzost úmyslů a poctivost stejně jako velikost vykonané práce Masarykovy.

Bude ovšem při tom stále nesnadným úkolem zachytiti zjev Masarykův v jeho mohutné šíři i hloubce. Vždy zůstane mnoho nepostiženo, nevyjádřeno plně, neboť genius každý mluví svým »mateřským« jazykem, do jehož tajů a jemností se nesnadno proniká. U Masaryka bude to tím těžší, čím knihy jeho více vyjadřují se stručně, aforisticky, razíce v několika slovech často věčné pravdy, o nichž by jiní psali celé knihy. Masaryk nebuduje do podrobností myšlenkové soustavy, nechává mnoho čtenářům domýšlet. Proto není snadné knihy jeho čísti, nutno je pečlivě studovat, zastavovat se, domýšlet, co napověděno, nedopověděno. Masaryk po svém čtenáři žádá práci, často velmi tuhou, neboť on sám je vtělením dlouhé, vytrvalé a ke kořenům jdoucí práce.

Masaryka pochopit v plnosti jeho života a úsilí, znamená propracovati se jeho dílem, nejen rozumem, ale svou vůlí a citem, to jest prožíti jeho dílo — převychovat sebe v jeho duchu.

T. G. Masaryk, rodák hodonínský (* 1850) jeví zřetelně vlastnosti svého lidu. Ohnivý, nebojácný temperament, vždy ochotný vrhnouti se do vřavy boje. Proto snad to množství bojů, často tuhých, které prodělal vždy se ctí a vítězně. Horké srdce slovácké hoří prudce v celém jeho životě, jako mocná pochodeň. To ovšem by bylo málo a mohlo přinésti více škody než užitku, kdyby tuhý

život nebyl ho učil také něčemu jinému. Syn chudobné rodiny chopil se zprvu perlíku, aby se vyučil kovářství. Řemeslo utvrdilo mu svaly, vypěstilo sílu tělesnou, vychovalo kováře! Tím zůstal Masaryk po celý život. Potom teprve prodělává život chudého studenta. Vyspělý silou tělesnou, uzrálý rozumem, převyšuje své studentské okolí, vzdělává se v cizích jazycích a tak rychle proniká k poznání světové vzdělanosti. Zoceluje nyní svůj rozum, chladí ho stále vyšším a vyšším poznáním, vytváří ze sebe harmonickou osobnost žárného citu ovládaného chladným rozumem. Zúrodňuje svoje češství a slovanství kulturou anglosaskou. Anglie a Amerika stávají se mu blízkými, tím spíše, že za svých studií v Lipsku poznal Američanku sl. Ch. Garrigue-ovou, posluchačku tamější konservatoře, která se potom stala družkou jeho života. Myslitelé Anglie a Ameriky odváděli ho od závislosti na myšlení německém, u nás tak obvyklém, proto stále a stále na ony upozorňoval stejně, jako na myslitele francouzské, abychom tam hledali nové cesty myšlení a života.

Mladý Masaryk prve, než se věnoval studiu filosofie, pomýšlel na dráhu diplomatickou, ale ve starém Rakousku chudý, nešlechtický student nesnadno se mohl státi členem této výlučné společnosti, nad níž ku konci svého života slaví tak okázalé triumfy diplomatické a státnické.

Dokončiv studia filosofická, stal se r. 1879 docentem filosofie na universitě vídeňské a věnoval zvláštní pozornost sociologii. Z tohoto studia vyrostla kniha: Selbstmord als soziale Massenerscheinung (1881, česky Sebevražda jako hromadný zjev sociální až r. 1904). Tu snaží se vysvětliti stoupající počet sebevražd z moderního života samého. Tato, z nejvýznačnějších pro Masaryka knih, psaná duchem hlubokým, opatřeným všemi potřebnými vědomostmi, jest zároveň knihou básnické tvůrčí fantasie, pronikající k prapříčinám. »Nejen statistika, ale

nervosa a psychosa moderních lidí, zaviněné životem předků i vlastními vášněmi, otrávené pseudokulturou, vliv filosofie, náboženství a zřízení státního« to vše tu vyšetřeno analysou chladného rozumu, ale zase protepleno nejvyšším soucitem tvůrce a ukazovatele nového života. A přece právě tato kniha soucitu a lásky všelidské byla Masarykovým domácím nepřátelům pramenem zloby, záští a štvanic. Před rozeštvaným národem líčen Masaryk politickými a novinářskými řemeslnými štváči jako »filosof sebevraždy«, jako někdo, kdo k ní svádí. Masaryk nedbal, šel dále svou cestou, předcházeje vždy sedmimílovými kroky své současníky.

Do doby vídeňské docentury a prvních let mimořádné profesury na universitě pražské, kam byl povolán r. 1882, náležejí spisy a studie vědy filosofické: O hypnotismu (1880), Počet pravděpodobnosti a Hume-ova skepse (1883), Blaise Pascal (1883), Theorie dějin dle zásad T. H. Buklea (1884), O studiu děl básnických (1884 a 1886), Základové konkretné logiky (1885), Slovanské studie (1889).

Příchod Masarykův do Prahy způsobil v našich poměrech hotovou revoluci. Jeho iniciativní duch prve, než začal řešiti domácí problemy se světového hlediska, jež na každém kroku se mu naskytovaly, rozhlédl se bedlivě po našem životě, v němž vládl nasládlý, idyllický klid.

Odkaz minulosti stával nedotknutelným, takže ani vědecká pravda neodvažovala se proti němu vystoupiti. Toho Masaryk nesnesl, neboť pravda byla mu nade vše, a pořádek v hlavách požadavkem, který především kladl náladeži na srdce. Proto začal jménem vědecké pravdy dělat pořádek. R. 1884 (až 1893) začal vydávati kritický časopis vědecký — Athenaeum, jehož pokračovatelem od r. 1894 jest Naše Doba. V Atheneu soustředil nejlepší naše vědecké síly, které pod jeho vedením šly bezohledně za pravdou, kácely lživé modly, byť byly národu

sebe dražší. Zde byl Masarykem zahájen a statečně veden boj o národní palladium — rukopisy Zelenohorský a Královédvorský.

»Talent, vědění, rozhled a odvaha předurčily Masaryka za vůdce«, který se osvědčil. Sám přispěl k boji důležitými příspěvky esthetickým a sociologickým (»Příspěvky k esthetickému rozboru R. K. a Z. v Atheneu III. 275—98 a Skizze einer soziologischen Analyse der sogen. G. u. K. M. v čas. Archiv für slav. Philol. X. 54.), které samy o sobě jsou duchaplnými a vysoce cennými dokumenty. Největší zásluhy ovšem v tomto boji získal si Masaryk tím, že svou bystrostí, duchapřítomností a odvahou kryl všechny spolubojovníky proti terroru novinami rozvášněné veřejnosti. Málokdy spor vědecký měl tak hluboký ohlas ve společnosti národní, vášně rozvířeny do nemožnosti, zrádcování, špinění, klatby sypaly se na hlavy obrazoborců a jich vůdce. Masaryk zůstal po vítězném boji rukopisném dlouho v národní klatbě, ale na druhé straně získal oddané přátele, zejména mezi studenty, z nichž pod jeho pečlivou a střízlivou ochranou rostli nejvýznamnější lidé dneška. Masaryk učil střízlivosti, kritice a sebekritice, zavedl směry realistické v literatuře, kritice a na konec i v politice. Odtud vyrostl v naší literatuře realistický směr a ve veřejném životě realistická (lidová) strana politická.

Masaryk snažil se dáti našemu životu veřejnému pevný myšlenkový základ a hledal proň prameny hluboko v našich dějinách. Tyto zkoumal s vyšších hledisk světových a poznal, že vrcholem národního života českého byla — česká reformace. Tato na venek sice byla utlumena habsburskou a římskokatolickou protireformací, ale přes všechno utrpení a staletý útisk naše národní probuzení navázalo na Husa, husitství a českobratrství. Z této nejslavnější doby národa buditelé přenášejí vědomě i nevědomě jejího ducha, budí ho v duších a srdcích

českého lidu. My v přítomnosti máme býti jich pokračovateli a uvědoměle dovršiti jich dílo ideami humanitními. Tak navazuje Masaryk na minulost a staví program do budoucnosti.

Tuto českou myšlenkovou základnu najdeme v přísných, hluboce vědeckých knihách Masarykových: České otázce (1895), Naší nynější krisi (1895), Janu Husovi (1896), Karlu Havlíčkovi (1896), Palackého idei českého národa (1898). Ty všechny jsou plodem Masarykova úsilí postaviti české myšlení i život na pevný ideový základ, pozvednouti ho na vyšší stupeň světové vzdělanosti. Masaryk své theorie nejen staví, ale uvádí je v praktický život a jeho kulturně-politická praxe dosahuje stejného významu a velikosti. Vše, co zmítalo naším veřejným životem, doznalo u něho ohlasu, ke všemu zaujal stanovisko v drobných i větších článcích a brožurách na př. otázka náboženská, alkoholism, osmihodinná pracovní doba a řada jiných problémů moderního života. Jeho zasáhnutí bylo vždy účinné a dávalo otázkám určitý směr.

Masaryk jest vědecký pracovník nejen na užším poli národním, nýbrž uchvacují ho též problemy světové, obírá se nejraději sociologií, snaže se vybudovati svým způsobem a vlastním myšlením soustavu této mladé vědy. Z této velké vědecké práce známa jest jenom část, soustředěná v knize světového významu, v Otázce sociální (1898). Hluboký rozbor otázky sociální a její chybných předpokladů, vzbudil neobyčejnou pozornost, takže na př. byla nabídnuta Masarykovi profesura sociologie na universitě v Brusselu. Na štěstí pro národ Masaryk tehdy nepřijal a odhodlal se pracovati dále pro malý národ, aby ho postavil mezi velké jako člena rovnocenného.

Čím byl Masaryk svému národu — myslitelem, učitelem a politikem. Všechno to plynulo jedno z druhého a těžko jedno od druhého odmysliti. Oficielní vědě byl Ma-

saryk málo filosofem, pokud se tím myslí budovatel myšlenkové soustavy do podrobna propracované a uhlazené. A přece právě filosofické myšlení naše oplodnil nesmírně. Odvracel od myšlení německého, uvedl k nám Francouze Comte-a, myslitele anglické a americké. Sám poznav, že národu není tak třeba učené soustavy, jako spíše zbudovati a prohloubiti základy našeho života, jednotlivců i národního celku, pracoval po celý život na »filosofii malého národa«, která by mu pomohla na místo na slunci. To vyžadovalo přeměnu, převýchovu národního myšlení. Tato myšlenka převýchovy jest základem každého Masarykova článku, brožury, knihy. Vytvořiti řádného člověka — uvědomělého Čecha — poctivého Slovana, ovšem bez sentimentálních frází, bez bití v prsa, bez praporů, bez planého nadšení, za to však plodné, činorodé vůle, jasného rozumu vidoucího a rozeznávajícího dobro i zlo.

Učí nás rozumem budovati si pevný názor na svět na podkladě pokroků vědy, při tom však cit a vůle, jako mocní činitelé každé lidské bytosti, musí dojíti uspokojení. Cit a vůli uspokojovalo dříve zjevené náboženství, které však nyní vědecky školený rozum odmítá a je třeba přemýšlet o náhradě. Masaryk učí, jak pronikati za hranice rozumového poznání citem, z něhož vyrůstá víra ne ve zjevení, ale ve vlastní citové poznání. Tedy nová víra, kterou si tvoří každý člověk sám. Jaká z toho plynou pravidla pro život. Ne ta věčnost posmrtná je určuje, ale věčnost života. Každý život jest článkem věčnosti a proto se má zaříditi — sub specie aeterni, pod zorným úhlem věčnosti. Jednej tak, jakoby na Tě patřila věčnost. Cílem člověka jest »milovati bližního jako sebe sama, své štěstí viděti v blahu jiných a prací o blaho všech vyplňovati svůj život.«

»Uskutečňovati ideál humanity a důsledky mravního zákona«, to jest Masarykova filosofie a takový jest jeho osobní život. Snaží se především vystavěti vlastní osob-

nost, která svou přitažlivostí strhuje jiné k následování. Vypracoval své lidství silou rozumu a proteplil je vroucím citem, o totéž se snažil ve svém okolí a ve svém národě. Dal nejen základ, ale i příklad pro naši převýchovu v souvislosti s tím, co velikého kdys v národě žilo a čím národ zavázal si k vděčnosti celý svět.

K převýchově národa nebylo nad Masaryka vychovatele trpělivějšího a důslednějšího. Učil národ myslet moderním, světovým způsobem, sjednocovat se za cílem všenárodním, pracovat pro všechny, aby nebylo v národě žebráků, neduživců, degenerovaných. Varuje národ před pitím jako zlem sociálním, neboť »národ pijanů jest národem žebráků« a jen střídmý člověk bude pánem sebe a obhájí svou svobodu.« Masarykovo úsilí o výchovu mravní vede k čistotě pohlavní, rodinné a společenské. Pro veřejný život zhušťuje vše ve slova »n e b á t s e a n e k r á s t« jako něco samozřejmého. Nekrást není ovšem ještě občanská ctnost, jest to první předpoklad, z něhož teprve občanské ctnosti rostou a tyto podmiňují nezištnou práci veřejnou. Masaryk po celý život pracoval pro národ nezištně a dával ze svého, kde mohl. Jeho život jest práce stálá, vytrvalá, osobně jest skromný, beznáročný a v pravdě demokratický člověk. Proto se stal velkým nejen svému národu, ale Slovanům vůbec, neboť tyto miluje zaníceně a vřele, třebaže zná slovanské chyby.

Masaryka hnětlo, že se Slované seznamují pomocí němčiny a německé literatury. Proto burcoval slovanské sebevědomí a hlásal myšlenku vzájemného poznání původními jazyky a literaturami. Tyto především učil poznávat, šířit, co v nich dobrého, shledávat příbuzné prvky a zvláštnosti, vyšetřovat jádro slovanského ducha.

Masarykovi neimponoval žádný panslavism nebo neoslavism, jak se u nás v různých formách projevovaly, chtěl reální poznání národů slovanských a on to byl, který k nám uvedl ruskou literaturu. Ve svých studiích O

Kirějevském nastiňuje program slovanské vzájemnosti a především v proslulé studii o Dostojevském (1892), kterou byla zahájena Ottova Ruská knihovna, reviduje náš slovanský program.

Otázce polské věnuje článek r. 1891.

Práce Masarykovy o Slovanech prokázaly jim znamenité služby budíce pozornost evropské veřejnosti. Svou účinnou lásku k Slovanům prokázal Masaryk svým vystoupením na ochranu Jihoslovanů, když v procesu záhřebském prodejná rakouská a maďarská justice chtěla postavit 59 šibenic pro nevinné Jihoslovany, stejně v procesu Friedjungově vystoupil na ochranu cti Jihoslovanů. Tehdy celá Evropa naslouchala a obdivovala se Masarykovi.

Masaryk však prokazoval služby národům slovanským i ve smyslu jich národního probuzení a sjednocení. Vychovával nejen mládež českou, ale i slovenskou, srbochorvatskou, slovinskou a ukrajinskou. Jeho vlivem a učením ustal vysilující zápas Chorvatů a Srbů a oba kmenové téhož jazyka se domluvili k společnému boji za svou národní svébytnost. Naši soukmenovci Slováci vlivem Masarykovým počali si uvědomovati historickou, národní i jazykovou souvislost s Čechy. Slovinci i Ukrajinci ctí v Masarykovi svého učitele a buditele a Srbové z bývalého království ho stejně ctí jako obdivují. Z této úsilné práce rostla pravá reálná slovanská vzájemnost, opak to onoho slovanského krasořečnění, jak do dnes se u nás ještě vyhlašuje za slovanskou lásku.

Masaryk byl nám učitelem v politice. Tuto rozlišil přesně od politikaření. Politika, jako vše ostatní, musí míti vědecké základy, třeba že v praxi jest také uměním. Politická věda musí zvýšiti naši politickou úroveň. Politické diletantství, bez vzdělání, bez politických vědomostí, žijící jen z křiklounství a demagogie, bylo Masarykovi vždy z duše protivné. Bojoval s ním po celý život

a ukazoval naše neúspěchy na vídeňské půdě, jako důsledek onoho diletantství, onoho politikaření. Boj vedl proti tomu v »Čase« a »Naší Době« a organisoval politickou stranu pokrokovou (realistickou), jejíž příslušníci měli ozdravovati českou politiku především v obcích a spolcích. Zdravá, čistá samospráva, hospodářská vyspělost a kulturní rozvoj, toť byl nejbližší cíl politického programu strany Masarykovy.

S politickou činností Masarykovou souvisí jeho nebojácné vystoupení r. 1899 v procesu polenském. Vlivem vídeňského antisemitismu, před nímž se třásla vídeňská vláda, rozšířila se pověra o rituální vraždě, pro niž v Kutné Hoře byl odsouzen Hilsner. Tehdy odvážně vystoupil Masaryk proti rituálnosti vraždy. Nešlo o Hilsnera, ale o pravdu proti pověře. Pracoval na základě porotního materiálu, vědecké literatury, pomáhali mu přátelé i několik universit německých a výsledek byla malá knížka o vraždě polenské, kterou Masaryk prohlásil za vědeckou práci právě jako jiné své knihy. Vášně davu znovu byly uměle pobouřeny proti Masarykovi, byl kaceřován, nenáviděn, antisemitské živly vnikly do university, přerušily jeho přednášky a dokonce při odchodu byl udeřen, za svůj smysl pro pravdu, právo a spravedlnost. Mravně ovšem tento proces Masaryk vyhrál.

Poslední dvě šestiletí před válkou vstoupil znovu Masaryk do aktivní politiky byv zvolen poslancem do rady říšské za moravské Valašsko. Boj o mandát byl prudký, zejména klerikálové napjali všecky síly. Jeho volební řeči se někdy proměňovaly v přednášky (na př. O náboženství), při nichž se posluchačům všech stran tajil dech. Boj volební, jak ho vedli klerikálové, byl hnusný, neboť vytáhli kde jakou špínu a bahno, jež na Masaryka byly kdy vrženy; v boji o rukopisy, v procesu polenském, proti katechetům, které M. obvinil jako špiony rakouské vlády, vydáno proti němu nové desatero pro

věřící, kteří ho nemohou volit, krátce vše, co nejhoršího klerikálové dovedou. Marně. Masaryk byl zvolen.

Jako poslanec měl příležitost zachránit 59 jihoslovanských životů a čest jihoslovanského národa, ve výše zmíněných procesech záhřebském a Friedjungově. Nedávno zemřelý Denis napsal o těch procesech slova památná: »V poslední době znovu dobyl Masaryk vládu nad dušemi v procesu záhřebském. Sám nebo skoro sám dovedl stejně obratným jako statečným pátráním rozmetati strojené důvody soudců a omezených diplomatů. Tehdy jeho zásluhou malý národ český stál veliký a vznešený před celým světem. Bylo viděti, že rod Husův, Komenských, Palackých a Havlíčkův dosud nevymřel.« Velká to, spravedlivá slova, která dojímala tím hlouběji, čím více tehdy klerikální tisk ve službách habsburských tento čin Masarykův snižoval. Ovoce práce Masarykovy dozrálo za světové války, neboť ona dávno odhalovala ničemnou prohnilost Rakouska a otvírala českému národu dveře do celého světa. Masaryk byl v cizině ctěn a vážen více než doma. R. 1902 konal Masaryk velkou cestu do Ameriky, kde na universitách a veřejnosti přednášel, zejména »o problému malého národa«, zde také poctěn čestným doktorátem universit amerických.

Životní láskou Masarykovou bylo Rusko a Rusové. Znal ho a zná tak dobře, jako nikdo u nás v národě a málokdo na světě. Býval v Rusku, poznal zemi a lid, i duchovní představitele Ruska, za to ve vládních kruzích carských oblíben nebyl. Byl dvakráte hostem u Tolstoje. Kdysi prohlížel si ves i okolí Jasné Poljany, nalezl ve vsi rozbitý most, v chalupách nečistotu a bídu. Rozhořčeně vedl velkého reformatora, aby se podíval z blízka na své okolí. Tolstoj rád vzpomínal na tohoto »západního učence«.

Masaryk nemiluje na plano a plodem této jeho lásky jest velká kniha »R u s k o a E v r o p a«. Vyšla před vál-

kou německy ve dvou dílech (česky dosud 2 části u Laichtra). Tato kniha vzbudila pozornost celé Evropy, neboť otvírala nové, široké okno do Ruska. Na historických základech zjišťuje se tu působení dvou světů, západu a východu, kriticky se rozebírá ruská literatura a duchovní proudy, vedoucím duchům věnovány celé části. Rozbor a portrety jednotlivých osobností, zejména Dostojevského, jsou tak jedinečné, že jim kritikou vzdána jednomyslná úcta. Za svého pobytu v Rusku revolučním měl Masaryk příležitost zrevidovati své závěry, přesvědčil se o jich oprávněnosti a sotva by dnes je napsal jinak. Proto kniha Masarykova bude i pro výklad nynějšího rozvráceného Ruska pramenem a vůdcem nejbezpečnějším. Touto knihou, krátce před válkou, znovu upravil si Masaryk cestu do světa.

V Masarykově životě i názorech není skoků, všude jest logický vývoj, není přelomů i když methody boje politického se mění. Masarykova činnost za války jest jen logickým důsledkem jeho činnosti předválečné. Donucen rakouským šlendriánem, jeho bezmeznou hloupostí a krutostí, šel do světa dělat proti němu revoluci. Připraviv činnost domácích lidí, opustil vše, co měl rád, vyhledal si pomocníky v Denisovi a Skotu Viatorovi, nastoupil svůj apoštolát. Nikdo jiný z žijících Čechů nemohl jíti s posláním »osvobodit malý, potlačený národ«, neboť nikdo nebyl k tomu tak připraven jako Masaryk. Doma proslulý dokonatel národního probuzení, mezi Slovany vážený učitel a buditel, světem ctěný myslitel, politik, kritik, apoštol humanity a práva, znalec otázek středoevropských přichází do ciziny poučit ji, že doma potlačený národ nemůže dělat revoluci, aby rozbil Rakousko, poučit musí Evropu o postavení malých národů v Rakousko-Uhersku, uspokojit ji passivitou a nadějí v revoluci, kterou on chce vytvořit. Jen tomuto člověku za šťastné chvíle světové mohlo se podařiti osvobození

vlastního národa a s ním Poláků, Rusů, Jihoslovanů, Rumunů, pro něž stejně nezištně pracoval. Masaryk vynesl na světové forum ideu sebeurčení malých národů, za niž Wilson vedl Ameriku do světové války. Masarykovi se podařilo dokázati světu, že rozbití shnilé říše R.-U. jest konečnou spravedlností, činem práva. Vykotlaný kmen nesměl déle brániti vzrůstu mlází, deroucího se vší silou zúrodněné země k slunci. Úžasné dílo Masarykovo se podařilo, svět byl hotov vykonati spravedlnost.

Málo slovy se to řekne, ale kdo si uvědomí, jaká obrovská nadlidská práce to byla, než se k tomu dospělo. Bylo nutno vybudovati v cizině tisk pro krajany i cizince, zříditi všude agentury, které by hned rušily každý nám nepřátelský vliv. Bylo třeba udržovati stálé »podzemní« spojení s domácí naší politikou, frontami a neutrální cizinou. V cizině se organisovaly dobrovolné legie našeho vojska. Ty bylo nutno vybudovat v řádné, samostatné zahraniční armády, jež by nezdolnou kázní a statečností, skvělými činy vojenskými vynutily si uznání ciziny, přijetí jich za spolubojovníky a spojence. Masaryk byl hlavou i srdcem celého odboje, v 65 letech mladý a pružný objížděl celou zeměkouli, všude organisoval, řečnil, psal a vyjednával. Nadchl a strhl silou svého ducha všechny své spolupracovníky, získal srdce zahraničních vojáků, která k němu přilnula neomezenou důvěrou a láskou, všem dal ideu, pro niž bylo nutno bojovat, vlil do všech srdcí hrdinského ducha bojovníků Žižkových. Jen tak mohla vyrůsti ona slavná sibiřská armáda, která naplnila svět slávou českého jména svou sibiřskou anabasí. Byl to kovářský duch Masarykův, který ve své výhni zkoval tuto armádu.

Masaryk vrátil se do vlasti jako vítěz nad Habsburky, jako osvoboditel národa z třistaletého jha. Národ opojený 28. říjnem, kdy spadly s něho zpuchřelé okovy, nesl na svých osvobozených dlaních svá srdce vstříc největ-

šímu ze svých synů. S jásotem a slávou nevídanou uvedl ho do starobylého sídla králů českých, aby odevzdal mu vládu nad sebou. Kdo dnes, kdy národ zvykl trochu nebývalé svobodě a často s ní hazarduje, si vzpomene onoho prostého, vřelého zanícení, kdo dnes, kdy znovu se probudil český jed závisti, uražené ješitnosti, si uvědomí, jaký ohromný úvěr máme uložený v proslulosti Masarykově v cizině? Jistě ne ti, kteří se tlačí do přítmí, aby odtud vystřikovali jed do národa, jistě ne ti, kdo pomáhají jakkoli »podzemním červům« rozhlodávati základy tohoto státu, který nestavěli.

Vůči Masarykovi má dnes každý z nás jednu povinnost — zachovati a k rozkvětu přivésti tuto drahou republiku, kterou nám on svou prací a utrpením a legionáři svou krví daroval. Bez něho a jeho pomocníků, ať státníků či vojáků, nebylo by československé republiky a historik té podivuhodné naší »pracovní revoluce« prokáže jednou, že štěstím bylo pro nás, že právě Masaryk mohl jíti a šel do ciziny a že zhlouplé Rakousko utišilo tak mnohou rozpálenou hlavu, která by v cizině nedovedla pro nás mnoho udělat. První leta republiky poučila nás o mnohém a ukázala leccos v pravém světle.

A kam ukazuje Masaryk dále?! Zase k převýchově — k republice. Zničit starého člověka, vytvořit v sobě nového, odvrhnouti od sebe středověk, který v tak mnohém z nás ještě trčí v různých pověrách. V sluneční záři vypěstiti zdravý prostý rozum, zušlechtiti srdce, zoceliti vůli — nehledati věčnost po smrti — ale zde v tomto životě — pracovat a žít pod zorným úhlem věčnosti.

Oblíbená píseň Masarykova.

*) Teče voda, teče, cez Veleckú maiír.
[:Nehal si ma, nehal starodávny fraiír.:]

*) Nápěv této slovácké písničky vydán v Písničkách modloslužebníků u A. Píši v Brně.

Nehal si ma, nehal, dobre ty vieš komu,
[čo ty reči nosí do našeho domu.]

Do našeho domu, pod naše okénka:
[čo som sa naplakal, sivá holubienka.]

Vrat sa, milý, vrat sa od Kysuckej vody!
[odniesol's mi klúčik od mojej svobody!]

Skúr sa Stará Túra v kolečko obráti,
[sloboděnka moja ta sa nenavratí.]

Už sa Stará Túra v kolečko obracá:
[sloboděnka moja ta se nenavracá!]

Tatíčku starý náš . . .*)

1. [:Tatíčku starý náš,
šedivou hlavu máš:]
[:dobře je tu ještě s námi,
dokud ty jsi mezi námi
tatíčku starý náš!:]

Tatíčku starý náš,
ať se nám zachováš.
Dokud žije tvoje sláva
bude vždycky volná [illegible]
tatíčku starý náš!

Z Masarykových projevů zahraničních.

Problem malého národa. »Národnostní princip vyžaduje národní rovnoprávnost. To znamená, že národní individualita malých národů musí býti uznána vedle individualitv národů velikých . . . Malí národové jsou »analogií« k tak nazývanému »malému člověku«, jest zásluhou socialismu, že vybojoval pro tohoto malého člověka — a právě pro něho — politickou a již i sociální rovnoprávnost. A stejně běží i v mezinárodním právu a politice o uznání »malých« národů. (Čechoslovák III. z 3. VI. 1917.)

*

O poměru našich k ruské revoluci. »Chci říci jasně a určitě, nemíchati se do ruských poměru. Ne že bychom nesympatisovali, ne že bychom neměli radost z revoluce a demokracie, ovšem z revoluce pořádku a práce. Ale my nejsme k tomu povoláni míchat se do ruských poměrů. Zejména bychom nemohli připustiti, aby se našeho vojska snad užívalo k tomu, dělat nějaký pořádek. To ať si Rusové vyřídí sami (Řeč v Petrohradě 18. VIII. 1917.)

*) Píseň tuto lze zpívati při večerech, pro její srdečný ton, vyjadřující dnes případně poměr národa k M.

O Rakousku a Habsburcích. »My jsme súčtovali s dynastií na dobro! Císař Fr. Jos. slavnostně slíbil, že uznává naše právo a že dá se korunovat. Avšak svému slavnostnímu slibu nedostál. Nový císař nám už také slibuje korunovaci, ale já mu nevěřím a nikdo mu věřit nebude.

Jen vzpomeňte, jak tato válka byla vyhlášena urážlivým pro nás zpusobem. Vy víte, že r. 1914 parlament byl rozpuštěn a císař neporadil se o tom, co zamýšlí, ani s jedním českým politikem, že chce Srbsku a tím Rusku vypovědět válku. To bylo čistě absolutistické vyhlášení války. On se radil s ostatními politiky, ale ani s jedním českým vůdcem, ani s jedním českým politikem. Válka byla právě protislovanská, protičeská.

Bez nich a proti nim byla vyhlášena. A během války všichni vedoucí lidé všech stran byli pozavíráni jeden po druhém, naše listy, které nechtěly být orgánem policie, byly zakázány!

Habsburkové si vedli jako Tataři v českých a slovanských zemích! Popraveno bylo na 60.000 lidí. To nikdo z nás nesmí zapomenouti! Tyto tisíce životů našich nejlepších lidí v Čechách a v zemích českých, tyto oběti nezapomene nikdo. Krev prolitá Habsburky volá o pomstu a vy pomstíte je a spravedlivým hněvem zničíte Rakousko! (Řeč k vojákům v Rusku v Borispolu 25. VII. 1917.)

*

Demokracie je organisací společnosti, spočívající na práci: v ní není lidí a tříd vykořisťujících práci druhých; demokratický stát je bez militarismu, bez tajné diplomacie, politika vnitřní i vnější podléhá posudku a správě parlamentu. Demokracie, bylo řečeno, je diskussí: lidé řídí se již argumenty, ne libovůlí a násilím; demokracie dnes není možná bez vědy, demokracie je organisací pokroku ve všech oborech lidské činnosti. (Nová Evropa, 209.)

*

»**Národnostní princip** jeví se jako zvláštní a velmi silný cit, jako láska k mateřštině a celému bytu lidí, mluvících stejným nebo velmi příbuzným jazykem, a k půdě, na níž tito lidé bydlí; a není to pouze láska, vznikající z přirozeného zvyku, nýbrž je to láska více méně uvědomělá, také idea — národové mají svůj kulturní a politický program vypracovaný společnou historií a navzájem spravující tuto historii; je to moderní vlastenectví v tomto širokém a komplikovaném smyslu.« (Nová Evropa 678.)

Problem malých národů a států je týž jako problem tak zv. malého člověka: o to běží, aby člověcká hodnota, člověcká individualita byla uznána bez zřetele k hmotným rozdílům velikosti. To je vlastní smysl a jádro toho velikého hnutí humanitního, jež charakterisuje novou dobu a jež se jeví v socialismu, demokratismu a nacionalismu. Moderní humanitism uznává práva slabého; vždyť v tom je smysl všeho úsilí o pokrok a uznání důstojnosti lidské; silný si vždy pomůže sám — ochrana slabších a slabých, ochrana malých jednotlivců, korporací a tříd, národů a států, toť úkol nové doby. (Nová Evropa 89.)

*

Mezi národností a mezinárodností není protivy, naopak shoda; národové jsou přirozenými orgány člověčenstva. Člověčenstvo není něco nadnárodního, ono je organisací jednotlivých národů. Jestliže tedy jednotliví národové usilují o samostatnost a snaží se rozbít státy, v nichž doposud byli, toť to není boj proti mezinárodnosti a lidstvu, nýbrž boj proti utlačovatelům. (Nová Evropa, 91.)

Samostatnost československého státu je požadavkem politické spravedlnosti: svým zeměpisným položením uprostřed Evropy a svým odvěkým bojem proti německému náporu na východ český a slovenský národ je protiněmeckým předvojem všech národů ve východní Evropě. Jestliže by československý národ zůstal v područí Němců a spojených s Němci Asiatů (Maďarů, Turků), anebo dokonce padl, pangermánská Centrální Evropa a její další politické následky budou uskutečněny. Československá otázka je otázkou světovou a je otázkou právě této války: svobodné Čechy anebo reakční Rakousko, svobodný československý národ anebo degenerovaní Habsburkové — to je pro Evropu a Ameriku, pro myslící Evropu a Amerku volba. (Nová Evropa 176—7.)

Z projevů presidentových.

»My Čechové a Slováci nemohli jsme v tomto světovém boji stát stranou: museli jsme se rozhodnouti proti Rakousko-Uhersku a Německu, a museli jsme vystoupit, neboť celá naše historie, její obsah a smysl vede nás k mocnostem demokratickým. Vybudování našeho státu a jeho udržení proti německému náporu na východ, naše reformace a její ideály,

naše utrpení protireformačního násilí, způsobené Habsburky, zneužívajícími náboženství pro své nízké hmotné cíle a naše probuzení, vedené ideou humanity a vyplývající z ní demokracie — osud našeho národa přímo logicky jest spiat se západem a jeho moderní demokracií.« (I. poselství 22. XII. 1918.)

*

»Ale člověk a národ nežijí chlebem; uvědomili jsme si všichni, že potřebujeme převychování. Starost o školu a všecek duševní život vyžaduje nejintensivnější péče . . . Nezdravé rakušáctví musí býti důkladně překonáno, opravdová převýchova nestačí k odstranění vnějšnosti . . .

Vyvarujme se překotnosti, máme času dosti, nemusíme mít všechno najednou. Začneme s nejnutnějším a s tím, co umožní a usnadní vývoj další, vývoj organický. (I. poselství z 22. XII. 1918.)

*

O naší revoluci. »Naše revoluce měla zvláštní ráz. Za hranicí spočívala v promyšlené a pilné propagandě a diplomatické práci: vedle toho sorganisovali jsme armádu a připojili se k válčícím spojencům, od nichž jsme byli uznáni za pravidelnou válečnou moc. Doma se pracovalo s naší strany bez krveprolití, třebaže habsburské Rakousko brutálně naše lidi věšelo, střílelo a všemožně potlačovalo. Je to jistě zvláštní revoluce — revoluce po výtce pracovní a právě tím v nejlepším slova smyslu demokratická: a tato revoluce zajistila nám vítězství. Vítězství veliké! (II. poselství z 28. X. 1919.)

*

Socialisace předpokládá veřejnou kontrolu všeho hospodaření. Tak, jak se žádá státní rozpočet, stejně musí se žádat veřejný rozpočet všech podniků a závodů ve státě, rozpočet výroby, rozpočet všech potřeb. Bez znalosti všech hospodářských sil, bez znalosti celkové produkce a potřeb nelze zahájit úspěšnou socialisaci.

*

Socialisace dále není možná, jestliže massy pracujícího lidu, jestliže dělnictvo se nenaučí pochopit celý proces výroby a distribuce. Nestačilo by tak zv. buržoasní diktaturou k socialisaci přinutit: žádné násilí není blahodárným, a to neplatí pouze o násilí politickém, nýbrž i hospodářském a sociálním. Při socialisaci neběží také pouze o to, aby dělnictvo se súčastnilo vedení závodů . . . při hospodářské a sociální

reformě tak pronikavé neběží jen o spolusprávu nebo převzetí závodů zavedených, nýbrž o vytvoření, zavedení závodu nových, neb alespoň o zdokonalování a účelnou přeměnu závodů a celé hospodářské praxe a organisace.« (II. poselství z 28. X. 1919.)

*

O bolševismu. »Prožil jsem bolševickou revoluci na Rusku; pozoroval jsem ji velmi z blízka a pozoroval jsem ji s největším zájmem a smím říci, docela objektivně, Lenin prohlašuje svůj komunistický program za pravý marxismus. Avšak Lenin se mýlí. Marx prodělal několik stadií svého socialistického vývoje; jistě třeba rozlišovat marxismus dvojí. Je marxismus revolučního roku 1848., komunistického programu, a prvního svazku »Kapitálu«; ale ve svém druhém stadiu Marx vzdal se již revolučnosti svého mládí a přijal stanovisko evoluční, až konečně Engels krátce před svou smrtí této revolučnosti se úplně vzdal a výslovně. Lenin a jeho stoupenci dovolávají se tudíž marxismu, kterého se Marx a Engels sami později vzdali. Leninovský bolševism je skutečně mnohem více revolučním anarchismem, po případě syndikalismem než socialismem.

*

Marx očekával od konečného převratu a od diktatury proletariátu vyšší stadium nejen vývoje hospodářského, nýbrž i kulturního. Avšak Lenin a jeho stoupenci representují hospodářský a kulturní primitivismus ruského negramotného mužíka. Lenin prohřešil se proti zákonu dělby práce, nepochopil, že vytvoření nové společnosti vyžaduje nové odborníky politické, hospodářské a sociální. Ve svých řečech Lenin velmi často připouští, že on a jeho stoupenci dělali chyby a že se chybami učili; jenže ty chyby znamenaly tisíce a tisíce lidských životů marně utracených.

*

U nás bolševismus by byl neorganický. Bylo by nesprávné přenášet k nám programy a methody ruské, vzniklé ze zvláštních a docela abnormálních poměrů: naše dělnictvo má vyšší vzdělání, má jiné zkušenosti a úkoly než dělnictvo ruské a proto nemůže napodobit vzor ruský. Ale pokládám bolševistický komunism zásadně za nemožný.

*

Bolševism musí být překonán mravně, sociálními reformami a celou politickou výchovou. (II. poselství z 28. X. 1919.) - -

O odluce církve a státu. »Právě Rakousko-Uhersko musí nám býti odstrašujícím příkladem spojení státu a církve! Rakousko-Uhersko a jeho dynastie zneužívali církve politicky a právě odtud pošel úpadek, nejen politický, ale i mravní. A tato zkušenost s Rakouskem a rozhled po novodobých demokratických státech, v nichž všude rozluka církve od státu nastala, jest mně pobídkou, abych rozluku našeho nového státu a církve pokládal za nutnou, a sice v zájmu nejen státu, nýbrž i náboženství a mravnosti. (List olomouckému arcib. Skrbenskému z 2. XI. 1919.)

*

Humanitní program. »Přijal jsem humanitní program našich buditelů už dávno a s plným přesvědčením. Hlásím se k tomu programu po všech hrůzách této války. Program humanitní jest ideálem mravním — být opravdu člověkem. Program humanitní znamená dále víru, že člověčenstvo není pouhou abstrakcí, nýbrž skutečností.

Palackého »světová centralisace« se uskutečňuje. A pravdu měl Dostojevský, když dokazoval, že národové a jednotlivci mají touhu po všelidskosti, že každý národ má touhu rozšířit se nad své národní hranice a připojit se k celku společenstva.

Pracovat pro lidstvo neznamená těkat fantasticky po celém světě, nýbrž ukládá povinnost každému z nás pracovat pro svůj národ a pro tu docela určitou část národa, se kterou jsme ve spojení, a které svým jednáním můžeme prospět nebo škodit. Pojem a zásada moderní národnosti se vyvíjely zároveň s pojmem a zásadou mezinárodnosti.

Humanitní program není programem nějakého slabošského pacifismu a neenergické ústupnosti — právě láska k bližnímu, k národu a lidstvu ukládá každému se bránit co nejenergičtěji, odpírat všemu zlému důsledně všude a vždy a ve všem. (Odpověď předs. Tomáškovi z 7. III. 1920.)

*

O revolučních vidinách u nás. »Vysvětluji si válkou a její anarchií, že jako jinde, také u nás mnozí se kochají plány nějaké zázračné revoluce. Sám jsem se revoluce účastnil a ji vedl, ale tato revoluce byla připravena generacemi, připravena dlouhou politickou výchovou. Ani na chvíli jsem nezapomněl, že po revolučním nadšení lidé se vrátí ve své staré koleje, člověk přece jen je bytostí zvykovou. Pozorovat jsem lidi za války ve všech zemích, za všech okolností, pozoruji

zde doma a vidím, jak nesnadno je lidem překonat staré názory a zvyky a jak těžko je jim dorůstat na výši těch požadavků, které sami s nadšením přijímají a hlásají.

Lid je jediný zdroj veškeré státní moci. Ano, ale jednotlivec nesmí se schovávat za lid a masu. Žádné historicky významnější hnutí nestalo se anonymně, vždy byli určití jednotlivci, kteří svou osobní autoritu vedli. (7. III. 1920.)

S. K. Neumann: Pozdrav T. G. Masarykovi.

Bílým šátkem dnes maváme,
poněvadž mimo kráčí člověk spravedlivý.
Červenou růži dáváme
tomu, jenž národ náš zimomřivý
vykoupil z poroby, z přítmí a malosti,
že svět se udiven naň dívá
jako k zdroji zápalu, jenž rozehřívá
ve dnech krutostí.
bílý šátek a červená růže
pozdravují hrdinu a muže,
prvnímu občanu naší Republiky
vzdáváme díky.

Bílým šátkem dnes máváme
pozdravujíce bílé svědomí jeho,
červenou růži dáváme
červenému srdci muže poctivého,
jenž nezatvrdil se, jenž neslevil,
když kde kým zrádcován jen psancem doma byl,
pro čistou lásku k spravedlnosti.
Hořela před ním, jako když v bouři a tmách
kyne v dálce maják lodi na vlnách,
nesklonil nikdy zraku v slabosti
a bděl.
jinošský do šedin uchová si zápal,
zmužilý, přímý, jen pravdy politiku chápal
křivdy netrpěl.

Bílým šátkem dnes máváme
vstříc čelu čistému,

červenou růži dáváme
národa synu nade vše věrnému,
jenž ve chvíli, kdy temně udeřila
hodina strašlivých soudů,
vyrazil, střela, jež se rozpálila,
a rodnou opustiv hroudu,
šel, aby spatřil a zvítězil.
Jak Hus nám k slávě umíral, tak On teď nám k slávě žil.

Po světě vyvinuv nadlidské úsilí,
pro poklad národní drahocennou mosaiku,
pro historii epickou báseň novou,
v zápolu s mocnostmi egoismu a násilí
vyrval jim pro národ nových božích bojovníků
jako ze skály desku mramorovou —
svobodu.

Bílým šátkem dnes máváme,
zrak vděčný upírajíce na lodivodu,
červenou růži dáváme
největšímu dělníku svého národu,
s nímž v čele půjdeme,
A jeho pozdravujíce, pozdravujeme
i muže a hrdiny,
kteří po boku stáli mu do poslední hodiny,
s ním pracovali
a pod ním bojovali,
pro jeho, pro svou, pro naši věc padli
a jako páky, kola, řetězy, trám klín
spolupracujíce, spojovali se, vztyčovali, kladli,
aby podařil se Čin.

V něm pozdravujeme českou větev Demokracie,
v něm pozdravujeme československé legie.

Bílým šátkem dnes máváme,
poněvadž mimo kráčí člověk spravedlivý,
červenou růži dáváme
tomu, jenž vykoupil národ zimomřivý
bílá a červená jest barva naše,
bílá a červená jest barva jeho,
spravedlnost a svoboda jest heslo naše,
mlékem a krví jest dílo muže velikého.
V době egoismů, v hodinách násilí

dal znamení nám,
abychom očistili se, znova věřili
a vzdorovali tmám;
víc, nežli vykonáno, zbývá vykonati,
na volné půdě dům teď zbudovati,
svobodných, rovných občanů spravedlivý mrav —
K tomuto cíli veď nás českým směrem,
k světlu nás proveď úskoků šerem,
buď, Presidente, zdráv!

Knihy Masarykovy.

O hypnotismu (magnetismu zvířecím). J. Otto 1880.

Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty. J. Laichtr 1904.

Bl. Pascal, jeho život a filosofie. Otto 1883.

Počet pravděpodobnosti a Humova skepse. Otto 1883.

Theorie dějin dle zásad T. H. Buklea. Otto 1884.

O studiu děl básnických. Otisk z »Lumíra«. Otto 1884.

Základové konkretné logiky, Bursík a Kohout 1885.

Otevřený list dru J. Kvíčalovi. Bursík a Kohout 1886.

Příspěvky k aesthet. rozboru RKho a RZho. Z Athenea III. r., č. 7. B. a K. 1886.

Skizze einer sociologischen Analyse der sog. Grünberger und Königinhofer Handschrift. (1887.)

Slovanské studie I. L. Masaryk v Hustopeči 1889. II. vyd. Bursík a Kohout 1893.

Česká otázka. Nákl. »Času«. 1895.

Naše nynější krise. »Čas« 1895.

Jan Hus. »Čas« 1899.

Karel Havlíček. Laichtr 1896.

Otázka sociální. Laichtr 1898.

Hus českému studentstvu. Předn. 1899 ak. sp. Jeronym.

Palackého idea národa českého. Grosman a Svoboda 1912.

Mnohoženství a jednoženství. Předn. 1899 sp. Domovina 1899.

Význam procesu polenského pro pověru rituelní. Herben 1900.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DB
2191
M38A5
1919
v.1
c.1
ROBA

Masaryk, Tomáš
Masarykovy projevy a řeči za války

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 30 22 03 007 6